د پښتو هنري ادبياتو
د کره کتنې لنډه تاريخچه

Ketabton.com

ليکوال: عبدالخالق رشيد

۱۳۹۴ لمريز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتو هنري ادبياتو دکره کتنې لنډه تاريخچه

ليکوال:

عبدالخالق رشيد

۱۳۹۴ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه :

د کتاب نوم: دپښتو هنري ادبياتو دکره کتنې لنډه تاريخچه

ليکـــوال: عبدالخالق رشيد (پي اچ ډي)

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼه: www.melitahrik.com

ډيـزايـن: ضياء ساپی

پښتی ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

لومړی چـاپ: د افغانستان دليکوالو ټولنه ۱۳۷۰/ ۱۹۹۲ کال

دويم چاپ: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۱۱۲)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

س. شپون ته !

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرلیک **مخ**

دویم چاپ او ددغه کتاب...۱

تقریظ ۵

سریزه..۱۱

لومړی څپرکې:

په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته یونظر..........................۲۴

دویم څپرکې:

دپښتواوسنۍ کره کتنې پیلامه (د رواني پیړۍ لومړۍ نمایي)....................۵۴

دریم څپرکې :

پښتو معاصره کره کتنه د ودې په لور...۷۲

څلورم څپرکې :

دانقلابي کره کتنې پیل...۱۱۲

نتیجه :...۱۴۶

ماخذونه..۱۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم چا پ
او ددغه کتاب پر تراخه برخلیک یوڅوکرښې

دغه لنډکې څیړنه زما دماسترۍ تیـزس و، د اسـتاد روهـي روح یـې ښـاده ترلارښونه لاندې مې ولیکه ، په کومه ورځ چې ما له ده سره په دغه اړه خپلـه مشورتې ناسته درلوده ، نویوه هیله مې دا ترې وکړه چې استاده اوس مو ړ پـه داسې یوه حالت کې یو چې هرڅه ته دیوه تصادف په سـترګه ګـورو اوهرڅـه راته تصادف ښکاري ، هرڅوک چې هرڅه ولیکي ، هغه منواوسرورته ښـوروو ، خوزما هیله داده چې په دغه سخت حالت کې هم پرما زړه ونه سـیځې اوپـه خپل انتقادی لید سره مې لارښونه کړې . داچې زه نن دلته له کابل پوهنتـون څخه علومو اکاډیمی ته پرتاپسې دلارښونې لپاره راغلم ، ددې مانا داده چې ما ځانته له تاپرته بل لارښود ونه موند اونه مې باورو چې ما به لارښونه کړای شي.
ده راته وخندل او په مهربانه ژبه یې راته کړه : لکه چې انتقاد له همدغه ځایه پیل شو، هغه مهربانه استاد لاهم راته موسکی وچې خپل لومړنی ځـواب یـې داسې راکړ: پام به دې وي چې دپخوانیوهغه خبرې چې په علمی تیوری نه وي برابرې ، او یاهم د ادب په علمي مانا سم نـه پوهیـدل هغـه بـه نـه را بانـدې تاییدوې نوره څه ستونزه نه لرم... د استاد روهی پـه خبـره زه ورسـیدم ، مـا دخپلې لیکنې په ځینوبرخوپه تیره په پخوانۍ دوره کې یوځای ځان په هوایی ویاړونوپورې تړلی و خو دپانۍ په کنج کې یې را ته ولیکل چی : «هوایی خبرې به نه کوې لطفآ په سند وغږیږه»...
ما دالیکنه بشپړه کړه ، دفاع مې هم سره له دي چې اروانښاد ډاکترصاحب زیور لړراته په قهرو چی ولې مې له پوهنتون څخه د باندې لارښود استاد غوره کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

، ترې وکړه ، اروانباد جاوید اودمعاصرتاریخ پوهاند هاشمي صاحب هم په دغه غونډه کې حاضرول ...

څوکاله بیا داکیسه همداسې پاتې شوه ، یومهال زمونږ مشراکبرکرکر چې دلیکوالو داتحادیې مرستیال وپه خپل طنزي اندازکې ترغونږ راتیره کړه چې « مونږ هرچا ، هرډول آثارچا پوو ... هغه اثردې چې روهي صاحب یې صفت کوي راوړه ، زه یې درته چاپوم ... » ، بیامې هغه ته ورکړ، هغوی دوروستی نظرپه لامل ځینوپوهانو ته استولی و چې ویې ګوري اوخپل نظر پرې ولیکي، یوله دغو پوهانو څخه الهام صاحب و، چې ډیره موده یې له ځان سره ساتلی و ، په کوم سیمنارکې سره مخامخ شو چې راته ویې ویل چې کاردښه کاردی خو زما له آثارو څخه دی یادونه نه ده کړې ، یوځل راشه چې سره وغږیږو . زه ورغلم له هغه سره مې خبرې وکړې ګیله یې هم هغه وه خو ما ورته وویل چې له لیکنو مې دې ګته اخیستی ده . یوه دوې ورځې وروسته کرکرصاحب او باجوړي صاحب راته وویل چې چاپ ته تیاردی لعل پاچا آزمون به یې د اهتمام چارو ته وګمارو. کتاب چاپ ته ولاړ ، حالات داندیښنې وړښکاریدل ، ۱۳۷۰کال هم په دویمه نمایي ور اوښتی و چې کتاب دکرګرصاحب او آزمون له برکته چاپ شو خوترڅو چې له مطبعې اتحادیې ته رارسیده کال پای ته ورسید، حالاتو بدلون وموند کابل په ویروانښت، خودومره مې واوریدل له مطبعې راوړل شوی او دلیکوالو داتحادیې به کوم ګدام کې پروت دی ...

د ۱۳۷۱ اوړی و، جنګونو زور اخیستی و، ټولې دولتي اداري تنظیمونو چلولې ، مجاهدین نه وو تیارنا بغه ګان وو، په هرڅه دوی پوهیدل چا ځان وزیرکړ، چا ځان معین کړ، داسې چې له مونږیې هم لاره ورکه کړه دوی هم په خپلوکې سره لاس او ګریوان شول ، مونږ هم دي ته سترګې په لاره وو چې نن به حالت سمیږي او سبا چې تراوسه مو نه نن شو اونه سبا سبا ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکابل په همدغه برګ غوبل کې مې واوریدل چی استاد واصف باختري په هغو سختو حالاتو کې هم انجمن ته راځي اوهلته ناست وي ، که کوم ځوک خپله لاره دانجمن (شهرنو) په لورورغلطه کړي نو بیا ورسره ناست وي اوورځ په همدغه دړدنګ سره تیروي ... له ماسره هم دهغه دلیدو هیله وه چی باید یوځل دی اونوریاران وګورم چې داسې فکرونه کړي چې ګواکي هرڅه ته مو شا کړه او ټولې هیلې نورې پای ته رسیدلې دي ... ، انجمن ته ورغلم ، هغه مې ولید ، کرګر صاحب مې ولید ، له یوه اوږده ځنده وروسته مې له دوی پوښتنه وکړه چی غواړم یوڅو جلده کتابونه می واخلم کیدای شی که نه ؟ دواړو له لاسه ونیوم چی هله زرکړه ، راځه چی همداوس هم دیګونه په همدغو کتابوپخیږي ، باورمو نه شی چی پاتې به وي ، موږ زرهغې کوټې ته ورغلو چی هلته دانجمن چاپ شوي کتابو پراته وو ، په یوه کنج کې می دخپل کتاب (دغه کتاب) یوه برخه وموندلو ، هغه مې راواخیسته ، په لاس کې مې وه چې په دغه شیبه کې یوځوان پنجشیري مجاهد چی برګ جمپریی اغوستی و په دروازه کې تر باختري اوکرصاحب را دمخه شو ، ما فکروکړ چی اوس به ماته وایی چی دا کتابونه یونه سی دولتی شتمنی ده ، موږ دهمدغو دساتنی لپاره ناست یو... خوهغه زما دتصور برعکس راغږ کړ : اندیوال یک قوده برای مام بتې ... نان پوخته می کنیم ... زه حیران شوم چی اوس د چا کتاب ورکړم ، خپل کتابونه مې په لاس کې وو ، هغه چی تر قوده هم زیات وو دبل چا د کتاب د ورکړې جرآت مې ونه کړ ، دخپلو ټولو کتابو قوده مې ورکړه، استاد باختری غږ راباندې وکړ چی له دغو نورو کتابو یې ورکړه خپل دې ځانته درسره واخله ... خو ما داجرآت ونه کړ چی دبل چا کتابونه دی مجاهدجان ته ورکړم ، ځکه مې خپل ورکړل ، باختری صاحب حیران حیران راته وکتل ، سترګی یې له اوښکو را ډکې شوې او ما یوڅه نور کتابونه چې هلته پاتې وو له ځان سره راواخیستل او راووتو ، ومولید چی هغه ځوان پرهغه قوده باندې اوربل کړی و، موږ تری را

(c) ketabton.com: The Digital Library

روان شو، په پخوانیو کفن کشانو باندې موشکر ویوست اوله هغې ورځــې بیــا ترننه موږ دری واړه له یوه اوبله سره ورک شو اوورک یو . او داوه ددغې لنــډې خیړنې دومره اوږده کیسه ...

دګران یون دکورودان وي په کال کې مې یوځل پوښتنه کوي ، پــه دې ورځــو کې یې هم دپوښتې په ترخ کې را ته وویل چې کتابونه چــاپوي ، هرڅــه چــې تیارلرم باید ورویې لیږم . ځکه مې هوډ وکړ چي دغــه نــا څیــزه لیکنــه چــي دخلکو په خبره دپخواني چا پ په انډول مې یوڅه رنګ روغن هم ورکړی و او درک مې کړه چې ډیر زوږ شوي هم نه دی نوځکه مې دغه څــو کرښــې پــرې وکښلې او یون صاحب ته مې ورکړچې له مرستې یې مننداوی یم.

هیله من چي دکره کتنې لوستونکي او زده کونکي به ګټه ترې واخلي او په لوستلو به یې د سترپا احساس ونه کړي ځکه چی دغه څیړنــه ترډیــره حــده درسي بڼه لري اوباوردی چې ځوانو ادب او پښتو پوهانو ته بــه د دوی دلوړتیــا په لارکې دیوې زینې ځای ونیولای شي .

په درنښت

عبدالخالق رشید

نوی ډیلی ــ نهرو پوهنتون

د ۲۰۱۶ کال د دفبروری ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکادیمیسین کاندید محمدصدیق روهي تقریظ

دموضوع ارزښت اونوښت :

بدیعی ادب ، په هنري ایماژونوکې دټولنیز شعور انعکاس دی اوادبی کره کتنه دهمدغه ټولنیزشعور انعکاس ښکلاییز، فني اوفکري اړخونه تربحث لاندې نیسي .

په څو وروستیوکلونوکې دپښتوادبي کره کتنې په میتودیک اوسیستماتیک ډول دهنري ادبیاتو دلارښونې اولیرلید (دورنما) دټاکلو وظیفه په غاړه اخیستې ده . سره له دې ، باید وویل شي چې ادبي کره کتنه معاصره پدیده نه ده ،دپښتو ژبې کلاسیکوشاعرانواوادیبانو له پخوا زمانو څخه په ادب کې دابتذال او ارزان خوښونې پرضد مبارزه کړې ده. دپښتونومیالي شاعر خوشحال خان خټک له یوې خوا دشعر تربیتې او معرفتي وظیفې په ښه توګه پیژندلې وې او له بلې خوایې پرهغه بې خونده اوغیرفني سبک باندې انتقادکاوه چې دشعرایستتیکي اړخ یې په پام کې نه و نیولی ،په همدې ډول دپښتویوشمیر کلاسیکو شاعرانو اوادب پیژندونکو دښه اوبد شعردپیژندلو دپاره له ځان سره معیارونه درلودل . دمعاصروهنري ادبیاتو له پیلیدو سره ادبي کره کتنې هم په نوې بڼه تبارز وکړ ، په تیره دثوردملي دموکراتیک انقلاب په بریالیتوب سره دادبي کره کتنې دپاره سیستماتیک اومیتودیک فعالیتونه پیل شول. تر اوسه پورې په پښتو ژبه کې دادبي کره کتنې تاریخچه نه وه لیکل شوې ، خالق رشید دموضوع داهمیت په درکولو سره په ابتکار لاس پورې کړ اودلومړي ځل دپاره یې دغه موضوع په منسجمه توګه وڅیړله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتا ب معرفي :

کتاب دتيزس ليکنې دمتداولو نورمونوپه اساس په يــوې ســريزې ســره پيــل کيږي ،چې په هغې کې دادبــي کــره کتنــې پرماهيــت ، ارزښــت ، وظيفــو او ميتودلوجۍ باندې په مفصله توګه بحث شوی دی .
په سريزه کې دکره کتې تاريخي پس منظراوپه مختلفو دوروکې دنقدمعيارونه هم څيړل شوي دي .
دتيسيس ليکونکی ادبی کره کتنې ته دعلم په نظرګوري ، ځکه چې کره کتنه هم دنوروعلوموپه شان ځانته دڅيړنې ميتود اوټاکلي مقولې لري خو په عــين زمان کې کره کتنه دنورو مثبتوعلوموسره توپيرهم لــري ځکــه چــې دهغــې موازين اواصول دټولو کره کتونکو له خوا په مطلق ډول نه دي منل شوي اولــه يوه ادبي مکتب څخه تربل ادبي مکتب پورې دکره کتنــې اصــول اومعيارونــه توپيرپيداکوي . ليکوال په پای کې په دې خبره استنادکوي چې : « په هرحــال په ادبي کره کتنه کې اصول اوموازين شته چې کولای شو هغه دنسبي احکامو په برخه کې معرفي اواستنباط کړو نه په قطعي اومطلقواحکاموسره »
ليکوال په سريزه کې دادبي کره کتنې عمده مسايلو ته عبوري کتنه کــړې ده اوخپل دريځ يې هم څرګندکړی دی ، طبعيی ده چې په سريزه کې دادبي کره کتنې پرمسايلو او تيورګانو باندې مفصل بحث نشي کيــدای ، ليکــوال يــوازې عمده اومبرم مسايل تحليل کړي دي .
لومړی څپرکې ، په پښتو منځني ادبي بهيرکې دکره کتنې حالت ته وقف شوی دی ، ليکوال په لومړي سر کې د « منځني ادبي بهير» اصطلاح تعريــف کړيــده ،خو څرنګه چې ادبي مورخانو لکه پوهاند حبيبي او پوهاند رښتين په قول يې استنادکړی اوددغه ويش دتوجيه دپاره يې زيارايستلی دی . امــاپخوا لــه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ليکوال دمنځني ادبي بهيردکره کتنې وضع شرح کړي ، دادبياتو لرغــونې دورې ته يې هم يوه کتنه کړې ده . خالق رشيد د « دزرينې ځانګې » دمولف له دغه نظرسره تر يوحده موافقه ښوولې چې وايی :

« په پښتوکې ادبي نقدزوړاولرغونی دی ، لومړنی څيړنــې پــه دريمــه هجــري پيړۍ کې ابومحمدهاشم ابن زيد سرواني رانښلولې او پــه خپــل نــامتو اثــر « سالووړمه » کې يې دعربي اشعارودفصاحت اوبلاغت بيان وکړ »

څرنګه چې د (سالووړمه) زموږ په لاس کې نشته، په دقيق ډول نه شو ويلای چې په نوموړي کتاب کې به د (قرض الشعر) په باب څه ډول مطالب بيان شوي وي . په هرصورت ،دايوه احتمالي فرضيه ده ، ما دليکوال څخه وپوښــتل چــې ابومحمدهاشم خو يوازې دفصاحت اوبلاغت اصول بيان کړي دي . دانوله ادبــي کره کتنې سره څه اړيکه لري. ده په ځــواب کــې وويــل چــې : « دفصــاحت اوبلاغت اصول هم په حقيقت کې دادبي معيارونو او موازينوبيان دی اوله ادبي کره کتنې سره نژدې اومستقيمې اړيکې لري ، همدارنګــه د ســليمان مــاکو (تذکره الاوليا) هم دځينوشعرونوپه باب ځينې څرګندونې لري اوله همدې امله دادبي کره کتنې په پس منظرکې دغوپورتنيوآثاروته يوڅه اشاره غوندې شوې ده ،چې يادول يې په هرصورت له نه يادولو څه غوره ښــکاري ، پــه دې کــې شک نشته ،هغه څه چې د (منځني ادبي بهير) په نامه يادشوي دي دادبي کره کتنې ډګرته مشخص مواد وړاندې کولای شي . په دغه دوره کې کــه څــه هــم دادبي نقد په باب دکوم ځانګړي اثريادونه نه ده راغلــې خــو ادب پيژنــدونکو شاعرانو کله کله دنورو همقطارانو داشعارو په باب قضاوتونه کــړي دي ، خــالق رشيد په دغه برخه کې ډيره په زړه پورې څيړنه کړې ده چې دادب پيژنــدنې په برخه کې يې يوه ښه اضافه ګڼلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم ځپرکي کې ، دپښتو اوسنی کره کتنې پیلامــه تربحــث لانــدې نیســي ، لیکوال په نظراوسنۍ کره کتنه له معاصرادب ســره پیــل کیــږي ، ده راحــت زاخیلي دپښتو داوسنۍ ادبي کره کتنې پیلونکی بللی دی اود خپل نظرداثبات لپاره له لوستونکی ځخه غوښتنه کوي چې دافغان په جریده کې د (ستړې مه شې) تر سرلیک لاندې دهغو لیکنوته رجوع وکــړي . پــه دې لړکــې لیکــوال دغلام محې الدین افغان نوم د اوسنۍ کره کتنې دبنسټ ایښودونکي پــه ډلــه کې راوړي . اودافغان دادبي کره کتنې بیلګې یې راوړې دي . وروسته لیکوال د (پښتون) اخبار اوطلــوع افغــان دځینولیکوالــو لکــه عبــدالااکبرخان اکبــر اوعبدالحی حبیبي نومونه یادوي چې دکره کتنې په تعمیم کې یــې خدمتونــه کړي دي .

په دریم ځپرکي کې لیکوال دپښتو معاصرې کره کتنې د ودې اوانکشــاف پــه باره کې بحث کوي ، په افغانستان کې دغه دوره دپوهاند حبیبي دوینااله مخې له (۱۳۱۰ ش) څخه راپیل کیږي ، په لره پښتونخواکې دکره کتنې په وده کــې دایازداودزي، دوست محمدکامل ،تقویم الحق کاکاخیل ، حافظ محمدادریس ، قلندرمومند، همیش خلیل ،سیدرسول رســا، مولینــا عبدالقادراومحمــداعظم نومونه دخاصې یادونې وړګڼل شوي ، وروسته په بره پښــتونخوا کــې ددغــې دورې دنامتوکره کتونکو الفت ،بینوا ،رښتین ، خادم ،شپون ، روهي ،اونیــازي (تړي) لیکنې تربحث لاندې نیسي اوددغولیکنو په هنداره کې دادبي نقدځیره ګوري ،خالق رشید ددغو لیکنو دتشریح وخت کې بی طرفه نندارچي نــه دی ، بلکي پخپله کره کتنې کې هم په انتقادي توګه تحلیلوي ، دتیسیس دغه برخه لکه څومره چې جالبه ده ، هماغومره عکس العمل پارونکې هم ده ځکــه چــې دلته یوشمیر لیکوال اومخلصان، پیروان ،اوخپلوان ښایی دخالق رشیدقضاوت کافي ونه ګڼي ، اماداثرلیکونکی زیارباسي چې دمشخصواسنادو او شــواهدوپه راوړلو سره خپله خبره پرچوکۍ کینوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی ،دانقلابي ادبي کـره کتنـې دپیـل اوانکشـاف پـه بـاره کـې دی،دلیکوال په نظرپه عقیده له انقلاب څخه وروسته راپدیخوا ادبي کره کتنې هم نوې تګلاره ،غوره کړه، په تیره دتعهداوپیغام مساله دنورو ادبي پدیدو پـه لومړۍ لیکه کې ودریده، خالق رشید په دغه څپرکي کې دکره کتنې نـا متـو استازي معرفي کړي ،اودهغودلیکنوبیلګې یې راوړې دي ،همدارنګه دادبي کره کتنې په انکشاف اوپرمختیا کې د ا.ج . دلیکوالواتحادیې ونډه هم ستایل شوې ده.

په وروستۍ پاڼه کې دڅیړنې نتیجه بیان شوې ده ، دنتیجې په برخه کې بایـد ووایوچې : هغه دلنډیزپه توګه نه ده راغلې بلکی ارمانیز اودورنمایی بڼه لري .

دتیسیس ارزیابي :

۱- دمحتوا له پلوه : دالومړی ځل دی چې دپښتوادبي کره کتنې تاریخچه دیوه ځانګړي اثرپه بڼه لیکل کیږي . له دې امله دپوهنمل خالق رشید دغه اثر پـه ادب پیژندنه کې خاص مقام لري اوکولای شو چې په خپله نوع کې یې بکراثـر وبولو.

پوهنمل رشید دخپل تیسیس دبشپړولو دپاره خواره واره منابع کتلې اوپه دې برخه کې یې ډیرزیارایستلی دی . تیسس لکه څنګه چې توقع کیـږي دیـوې علمي تیورۍ په واسطه رهبري شوی دی . لیکوال دادبي بهیردمسیردپیژندنې دپاره دټولنیزو ، اقتصادي جوړښتونوپه لوی چوکاټ کې دملي ادبیاتوځانګړنې اونسبي خپلواکي هم په پام کې نیولې دي ،ددغسې مهمې پـروژې دبشـپړتیا دپاره لیکوال زیات وخت ته اړتیا درلوده خوداسې ښـکاري چـې ده پرزمـان باندې برې موندلی اوډیرکارېې په لږ وخت کې سرته رسولی دی .

داثرشکل : دغه اثر دتیسیس لیکنې له متداولونورمونوسـره تطـابق کـوي ، ډیزاین یې دتاریخي میتود په موازینوبرابرجوړشـوی دی . دتنقـیط اصـول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دماخذښودلو تکتیکونه یې معیاري دي ، په ژبه کې لفظي اومعنوي تعقیــد نــه لیدل کیږي . لیکوال ځای په ځای دحال له اقتضاً سره سم هنري ژبــه او ادبــي سبک هم استعمال کړي دي ،دتصنیف او تبویب معیارونه یې منطقي دي اویــا لږ ترلږه موَ لف زیارایستلی دی چې دتوجیه دپاره یې خپل دلایل وړاندې کړي .

ددغو یادونو په نتیجه کــې زه دخــالق رشــید دغــه اثرمثبــت ارزیــابي کــوم اودپښتوپه ادب پیژندنه کې یې وممتع اوګټوراثربولم .

داکادیمسن کاندید

محمد صدیق روهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

معاصرادبي بهير دخپل پيچلي ماهيت درشل ته دهرې ورځې په تيريدو سره نورهم ورنژدې کيږي ، که چيرې همدغه مطلب ته دعلمي اوهنري ميتود اوايجاد په رڼاکې ښه ځيرشو ، په دغه اړه به دمنښت يوې پايلې ته ورسيږو که نه ؟ نن سبا په معاصر ادبي بهيرکې دځيرڼې اوتخليق دهغې طرحې اړتيا ډيره محسوسيږي، چې دهغې پربنسټ بايد په همدغه پيچلي ادبي بهيراوادبي پديدو کره توب ته زياته پاملرنه وشي ، ما ناداچې د وړتيا پوړۍ يې بايد ديوې رښتيني او علمي کره کتنې په رڼاکې په ډاګه شي. همداده چې دا پروسه په خپل وارعلمي قضاوت اودعلمي ميتودلوژۍ اصولو اوپرنسيپونو ته اړتيا لري چې بايد په منظم اودوامداره توګه کارورته وشي. دغه علمي ميتودلوژي کيدای شي کره کتنه واوسي.کره کتنه دادبي چاڼ لپاره يوبرلاسی علم دی چې دتاريخ په اوږدو لکه نورمعقول علوم د بيلابيلو عواملو له امله دخلکو اوځيرونکو له پامه په شعوري او ياغيرشعوري توګه ديوه سستماتيک علم په توګه له پامه غورځول شوی و. ځکه په دغه علم کې تر هرڅه دمخه خبره پررښتياوو او دهغو پرخرګندولو اوبرالا کولو باندې ترلې وه ، ادب چې ټولنيزې نيمګړتياوې يې په هنري اوادبي قالبونو کې په ګوته کولې ،همداسې کره کونې هم دخپلې دنده له مخې کولای شول چې په دغه ټولنيزاوادبي بهيرکې خپله روزنيزه دنده اوانتقاد ته پاملرنه وکړي. اوس که مور غواړو ددغه علم په تاريخي ليد باندې خبرې کوو نودا ويلای شو چې کره کتنه دومره لرغوني علم دی لکه ادب اوايجاد ، دلرغوني يونان په ادبي بهيرکې ددغه علم څرک ترميلاد مخکې په (۶) پيړۍ (*) لګيږي ، خودا ددې مانا نه لري چې دغه علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

به هلته هم په معاصرمفهوم او ځانګړنو سره و .ځکه علمي کره کتنه په اوسنۍ ماناومفهوم له اتلسمي میلادی پیړۍ را په دیخوا دنورو علومو لکه « ژبپوهنې ، توکم پوهنې ، روانپوهنې اونوروپه خیردیوه خپلواک علم په توګه راوپړکیده او پوهانوسیستماتیکه پاملرنه ورته وکړه .چې پای کې بیلابیلــې کــړنلارې او ښوونځي په کې رامنځ ته شول »(۱)

په دعه اړه داهم ویل شوي چې : « کرتیکوس دننۍ نقد په مانا دلــومړي ځــل لپاره دارسطو اوکوانتلین دبلاغت علم دپوهانو له خوا کارول شوی دی »(۲)

پوهان داخبره مني او وایي چې هرعلم دیوې ټاکلې ټولنیزې اړتیــا لــه مخــې رامنځ ته کیږي ، وده کوي ،او په پای کې د ودې لوړو پوړیو تــه رســیږي. کــه چیرې دادبي کره کتنې تاریخچې ته په دقیقه توګه پاملرنه وکړو، نو داپوښــتنه خامخا رامنځ ته کیږي چې آیادا اوسنۍ کره کتنه به هم هغسې کره کتنــه وي لکه د اتلسمې پیړۍ هغه ، په دغه اړه ځواب ګردسره منفي دی،

(*) شوقی ضعیف په دغه اړه لیکي : « ځکه ترمیلاد نه سپاړس پیړۍ دمخه وینو چې یونانی شعر په پراخه توګه پرمخ ځي ، تمثیلي شعر رامنځ ته کیږي اودهغه مشهورشاعران راڅرګندیږي، موږ تــه ددې هنــر پیدایښــت او د دوی پــه اخترونوکې دهغه په بدلون باندې خبره مهمه نده بلکي موږ ته دهغو مسابقو پیژندل اهمیت لري چې له دې هنر سره ملګرې وې اود کره کتنې د ډولونو یوډول ګڼل کیدې ... »(ژوندون مجله ، ۱۳۶۲کال ، ۱ ګڼه ، ۱۱مــخ) . پــه دغــه اړه موباید په پام کې وي

چې په نوموړي مقاله د ۶ پیړۍ پرځان ۱۶ لیکل شوي چې سم نه بریښي .

(۱) عرفان مجله ، ۱۳۶۳ کال ، ۸ګڼه ، ۴۱ مخ .

(۲) محمد رحیم الهام ، تیوری های ادبي ونقد ادبي ، پوهنتون کابل ، ۱۳۵۷ (۶۱)

ځکه چې کره کتنه داوسني بشریت له معنوی اوروحي ژوند یا په بله مانا ادبي ذوق سره تړاولري اودهغودتخلیقي آثارو د ارزښت اواهمیت ټاکلوپه برخه کې څیړنې کوي . دیوه ادبي اثرواقعي ځانګړتیاوې هغه څه دي چې دهغه ادبي اثر اصلي اوهنري جوهراویازړی بلل کیږي چې دهمدغه علم په رڼاکې دهغه اثر له طبیعت سره سم ترڅیړنې لاندې نیول کیږي او ارزول کیږي ځکه نو پــه دغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړه داویلای شو چې ، په معاصرادبی بهیرکې کره کتنه هغه لاربښود او روزنکی علم اومیتود دی چې دهغې په مرسته دیوه هیواد ملی ادبیات د ودې لوری نیسی اوپه خپل خلاق طبیعت سره یې لاربښونه کوي. کره کتنه په مجرده اوځانګړې توګه یوبې مانا اوبی ازرښته کالبد دی ، موږ دهغې اهمیت له هنري اوتخلیقي آثارو سره په رابطه کې ټاکلای شو ، په عین حال کې داهم باید په پام کې ولرو چې دغه علم دخپل طبیعت له مخې داسې علم دی چې دهغه په طبیعت کې هم علمي او هم هنري توکواوځانګړنو ځای نیولی دی ،یا په بله مانا دغه علم دوه ګونی طبیعت لري علمي اوهنري .

دکره کتنې علمي اړخ پرهغو پرنسیپونوباندې ولاړدی لکه چې یوعلم یې لري ، په دي مانا چې هرعلم ځانته ځانګړي مفاهیم ، مقولي اونومونې یا اصطلاحات لري چې ادبي کره کتنه هم نوموړي توکونه لري او ددغه علم بنسټیزي ستنې ورباندې ولاړې دي. کیدای شي په دغه اړه د هغو ځانګړو مفاهیمو یادونه هم وکړو چې دهغو له مخې د ادبي کره کتنې ژانرونه او ډولونه را منځ ته شوي دي. په دغه اړه به دا اړینه وي چې د کره کتنې په برخه کې دلاندې ټکو یادونه وکړو :

الف : علمی اصل دی چې هرعلم ځانته دځیړنې خاص اصول لري یا په بله وینا ځانګړې تیوري لري . ادبي کره کتنه هم ځانګړي اصول او میتود لوژي لري چې ددغه علم خیړنې دهغو له مخې له ادبي آثاروسره په رابطه کې ترسره کیږي.

ب : دهرعلم دپایښت په اړخ کې یومهم علمي اصل اوعلمآ طرح شوی فکټ علمی استدلال دی یا په ساده وینا دهغه منطق دی چې پرهغه باندې د ژغورنې اودوام چترجوړوي . په هره کره کتنه کې دناقد اویا کره کتونکي رسالت له علمی تیورۍ سره یوځای د پیاوړي استدلال درلودل دي چې په عملي کره کتنه کې له هغه څخه کار اخیستل کیږي. دکره کتنې دنده کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول دي ، چې که دهغو لپاره نوموړي مهارتونه او اصول په پام کې ونــه نیســي داځرګنده ده چې دعلمي توب اړخ یې ترپوښتنې لاندې راځي .

دکره کتنې بل اړخ دهغې هنري اړخ دی ، دکره کتنې په هنــري طبیعــت کــې تر ټولو مهمه مساله دتصویر یا انځورمساله ده ، تصویر یــا انځــور پــه خپلــه د انساني مهارت یوه پیچلې پروسه ده، په تیره بیا چې له هنري پدیدې او آثــارو سره دهغې داړتیا اوجوړتیا خبره رامنځ ته شي ، په دغه ترڅ کــې بیــا دیــوې اساسي پدیدې ځاي غوره کوي ځکه چې تخلیق له تصویره پرته نه وي اونه را منځ ته کیږي. همدغه تصویردی چې یواځردیــوې زمــاني مــودې لــه تیرولــو وروسته دشهکاردرجې ته رسوي اویا یې نه رسوي، ځکه نــو مــوږ انځــور یــا تصویر دکره کتنې په برخه کې ډیرساده توک نه شو بللای ، برعکس همدغــه اصل دی چې کره کتنې ته امتیاز ورکوي او دعلوموپه برخه کې دغه علــم تــه دممتازعلم دریځ ورپه برخه کیږي ،چې نورعلوم دغه ځانګړتیا له ځان سره نه لري اونه یې په داسې دوه ګونی طبیعت سره پیژنو . انځور یا تصــویر پــه کــره کتنه کې معمولآ په یواړخیزډول تبارز کوي ، دبیلګې په توګه زه دلته د ګلزمان دیوې سندرې یوبیت راوړم ، کره کتونکي هڅه کوي چې موږ ته دهغــه ســاده (انځور) په ساده توګه تشریح کړي ، یا په بله وینا کره کتنې پرې وکړي ، شــعر دادی :

په ګل غونډۍ د ارغوان جوړې میلې دي

لاس راکوه ګلې ورځو چې ننداړې دي

په دغه بیت کې د (ګل غونډۍ) تصویر په پام کــې نیســو ، تصویرســاده دی شاعرچې دغه شعرویلی دهغه په وړاندې کیدای شي هغه ځای وي چې هلته ، ګلونه دي ، میلې دي ،ارغوان دی ، ښکلې فضاده ، کیدای شي لوستونکی یــې هم همداسې تعبیرکړي ، خو دکره کتونکي په وړاندې اویا دهغــه لپــاره (ګــل غونډۍ) یوازې په همدغه مانا اوهمدغه درک دمنلو وړنه ده اونه یې په هغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان لکه چې يو شاعر او يوهنرمند يې په ګوته کــوي ، دى خپــل لوســتونکي اومينه وال تشريح کوي . ځکه چې مورِ په دي باورلرو چې هنرمانا انځــور خــو کله چې هنر دکره کتنې پر پاڼوباندې د تشريح ، نقد او سپيناوي لپــاره ځــان ځلوى ، هلته بيا اساسي توک نه دى ،خکه چې تصور اوانځورپه کره کتنه کــې دويمه يا مرستياله دنده اودريځ لري . خوتصوير په هنر کې څوارږخيزه بنه لري لکه په پورتنې شعر کې ګل غونډۍ، خو په کره کتنه کي بيا يوارخ لري اوهغه هم مرستندوى . په دې چې د (ګل غونــډۍ) تصــويردکره کتــونکي ايجــاد او تخليق نه دى ، بلکى له شاعرڅخه يې اخيستى دى چــې پــه بــل ډول او بــل ميتود سره يې کاروي ،هغه خپل ياسين پرې تيزوي ، لــه هغــه څخــه يــوازې دخرګندوني اوتحليل په لامل کاراخلي .

په دې مانا چې کره کتونکي (ګل غونډۍ) لــرِ نــوره راســپړي او دا پــه ډاګــه اوتشريح کوي چې د ګل غونډۍ موقعيت ، تاريخ ، دوديز اهميت ، اوکــه اړتيــا وي ګرامري تحليل، او ياداچې دارغوان ميله څنګها و ولې پــه ځــاځيو اويــا شمالي کې را پيل شوي ده ؟

دکره کتنې اصول:

کره کتنه په معاصرنړۍ کې دادبي آثار دارزونې لپاره يو اړين علم دى، په هــره ټولنه او هرادبي بهيرکې دهغه ادبي بهيرله کمي اوکيفــي زيرمــې ســره ځــان عياروي ، همداده چې په هره ټولنه کې يې د ودې ډول او اهميت په ځــانګړې توګه دپاملرنې وړدى، يوه مساله چې دکره کتنې پيژندنې او اهميت پــه ګوتــه کولوکې اړين دي، هغه ددغه علم اصول دى ، زيــاتره پوهــان اودادبيــاتو زده کونکي تل په دغه اړه دا هيله کوي چې بايد ددغه علم پر اصولوباندې پوه شي ، دوى کيداى شي داخبره هم لوستى وي چې يوشميروايي چې دغه علم هيڅ اصول نه لري ، خوځيني نوربيا وايي چې نه داعلم دى ، يوعلم کله هم بــي لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولو اوموازينو اومقولو نه وي ، دغه نظر ترډيره حده ددغه علــم پــه اړه پــه نړيواله کچه منل شوی دی ، دايران نامتو ليکوال زرين کوب پــه فارســي کــره کتنې کې دهمدغه نظرپلوی ليکوال دی او دامني چې کره کتنه بې اصــولوعلم نه دي ، هغه په دغه اړه ليکي : « په هرحال په ادبــي کــره کتنــه کــې اصــول اوموازين شته چې کولای شو هغه دنسبي احکامو په برخــه کــې پــه ډاگــه او استنباط کړو ، نه په مطلقو احکاموسره ... » (۱)

---

(۱) عبدالحسين زرين کوب ، نقد ادبي ، ۱۳۴۶ کال ، (۸) مخ .

استاد روهي هم په دغه برخه کې کت مټ نظرلري اوپه دغه اړه ليکي : « ... پــه دی برخه کې دنهايي قضاوت دپاره بايد دوو پوښتنو ته غوښ ځواب ورکړشي ، لومړی داچې ، که کره کتنه علم وي نو بايــد چــې دهغــې دخيړنــې ميتــود او پرنسيپونه دټولو ادب پوهانو دپاره يوشانته دمنلو وړوي . دوهمه پوښتنه داده چې که چيرې علمي موضوع په ښکلي اوخوندورسبک وليکله شي اوپه داسې توگه وړاندې شي چې لوستونکي ترژورې اغيزې لاندې راولي . آيانه شو کولی چې دغسې ليکنه ادبي وبولو دلومړی پوښتنې ځواب غالبآ منفي دی ،پــه دې مانا چې دبيلابيلو کره کتونکو له خوا د کره کتنــې دپــاره مختلــف اســلوبونه ،مختلف هدفونه او ډول ډول ارزښتونه ټاکل کيږي ، که چيرې په کتابونو کــې دهنرتعريف ولټوو په سختۍ سره کولای شو يوواحد اودهنرمندانو له خوا منل شوی تعريف په لاس راوړو. همدارنگه د ادبياتو، شعراو کره کتنې دمسايلو پــه برخه کې هميشه له انفرادي ځکې اوځانگړو تمايلاتو سره مخامخ کيږو.
په دې اساس دانتقاد علم چې پرنورو انتقادکوي په خپله دانتقــاد وړدی ، پــه هرصورت که دانتقاد وړ دی يانه ، انسان نه شي کــولای لــه انتقــاد او قضــاوت څخه ډډه وکړي » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي او زرين کوب نظريات دکره کتنې داصولو په برخه کې هغه علمي څرګندونې دي چې په دغه برخه کې له علمي ملاتړڅخه برخمنې دي ، دوی په انساني ژوند کې پرکره کتنه اودهغې پراړتيا باندې ټينګارکوي ، خو دوی په دغه برخه کې نه دمطلقيت پلويان دي او نه هم خپلونظرياتو ته دمطلقيت بڼه ورکوي، دوی په کره کتنه کې نسبي اصول مني اوداهغه مساله ده چې په علمي لحاظ طرحه ده او دنړۍ زياتره ليکوال او پوهان دادبي کره کتنې په اړه دهمدغه اصل پلويتوب کوي او عملي اهميت ورته لري.

پوهان دکره کتنې دټاکلو اصولو په اړه بيلابيل نظريات لري ،يوشميروايي چې کره کتنه ځانګړي اصول لري ، خوچا هم تراوسه په عملي توګه دغه اصول نه دي په ګوته کړي ، چې لامل يې زه فکرکوم په دغه ټکي کې دی چې کره کتنه يوممتازعلم دی ، په دی مانا چې هم علمی اړخ لري اوهم هنري ، خو له دې سره سره هم له يو شميرپوهانو سره چې زياتره ځانونه دمترقي ادبي تيورۍ پلويان بولی وايي چې يو لړاصول په دغه برخه کې شته چې هغه دکره کتنې بنسټيز اصول بولي چې په لاندې دريو ټکو کې يې خلاصه کړې لکه :

١- ګونديتوب ،

٢- طبقاتي توب

٣- ولسي توب (٢)

داسمه ده چې دغه دری واړه اصله دادبياتو له تشکل سره ډيرنږدې اړيکې لري اوکيدای شي دمارکسستي تيورۍ له نظره نوموړي درې اصله دکره کتنې داصو لو په برخه کې ستونزه يوځه حل کړي ، خوداهم بايد له ياده ونه باسو اوهغه داچې دمعاصري کره کتنې يوزيات

---

(١) څيړندوی محمد صديق روهي ، ادبي څيړنې ، ١٣٦٠ کال (١٠٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) باید ووایو چې داد کره کتنې په برخه کې مارکسستي طرحه ده ، څکه نو په دغه برخه کې ماهم د شوروی ادبیاتو دکره کتنې داستاد عبدالنبي ستارزاده چې په اتیایمه لسیزه کې یې په کابل پوهنتون کې دکره کتنې درس ورکاوه له لیکنو اوبحثونو څخه کاراخیستی دی .

شمیرپوهان له دغو اصولو سره دایدیالوژیکي توپیرونو له امله یوه خوله نه دي ، دهغوی دریځ له دغو سره بیا دکټ مټ ایدیالوژیکو تو پیرونو له مخې مخالف دی، او داصولو دمنلو او نه منلو ، شته والي اونه شته په ترڅ کې باید دغه ټکی په پام کې وي چې:

« دکره کتونکي کاردهغه زوال په وړاندي پاځون دی ، هغه چې د تاریخ په یوه دوره کې کولای شي دهنر ګریوان ونیسي ... » (۱)

اوس خبره داده چې نه مونږ او نه نورڅوک داصلاحیت لري چې په دغه اړه پرمطلقیت باندې تکیه وکړي ځکه کوم نظریات چې تراوسه مونږ مطالعه کړل دوی ټول په دغه اړه دنسبیت پلویان دي او وایي چې دکره کتنې داصولو په اړه دایوعلمی دریځ دی ، که فرضاً مونږ پورتني دری اصله دمطلقیت په دایره کې ومنو، نودهماغو پوهانو له خوا په دې خاطر چې بشپړاصول نه ورته ښکاري ، بیا د فرعی اصول خبره هم کوي او وایي چې دنومونړو اصلي اصولو په څنګ کې دفرعي اصولو اهمیت هم زیات اود نوموړو اصولو دپیاوړتیا په برخه کې دهغو شته والي هم اړین شمیري ، دبیلګې په توګه یوله دغو فرعي اصولو(*) څخه (تاریخی نظراچونه) ده ، چې دیوي ادبي پیښې اوپه ټولیزه توګه دیوه ادبي بهیر تشریح له دغه اصله پرته شونې نه دي ، اونه کله هم کیدای شي چې ددغه اصل له ساحې دباندې دهغو دتحلیل کار ترسره شي ، ځکه چې هره ادبي پیښه او هرادبي اثر که مونږ وغواړو اوکه نه، دخپل عصراوخپلې زماني تاپه پرخپله ټنده باندې لري اوله تاریخي لیده باید پریوه خوا پاتې نه شي ، ځکه نومونږ دغه اصل دکره کونې په بهیر، هغه هم د نوې اومترقي کره کتنې (علمی کره کتنې) داصول په برخه کې دکلې اصولو ځای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله موضوع چې د پوهانو په نظر کې په کره کتنه کې دپاملرنې وړده ، هغه پــه ادبياتو کې دژانرجوړونې او رامنځ ته کولو مساله ده، په دغه اړه زه دلته اوږدې خبرې نه کوم ، ځکه چې دايومهمه اوتحليلي مساله ده، زما موخه په دغــه اړه يولنډه يادونه ده په لاندې ډول: په معاصره ادبي کره کتنــې کــې ژانرجوړونــه ددغه علم دخرګند پرمختګ لامل شوی دی، نن سبا په دغه برخه کې هم لکه د ايجادي ادبياتو په شان دپاملرنې وړاوپه زيات شميرژانرونه رامنځ تــه شــوي دي ، چې دهغو له مخې په دغه برخه کې دخيړنو لپاره ځانګړې لاره چاره اواره شوې ده، ددغه په علم جوړښت کې تراوسه پورې دا لاندې ژانرونه پــه ګوتــه شوي دي لکه : دآثارو پيژندګلوي ، تقريظ ، انتقادي مقاله، رساله، مونــوګراف ، نوښتي ژوند ليک (نوښتي پورتريت) منثور نامــه (اعــلان نامــه) مخکنــۍ او وروستنۍ خبره ، ادبي مرکه ، ليکوال ته دکره کتونکي ليک ، حاشيه ليکنــه او داسې نور ، پردغوژانرو برسيره يو شميرنورژانرونه هم شته چې هغه هم په کره کتنه کې دآثارو دطبعيت او پيژندنې په څنګ دپاملرنې وړدي .

---

(۱) رضا براهني ، طلا درمس ، ايران ، ۱۳۴۸ مقدمه چاپ دوم ص ۳۱ .

(*) دادبي کره کتنې په فرعي اصولو کې دا لاندې اصول دمارکسستانو په نظر ډيرمهم دی : ۱- تاريخی نظراچونه ۲- اجتماعی نظر ۳- دشکل اومحتوا ديالکتيکی انډول ۴- دهنري ايجادياتو انفرادی والــی ۵- دبــديعی آثــارو دکلــي توکونو يووالی اونور دی ...

د ژانرجوړونې په اړه ددغې خبرې دخرګندونې اړتيا شته، چــې دغــه ژانرونــه بايد په څه ډول سره وتاکل شي ؟

زه په دغه اړه په دې نظريم چې په ادبي کره کتنه کې هــم لکــه پــه ايجــادي ادبياتوکې د ژانرجوړولو اصول هم شته او هم دکره کتنې په عمومي بهيرکې په پام کې نيول کيږي . په ژانرجوړونه کې په عمومي توګه د ژانرجــوړونې لپــاره دالاندې اصول په پام کې نيول کيږي : دخيړنو وړ مواد ، انتقادي ليــد اودهغــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا، دانتقادي څېړنې طبعیـت ، پـراخ نظـری انعکـاس ، تـاکلي هـدف ، دلیکوالی سبک . ددې لپاره چې له دغې مسالې سره مو په یـوازېخیزاو یـا وړه دایره کې چلند نه وی کړی ، دغه ډګر بیاهم ډېرلنډ او تنګ پـه پـام کـې نـه نیسو، کیدای شي یولړنورمعیارونه هم وي چې دهغو له پلي کولـو سـره سـم کیدای شي یولړ بریالیتوبونه دځان کړو. او د ژانرجوړونې په برخه کې له هغـو څخه هم کارواخلو .

دیوې ادبي پدیدې په څېړنه او ارزونه کې دعلم او هنـر دواړو لارویـان دکـره کتنې دنده او ونډه په هراړخیزه توګه ښه درک کوي ، پرهغه مهال چې پښـتو ادب او دهغه درسالت او ایجادیت په برخه کې علمي څېړنې نه وې رامـنځ تـه شوې ، اودادبیاتو په برخه تعلیمافته پښت څه نه وو لیکلي او ویلـی ، تردغـه مهاله به که چا دادب اویوشمیرآثارو اوایجادیاتو په اړه څه ویل او یـا بـه یـې انتقاد کاوه هغه عیب بلل کیده ، اصول خو چا نه پیژندل او نه یي دادبیـاتو پـه برخه کې اهمیت ورکاوه ، دغه خبره له ځینوکسانوسره دشیطان غوږ ونه دکانه وي تراوسه هم شته ، خوڅوک غوږ نه پرې ګروي ځکه چې نن سبا خبره دکره کتنې اودهغې د اصول له برکته برعکس شوې اوس کره کتنې دعلم پـه توګـه دحساسو لیکوالو او پوهانو (کره کتونکو) په منځ کې دادبیاتو د روح په توګـه خپل ځای موندلی دی . اودزړه له کوي په دغه برخه کې خپل قلمونه چلـوي .

زموږ پښتانه لیکوال نن په دې د زړه له کومي باوري شوي چې کره کتنه نن په نړیواله کچه دادبي لارښونې په برخه کې دپاملرنې وړ پوهه ده او په ادب پوهنه کې په یوه علمي پرنسیپ باندې اوښتې ده ،چې په پښتوادب کې یی هم لکـه دنورو پرمختللو ادبیاتو په شان دپښتوملي ادبیـاتو دودې پـه بهیرکـې یـې دپاملرنې وړځای موندلی دی ،ځکه نوددې اړتیا رامنځ شوې چې ددغـه علـم اوفن داهمیت په اړه دیوه قانونمند میتود له مخې چلند وشي ، بایـد وڅیـړل شي او باید وده ورکړه شي .موږ په دې باوری یو چې په پښتو کې دکره کتنـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اړه سستماتیک (پرله پسې) کارنه دی شوی، کوم څه چې شــوي هــم دي ، هغه دنژدي لسو شلوکالو خبره ده، په دغه موده کې یوڅه دکره کتنــې پــه اړه وشول چې هغه هم د (پیلامې او پیل) بڼه لري ، تراوسه هم زموږ لیکــوال پــه دغه برخه کېپه خورا لومړني پړاوکې دي ، یوازې له یوڅوکسانو پرتــه، زیــاترو که څه کنبلي او ویلی هم دي ، ډیرې ساده خبرې وې او ددغه علم تیــوریکي ډګر ته له سره ورننوتي نه دي چې دا په خپل وار د یوه پیل څرګندونه کــوي . په افغانستان کې تراوسه هم کره کتنه په یواړخیزډول کاریدلې ده ، مانادا‌چې دایجادي آثارو دمعرفۍ په برخه کې ترډیره حده له کره کتنــې څخــه یــوازې دستاینې په برخه کې کاراخیستل شوی دی ، مانادا‌چې په ډیروبرخو کې کــره کتنه زیاتره د ستاینې انډوله کارول شوې ده ، او یاهم دغندنی ، ان چــې کــره کتونکې ته دلیکوال د لاربنود په سترګه نه بلکې د دښمن پــه ســترګه کتــل شوي دي ، په داسې حال کې چې داد کــره کتنــې لــه طبعیــت ســره جــوړه اومیتودیکه خبره او چلند نه دی . په پرمختللو هیوادو کې کره کتنــې تــه نــه یوازې په ادبی او ایجادي برخه کې زیات اهمیت ورکول کیږي ان چــې ددغــه علم دنده د ټولنیرژوند ډګرته هم ور غزیدلی ده ، هلتــه خلــک پــه دغــه اړه داخبره کوي چې دکره کتنې دنده د آثارو او عواطفو اوهغــه شــعور را ژونــدي کول او پیژندل دي ، هغه چې د انسان او ټولنې په تربیتي روزنه کې جوړونکې برخه اخیستلای شي . هلته کره کتونکی ته دیوه شــریف انســان پــه ســترګو ګوري اوهغه دخلکو او ټولنې سترلاربنــود او روزونکــي بــولي همــداده چــې تولستون ولیکل : « زه پوشکین دبلنسکي په برکت پیژنم » .

غواړم خبره رالنډه کړم او غواړم په لنډه توګه ددغــه تحقیــق پــه اړه دومــره ووایم چې دغه ناڅیزه څیړنه او تحقیق په تیره په دغه عصرکې زما د څیړنــې لپاره یوه اړتیا وه ، ځکه چې تراوسه موږ دکره کتنې په برخه کې ددغــه علــم دتاریخچې په نامه (څه بشپړ او څه نا بشپړ) یوساده لاربنود هم نــه درلــود ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ چې هرڅه په دغه اړه هلته اودلته درلودل ، هغه ډیرخواره واره وو، یوڅه ول ، خو پرپوهیدو نه چې دا څه دي او څه وايي ، په دې نه پوهیدو چې زموږ دمنځنۍ دورې شاعراو لیکوال دغه علم ته په کومه سترګه کتلي دي او په دغه اړه دوی څه وايي او څه ایده لري ، مو ږته دا پته لږ وه چې په معاصره کره کتنه کې ژانریعني څه ؟ اویا کوم ژانرونه دلته دیوشمیرلیکوالو له خوا یا کاریدلي اویا رامنځ ته شوي دي او ولې ؟ په دغه وړه رساله کې تریوه حده همدغو تمایلاتو او پوښتنو ته یوڅه ځواب ویل شوي دی ، چې دیوه پیل په توګه کیدای شي چې زموږ راتلونکي دیوې علمي کره کتنې په رڼاکې نوې نوې خبرې ولیکي او راکشف یې کړي ځکه نو زما لیکنه هم په دغه اړه یوپیل دی . زمانه سخته پرمخ ځي ، او موږ باید پر راتلونکو باندې هغوی چې په مسوولیت سره په دغه برخه کې کار کوي باور من وو، ځکه زه باور لرم چې زموږ په معاصرادب او ادبي بهیرکې دکره کتنې وده له ذهنیت څخه د عینیت ډګرته راوځي ، ایجادي ذهنیتونه دیوه ادبي بهیر په ترخ کې په عنیتونواوحقایقو باندې اوړي او دیوې څرګندې اړتیا بڼه غوره کوي، همداده چې موږ باید دهغې لپاره ، دهغې دعامولو لپاره په شعوري اوعلمي توګه لاس په کارشو ، همدعه موخه او دغه اهمیت و چې زه یې دغې مقدماتې هڅې ته وهڅولم او په دغه نیمګړې کار مې لاس پورې کړ، کره کتنه زموږ د ټولنې د سمون په برخه کې یو ژوند ی هڅه ده ، چې نه یوازې په ملي کچه باید داهمیت وړوي ، بلکې دهغې په مرسته کولای شو ، ځان له نړیوال ادبي بهیرسره هم یوځای او وصل کړو . په دغه رساله کې لوستونکي ته دا ټکي په ډاګه کیږي چې زموږ په پراخ ادب کې ، دهغه په بیلابیلو دورو کې کره کتنې څه بڼه ، رسالت او دندې درلودې ، ما په دغه برخه د موضوع دتحلیل او پیژندنې په برخه کې له معمول علمي څیړنیزمیتود څخه کار اخیستی ، دهرې څیړنې دمدلل کولو لپاره د ښه میتود کارول اړین دی ، هغه هم دداسې علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره لکه کره کتنه ، موږ دپښتو کره کتنې دوره یی بهیرپــه دغــه اثرکــې پــه منظمه توګه څېړلی او په دغو بهیرونو کې مــې دهغــو پــه نســبي وده بانــدې رڼاااچولي ده . دری دورې ، دری بهیرونه او په هغو کې دکــره کتنــې بهیــر ... توکل پرخدای تاسې یې ولولۍ خطاوې تیروتنــې بــه پــه کــې وي ، پــه روڼــو سترګوکې او ژور فکرسره نظراوکتنه پرې وکړئ .

په درناوي

پوهنوال دوکتور عبدالخالق رشید

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

په پښتو منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې حالت ته یو نظر

کله چې غواړو منځنی ادبي بهیر دیوې نومونې (اصطلاح) په توګه تشریح کړو باید ووایو چې دغه اصطلاح زموږ په ادبیاتو کې زموږ پخوانیو لیکوالو، مورخینو او شاعرانو کارولي او راوړې ده . په تیره بیا هغه مهال چې په قراردادي توګه د ادبي دورو ټاکلو اړتیا رامنځ ته شوې ، بیانو استاد حبیبي ، رښتین او نورو دغه نومونه دپښتو ادبیاتو هغې برخې ته چې له ٩٠٠ هجري تر ١٣٠٠ هجري پورې زماني واټن کې را ایجاد شوي کارولې ده. که له ماخځه څوک زما نظر غواړي زه بیا په دغه اړه په لنډو دومره ویلای شم چې : منځنی ادبي بهیر ، دوره هرڅه یې چې بولو ،دهرې ټولنې په ادبیا تو کې دیوې دورې په توګه تل وه او تل منل شوې ده خو باید هغې ته دیوې مجردې پدیدې په سترګو ونه ګورو په دې چې دایوه علمي نومونه ده چې اړخونه او ابعاد یې زیات دي ، په دې مانا چې دغه زماني موده باید په تاریخي ، ادبي او آن په رواني لحاظ هم وڅیړل شي اواهمیت ورکړشي. زه خو داوایم چې د چنګیزخان له انساني اوتمدني ضد یرغله (٦١٧هجری) را په دیخوا بیا دنولسمې پیړۍ ترنیمایي ترپیل پورې زموږ په ادبیاتو کې تقریبآ دا ټول جریان په شکلي اوماناوي لحاظ یو ډول دی اوکوم داسې بدلون چې هغه باید په ځانګړې توګه یاد او یا ګوته ورته ونیسو نه په کې لیدل کیږي. دابه ومنو چې په دغه ترڅ کې په تاریخي او سیاسي لحاظ شرایط اوتحولات یوه بڼه او یو شکل نه لري ، بیلابیل نظامونه راغلي ، بیلابیل واکمنانان په دغه واټن کې واک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسيدلي ، دهغوپه کړو وړو او کارنامو باندې سړی کولای شی ډيرڅه وليکي او ووايی خوادبياتو چې په دغه برخه کې هيڅ ډول بـدلون نــه دی کــړی،هيڅ ډول ادبي تمايلاتو په کې وده نه ده کړې ځکه نو ويلای شــوچې هرڅــه ديــوه څرګند ورته والي په ترڅ کې رامنځ ته شوي دی ، دبيلګی پــه توګــه هماغــه تذکره چی سليمان ماکو په (۶۱۲هجري) کې وليکله ، هماغه محمد هوتک په (۱۱۴۲هجري) ليکلې اوهماغه بهيريې څارلی دی. هغه شــاعري چــې اشــرف خان هجری اورحمان بابا کړې ، او ياهم هغه غزل چي اکبرزمينداوري ويلی په هماغه فورم کې خوشال او ترهغه راوروسته پيرمحمد کاکړ او احمدشاه بابا هم څارلې ده . په داسې حال کــې چــې دايجاديــاتو اوهنــري ادبيــاتو دودې لــه قانونمندی سره سم بايد رنګارنګي را منځ ته شي ځکــه چــې ادب اوهنــر لــه يونواخته او تکرارسره لکه چې انسان له ناولتيا وو په نري رنځ اختــه کيــږي ، همداسې تاوان وينې . چې بايد داسې نه وي .

لنډه داچې زما لپاره منځنی ادبي پير يا دوره پــه همدغــه پــورتنې مفهــوم او تاريخي شاليد سره په دغه څيړنه کې مطرح ده ، يوټکی مو بايد په پــام کــې وي اوهغه داچې پښتو ادبي منځني دوره دلته په هغوځانګړنو سره نه ده مطرح لکه چې په لويديز او اروپا کې منځني دوره ياديږي ، دلته موخه يــوازې دغــه دوره بندي دافغاني ادبياتو اودهغوی له طبعيت سره په اړيکــو کــې دپــاملرنې وړده نه دلويديزټولنوهغوغوندې .

په دغه ادبی بهيرکې کره کتنه اودهغې تاريخچه په خپــل وار يــوه دپاملرنــه وړموضوع ده ، يو بهيردی چې له دغو ادبياتو سره په منظمه توګه وده کړې ده ، څومره چې دلته پښتو ادبي بهير ساده و ،کره کتنه هم ورســره ســاده ، خــو څومره يې چې وده کړې په هم هغه کچه دا هم ورسره پــرمخ تللــې، وده يــې کړې ، پيچلې شوې اوان چې علمي شوې هم ده. مخکې تردې چــې پــه دغــه ادبي بهيرکې دکره کتنې پر بهير باندې وغږيږو ، يوه لنډه کتنه تردغــه ادبــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهيردمخه هغو نښوته کوو چی زموږ ليکوالوهغوته اشـاري کـړي او لـه دغـي موضوع سره يې بې ارتباطه نه دي بللې .

کره کتنه ترمنځني پير دمخه:

زموږ په لرغونو ادبياتوکي دکره کتنې په اړه دځيړنو لپاره دايجـادي مـوادو او آثارو څه نشته ، او نه بايد په دغه برخه کې په مصنوعي توګه ځـان پـه لاپـو شاپو باندي بوخت وساتو ، سره له دې چې په دغه برخه کـې يـولړخبرې اوس مورډځيړني دمقايسې ميتود ترسيوري لاندې کولای شو ، خوزه بـاورلرم چـې بشپړې به نه وي ، يوه پيړې دمخه چې چا په دغه اړه څه ويلی او ليکلي ، نـن په خورا زياتو دلايلونه يوازې دانتقاد وړدي بلکې د خندا وړهم دي ، ځکه چې هغوی فکرنه کاوه چې نړې به په يوه دوو پيړيو کې دکشفياتو هغې کچـې تـه رسيږي چې نور به څه په هغې کې دپټيدو نه وي ، زموږ زيـاتو پوهـانوداخبره کړې چې دپښتو ادبياتو په لرغوني دوره کې کره کتنــه وه ، اوپښــتانه پوهـان پرې پوهيدل ، ان چې وايي ددغه علم پيلامه هم په هم هغه دوره کې شوې ده او لومړني پښتون ليکوال چې په دغه برخه کې لاس په کارشوي هغه ابومحمد هاشم ابن زيد السرواني دی چې خپل اثر « دسالو وږمه » يې هم په دغه بـاره کې ليکلي و. ددغه پټ نوميالي نوم موږ ته پټه خزانه را پيژني چی ليکي :

« ابومحمد هاشم دهلمند په سروان کې په سنه (۲۲۳) هجري قدسي زيږيدلی اوپه بست کې يې له علما او فصحا څخه لوستنه وکړه ، ورروسته ولاړ په عـراق يې په کلو کلو دلويو ائمه څخه سمع وکړه او ابن خلاد چه خرګندو په ابی العينا سره يې په بغداد کې عمرونه تيرکړل اوله هغه يـې دعربـي بلاغـت او اشـعار ولوستل ابومحمد له عربي څخه په پښتو يوکتاب کښلی و چې پـه هغـه کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربي اشعارو فصاحت اوبلاغت یي بیان کړی و ، اونوم یې د(سالو وږمـه) وه »
(۱)

که پردغه موضوع باندې لږ رڼا اچوو، زه فکرکوم چې که سـالووږمه زمـوږ لاس ته راغلې وای ، نو دا به بی شکه لومړی انتقادي اثرو چې دکره کتنې پـه بـاره کې هغه هم په پښتو کې لیکل شوی دی ، زه په دغـه اړه یـوازې د مقایسـوی څیړنو له مخې او هغې بیلګې په شته والي سره چې ترموږ پورې را رسیدلې ده دومره په اجمالي توګه ویلای شم چې په کوم وخت کـې چـې محمـد هاشـم سرواني ژوند کاوه ، او په کوم وخت کې چې دی بغداد ته رسیدلی ، دغه مهـال په عربی نړۍ کې دکره کتنې په برخه کې یو طلایی دور دی ، داسـلامی دورې په لومړیو دوو پیړیو کې دعربي ژبې په برخه کې خورا زیات پرمختګونه شـوي دي ، ان چې کره کتنې هم دیوه مضمون په توګه هم په دغـه دوره کـې خـورا زیاته وده وکړه په دغه عصر کې لکه دجاهلیت دعصر په شان په عربـي ژبـه کې کره کتنې لوی اهمیت وموند. عربي او عجمي پوهان په دې بـاور دي چـې اموي واکمنانانو دراشدینو خلیفه ګانو برعکس شعراوادب تـه پاملرنـه وکـړه اودغه ډګریې تود وساته، زیاترو شاهانو او سردارانو د شعر ویلو ذوق درلـود او حتی داسې هم کیدل چی خطبې به یې هم په شعرویلې ،دهمدغوځانګړو پـه پام کې نیولو سره په لومړیو دریو پیړیو کې کره کتنې په زړه پورې وده وکړه ، دحضرت علي لمسی سکینه لومړنۍ میرمن وه چې له کره کتنې سره یې کلکه مینه ښوده ، عبدالملک بن مروان هغه اموي خلیفه و چې لوړه ادبـي اونقـادي قریحه یې درلوده ، په عباسی خلیفه ګانو کې هارون الرشید له کره کتنې سره پیژندګلوي درلوده ، مامون الرشید هم دشعرپیژندنې ښه ذوق درلود که چیرې پردغه مهال دبغداد په اړه هم دا ویلای شو چې دلته کره کتنې هم ځانګړې ښه درلوده ،په دې مانا چې دلته کره کتنـه د ودې پـه لـور روانـه وه او ځـانګړی اهمیت یې درلود . « ... په عراق کې دادب او ذوق حالت دجاهلي دورې په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وياړ او تعصب څخه خالي نه وه چي حالاتو، چاپيريال اوزماني هم لــه هغــي کړنلارې سره وړتيا درلوده، په مريد اوبصــره کــي شــاعران راټوليــدل خپــل شعرونه به يي ويل ، او يوپربل به يي مفاخره کوله ...» (۲)

دهمدغو اشارو په رڼاکي کيداى شي زموږ دليکوال ابومحمد هاشــم پــه ادبــي ذوق باندي هم ددغه عصرادبي بهير خپله اغيزه ښندلي وي ، دمحمد هوتــک په وينا دى هم دکره کتني په دغه تاوده بهيرکي په عراق کي و. او دغه تــاوده بهير پرده باندي هم خپل اثرکړى دى. ځکه نو ده هم په دغه اړه دعربي شعراو فصاحت په برخه کي خپل کارکړى اودغه کاريي بيــا دســالووړمه پــه واســطه پښتوژبي ته هم را ليږدولى دى. زموږ ليکوالو هم په دغه باره کي خپلي رايــي ويلي دي چي زموږ نامتو ليکوال حبيب الله رفيع وايي چي :

---

(۱) محمد هوتک بن داود ، پټه خزانه ، څلورم چاپ ، کابل ، ۱۳۶۵ (۲۹) مخ .
(۲) ډاکتر عبدالحسين زرينکوب ، نقدادبي لومړى توک ، تهران ۱۳۵۴ (۱۴۰) مخ .

« په پښتو کي ادبي نقد زوړ او لرغونى دى ، لومړنى څيړني په دريمه پيړي کي ابومحمد هاشم ابن زيد السروانى راونښلولي او په خپل نامتو اثر (سالو وړمــه) کي يي دعربي اشعارو دفصاحت او بلاغت بيان وکړ... (۱)

په پښتو پخوانيو ادبياتوکي دويم اثر چي يوه برخه يي زموږ پــه واک کــي ده ، هغه د سليمان ماکو تذکره ده ، موږ دا منو چي داخو يوه تذکره ده اوهغه دکره کتني لپاره بشپړه نه ده ، خو يوه خبره بايد له يــاده نــه وباســو هغــه داچــي، داتذکره ده اوهغه هم دشاعرانو او دعارفانو ، چي له شعراو شاعرى ســره يــي سروکاردرلود،اوديوشميرشاعرانوپه اړه يي خبرېکړي چي هغــه خپلــه دکــره کتني موضوع ده ، خو دريغه چي دغه اثر هم په بشپړه توګه زموږ په واک کــي نشته ، خو بياهم ښه خبره داده چي دغه څو پاڼي يي هــم زمــوږ لپــاره دکــره کتني په برخه له هره پلوه مهمي دي. په هرډول دغه دوي بيلګي له موږ ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ دکره کتنې په برخه کې هسې ديوې يـادونې پـه توګـه مرسـته کـوي ، ترمنځنی بهیردمخه شته له دې پرته نورکه هرڅوک په دغه برخـه کـې څـه وايي هغه به له لاپوشاپو زيات بل څه نه وي .

منځنی ادبي بهیر اوکره کتنه:

له پورتنې يادونې وروسته په جرآت سره ويلای شو چـې پـه منځنـي ادبـي بهیرکې خبره برعکس ده ، منځنې ادبي بهیرخورا زياته وده کړې ، ان تـردې چې سرې ويلای شي ، دومره پياوړې دوره اوترې دمخه دومره کمزوری ادبـي جريان له يوه اوبل سره په هيڅ ډول داپرتلې وړ نه دي ، په دې مانا چې په دغه دوره کې ايجاديات وده کوي او شاعران هم په شعوري توګه دشعراو ايجاد ډګر ته مخه کوي ، کره کتنه په تما مه مانا ديوه برلاسي علم په توګه خپلـه وړتيـا اوځای لري. اودالومړی مرجع اولومړنی بهیردی چـې د کـره کتنـې منظمـې بيلګې په کې ترسترګوکيږي چې شاعران اوليکوال پردغه مهال دکـره کتنـې پراهميت پوه کارواییٍ کوي اوپه شعوري توګه دهنري اونوښتي پديدو په ايجاد باندې لاس پورې کوي ، دوی د وخت دکره کتنې له اصولو سره سـم لاس پـه کارکيږي، مانا داچې دادبي آثارو دمعيارونو تاکلو لپاره کره کتنـه ديـوه منـل شوي ميتود او لاربنود بڼه غوره کړې او ديوه پراخ ادبي بهير د ودې پـه تـرڅ کې خپله لاربنودې او روزونکې دنده اورسالت دعلمي کره کتنـې پـه رڼـاکې پرمخ بيايي . چې ترټولو مخکښ او نوميالی شاعراو ليکوال ، کـره کتـونکي او هنرپوه استازی يې خوشال ختک دی چې په دغه برخه کې دشلمې پيړۍ لـه کره کتونکو سره په علمي ډګرکې پرتله ، مطالعه اوڅيړل کيدای شي .

خوشال ختک (۱۱۰۰-۱۰۲۲ هجري) په پښتو منځنې ادبـي بهيرکـې لـومړنی ليکوال دی چې ددغه عصرپه ادبي بهيرکې يې دکره کتنې ژوندی روح پوه کړ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه هنري اوادبي افکار په دغه ادبي بهیرکې هغه مرغلـرې دي چـې زمـوږ دمنځنیو ادبیاتو دګلپاڼوپاڼوبڼ پرهغو باندې ښکلول شوي دي. په پښـتو کـې دخوشال ادبي کارنامې او ادبي افکاردیوه ټولنیزدایره المعارف ځای لري ، پـه دې چې دادبي مطالعاتو داسې اړخ نشته چې ده به پرهغه باندې څـه ویلـي او لیکلي نه وي ، علامه حبیبی دده دځانګړي استعداد او ادب پوهنیزشخصـیت په اړه لیکي : « ... خوشال یوعالم سړی و ، مشرقی علوم یې لوستي اودعربي او پارسي دبلاغت اوفصاحت علوم یې ښه زده وو ، په فقه اوتفسیر اونور اسـلامي علومو کې یې معلومات درلوده ، پهتصوف کې هم خوشال خان بشـپړ و اودده له ویناوو څخه دده پوره علمي لیاقت ځرګندیږي ...» (۱)

---

(۱) بریښ ، افغان یاد (دمقالو مجموعه) کابل ۱۳۶۰کال (۹۸) مخ .

په هرډول ، زموږ په منځني ادبي بهیرکې هم خوشال ته دا ویـاړ ورپـه برخـه شوی چې ده دکرکتني په اړه لکه دمخه هم اشاره وشوه علمي فکرکـړی دی. دی په دغه برخه کې ان دراتلونکو لپاره هم په علمي لحاظ دلاربنود ځای لري ، ځکه چې په خپل وخت کې برسیره پردې چې شاعردی او لیکوال ، سیاست پوه دی او هنرمن په عین حال کې یې دیوه ښه کره کتونکي دنده هـم سـرته رسولې ده اوپه دغه برخه په علمي معیارونو او اساساتو برابرآثارتري پاتې دي. خوشال دیو سالم ادبي بهیرد رامنځ ته کیدو پـه خـاطرد کره کتنـې مقـدس مقاومت اوقضاوت ته لاس واچاوه ، دده عصر په پښتونخوا کـې د وچ تعصـبي برلاسی عصرو ، داسې چې کله کله یې ان انتقاد او ګوتنیوي ته هم دلیکلـو او ویلو اجازه نه ورکوله ، دغه حالت دداسې یوې فضا ښودنه کولـه لکـه داروپـا دمنځني پیردوچواو دګم شرایطوپه څیر، خوخوشال له دغو حالاتو سره سـره بیاهم دیوه پراخ سکوت ملا ورماته کړه اوپه پوره جرآت سره یې هغه څـه پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني ټولنه کې دشعراونثرپه ژبه باندې وويل چې دپوهانو په وينا پـه دغـه عصرکې دبل پښتون له توانه نه وو پوره، چې يوبرخه يې هم په دغه ترخ کـې کره کتنه وه ، خوشال په دغه برخه کې دلومړي ځل لپاره ګام کيښود اودکـره کتنې لپاره يې يوه مقدمه راپيل کړه . يوه خبره چې په دغه اړه بايد وويله شي هغه داچې په ټول منځنۍ ادبي بهيرچې څه زمـوږ شـاعرانو دادبيـاتو، ادبـي پديدو په باب ويلي موږ پوهيږو چې دهغوخومره د ادبـي نقـد او کـره کتنـې اوڅومره دادب پوهنې دنورو برخو په باره کې دي . د فارسي او هندي(*) کـره کتنې په اړه دخوشال مطالعه کيدای شي ددغه ټکي لامـل شـی چـې ده پـه پښتوژبه کې په دومره ژورتيا سره دکره کتنې په اړه فکرکړي وي ، ځکـه نـو سړی ويلای شي چې کومه ژبه او کوم فکر چې په دغه اړه ده کارولي ساری يې په ټول پښتو ادب کې ډيرلږ ليدل کيږي ، دده په نامتواتر (دسـتارنامه) کـې دهغه اثر څلورم هنر چې دشعرپه اړه کښل شوی دي په خپله يوه کره کتنه ده . خوشال په دغه برخه کې شعر په علمي او هنري توګه تعريف او تشريح کړی دی ، دده نظر په دغه برخه کې هم په علمي او هم په هنري لحـاظ دپـاملرنې وړدی ، په دی مانا چې ده په دغه برخه کې دکره کتنې لپاره ديـوه مقـدماتي بحث لکه د ارسطودبوطيقاپه شان پيل کړی دی. داچې د ارسطو بوطيقا د کره کتنې په پيل اوپيلامه کې دپاملرنې وړ نړيـوال شـهکاربلل شـوي اود علمـي ارزښت له پلوه ترننه هم له اهميته ونـه ولويـد همداسـې خوشـال اود هغـه انتقادي ليکنې او کره کتنه په پښتوژبه کې بوطيقايی ځای اواهميت لري، دی دهنرپه اړه ليکي : « داهنرچې دشعردنظام دی هم داخل دکسـب کمـال دی. امامشتق دی له شعوره چه جبلي طبيعت دشعرلري ، شعردهغه دی ، فنونـه ، صنعتونه يې په کسب حاصليږي ، که ډير تحصيل

(*) په خوشال پوهنه کې يومهم بحث هند پوهنه ده ، په دې مانا چې خوشال په خپـل وخـت کـې د هنـدي ادب او ددغې ژبې له نزاکتو او ادبياتو اود هغو له مهمو آثارو سره آشنا و ، زموږ يوشميرليکوالو دده (دستارنامه) په فارسـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کي نظام الملک کیکاوس له (سیاستنا مې سره یوشی بللې په داسې حال کې چې دا سمه نده ځکه چې خوشال په دستارنامه کې د نامتو عالم کوشلیه دنامتو اثر (آرت شاستر) سره ورته والی لري .

دعلم وکا ، صنایع بدایع دشعرزده کا ، چه طبیعت دشعرجبلي نه لري، خبره به نظم نه کا... دراصل شعر په لغت کې کلام منظوم وته وايي ، دواړه مصراع دبیت په تول تللې ، په حرفونوسره سمې عروض قافیه سره جوړ ، په داکې هرچې وي که قصیده وي ، که غزل وي ، که رباعي وي ، که قطعه ده ، که مخمس ، که مسدس په ډیرو چې شعروایه شي ... دشعرپایه لویه ده دحکمت سره یاد شوي دی، پیغامبرانو ویلی دی ، ددې خانه برانداز سینه ګداز خوتعریف توصیف کوم ، لګیدلی اوردی چې هرڅه په مخ وړي . میلمه زور ور دی واړه وینې دلړمانه خوري . پوهه یې دشواره ده ، ویل یې ګران دي، دهرچا کارنه دی، دشعرطبیعت په مثال دتوند باد دی ، لویې ونې طاقت لري چه ورته ودریږي او که نه بنیاد محکم نه لري ، هغه ونې له ویخه ولوړوي ، قوت دعلم بویه چې ویخ یې پرې محکم وي اوکه نه یې افت مضرت به پاتې نه شي ... چې بې علم شعروايي خونقصان لري . اول خوبه یې درست ونه وایي ، دشعردعیب جاسوسان ډیردي . ځان به دخندا کا... »(۱)

دخوشال دغه نظریه په خپل وار ددغه تکي خرګندویه ده چې دی دکره کتنې په علمی اصولو او ارزښت باندې په ښه توګه پوهیږي ، په دې مانا چې دي په دغه برخه کې ځان په رښتیا هم دیوه لارښود نقادپه دریځ کې دروي ، دی دواړه علمی او هنري وړتیاوې په دغه برخه کې له ځانه په ډاګه کوي ، کله چې نقد کوي ، هلته دیوه عالم له لید سره مل دی اوکله چې ایجاد کوي ، هلته دی دیوه شاعر له لیده سره ځان غاړه غړې کوي . ځکه دی په خپله د شعر دعیب له جاسوسانو څخه ځان ساتي او نه غواړي چې ځان دهغو ترانتقاد لاندې راولي اونه غواړي په دغه برخه کې د ناپوهۍ له امله ځان دخندا کا. ځکه نو دی دیوه عالم نقاد له دریځه دخپلې نظریې له امله ډیرښه مطالعه کیدای شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه خبره مو په ياد وي چې ده نقاد اوکره کتونکي ته دجاسوس نومونــه يــاده کړې اوداهغه نادرنومونه ده چې له ده پرته په شرقی ادبياتو کې له نورو نــه ده په ډاګه شوې . دی په بل ځای کې ديوه تيورسن په توګه وايی:

که شعردی هغه دی چې يې ووايي دانا
هغه څه شعر نه دي چې يې ووايي کانا
دواړه توکه څه وي درته وايم په معني
يو آواز دخره دی بل آواز دی د سورنا

بل ځای وايی :

بل که هرڅو در ګوهرپيي په شعر
عيب جوی يې جاسوسی کا دافعال
هرشاعر يې په ويلو ګوت مندی کا
که په شعر کې ته من يې دی مثقال
(کليات ۵۳۷ مخ)

خوشال په ځانګړې توګه د پښتو شعر منځني بهير ، هغه بهير چې په مجمــوع کې په علمي

---

(۱) خوشال خان ختټک ، دستارنامه کابل ۱۳۴۵ ۲۴-۲۳ مخونه .

لحاظ دانتقاد ور دی انتقاد کړی ، ځکه چې ده ته پښتو شــعراوادب ،ايجــاد او مطالعه په يوه تنګسياکې ښکاري ، هغه شاعران چې ترده دمخه پــه روښــانې دوره کې دعصر نوميالي بلل کيدل دده په نظرهغوی ادبي محتوا ته لکه څنګــه چې وروه پاملرنه نه ده کړې ، ماناداچې دخوشال دانتقادي ليد له اړخــه دوی هم دکلک انتقاد ور دی ، دخوشال دانتقاد دغه اړخ له تيوريکي پلوه هــم ســم بريښي لکه يوکره کتونکی دلويديز دادبــي بهيــر پــه اړه ليکــي : « ... او پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځنيو پيړيوکې چې په لويديز کې کليسا ته دتسليم او ايمان عصرو هــرډول تنقيدي فکر او څيړنه شرم بلل کيده ، ځکه نو ترهغوچې ددغو خنډونو ماهيت څرګند نه و ، لويديزې نړۍ ونه شواى کولاى چې د ارزښتنو په څيړنــو بانــدې بريالى شي ...» (۱)

خو موږ په پښتو ادبياتو کې دداسې اصل تطبيق نه شو کولاى چې د غه او هغه بهيرپه فکري او تاريخي لحاظ د پرتلې وړ نه دي ، يوازې په ځينو برخو کې لــږ لږ ورته والي شته چې کيداى شي هغه هم په سرسري ډول ياد شي . خوشــال هم ترځان دمخه پيرته انتقادي ګوته نيولې ځکه نو وايي :

دميرزا ديوان مې ومانده په ګوډي مسخر (مسخره) مې ارزاني خويشــکي زمند کړ

څه شې چې دخوشال په دغه انتقاد کې په ځانګړې توګه ديادونې وړدي دادى چې دى په خپل انتقاد کې دهغه په عملي اونظري اړخونو باندې ټينګــارکوي ، غواړي ديوه رسالت مند کره کتونکي په توګه دومره روښانه لارښــونه وکــړي چې دغه جرات ان په اوسني کره کتونکي کې هم خورا لږ ليدل کيږي. پــه دى مانا چې دى په رښتيا هم کره کتنه کوي ، اودشعرپه ماهيــت بانــدې د زړه لــه کومې پوهيږي ، خوشال په دغه برخه کې په دې پوهيږي چــې شــعرڅه شــي اوڅوک يې بايد ووايي ؟ دده د زړه خبره داده چې وايي :

په جهان ترشاعرۍ بدڅه نشته خداى اخته مه کړه سړى په دا جنجال

خوشال دشعر په وړاندې دمسووليت احساس پــه جــدى توګــه لــه پامــه نــه غورځوي ، مانا داچې څوک بايد شعر ووايي اوڅنګه يې بايد ووايي ؟ داهغه څه دي چې دى انديښنه لري اوسپارښتنه کوي چې بايد دغه کار د کاراهل ترسره کړي ځکه نو په بل بيت کې په روښانه توګــه آِرمطلــب تــه راځــي او خپلــه تيوري په دغه اړه په ډاګه کوي چې :

دهغه شاعر دانې وشه په ژبه چې دشعر در دانې پلوري په مال

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دیوان دکابل چاپ ۵۲۴مخ)

داډول تمايلات په علمي لحاظ مورِ ته يو تکی را په ګوته کـوي اوهغـه داچـې خوشال د اصولو له مخې يوه اديب کره کتونکی دی ، نه عالم کره کتونکی ، پـه دغه اړه لوی توپير له ادبي پديدې سره د ليکوال او کره کتـونکي چلنـد دی ، هغوی چې له ادبي ژبې ، شاعرانه انداز او نورو ادبي ځانګړنو ځخه کاراخلي هغه ته اديب کره کتونکی وايو او هغه چې د ادبي تلازماتو او اندازونو پرځای زيـات پرفکتونو او اصولو او منطقي استدلال ټينګارکوي ، هغه

---

(۱) زرين کوب پورتنی اثر (۳۳۱)مخ

ته مورِ عالم کره کتونکي وايو.چې ترډيرې کچې يې کره کتنه او قضاوت دادبي آثارو او ادبي پديدو په اړه له علمی او انتقادي پلوه دباور وړهم دي.
په هرډول ، که چيرې غواړو چې په منځې ادبي بهيرکې دکـره کتنـې پـه اړه خپله خبره را ونغاړو ، نوپردغه ټاپي باندې درېرو چې ددغه ادبي بهيرپـراوړدو او لنډو ، ماناداچې له روښاني دوري رانيولې بيا تر ميراحمدشاه رضواني پـوري دکره کتنې بهيرديوه ډول ترچترلاندې راځي چې هغه ته پوهـان د (ذوقـي) کره کتنې نومونه يادوي ، دکره کتنې ددغه ډول په اړه ويل شوي چې : « ذوقي کره کتنه دکره کتنې هغه ډول دی چې يوشمير شاعران او ليکوال يې ديوبـل په باب وايي او ليکي ، په دغه عصرکې هم لکه دپخوانو پـه شـان دود وه چـې دسياليو او رقابتونو بهير دغه اصل ته په زړه پورې لوړتيا ورکړه ، ددغه عصـر شاعرانو او ليکوالو نه يوازې خپلو آثارو او خپل اسلوب ته په خپلـو خبروکـې ګوته نيوله ،بلکې دنورو پخوانيو او معاصرو شاعرانو په باب يې هم خبرې کولې او هم يې خپلې علمي رايې څرګندولې چې له هغـو ځخـه جـالبې او پـه زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې ګټې ترلاسه کولای شو ، لکه څنګه چې دپخوانو په باب دهغوی له ستاينواو درناوي څخه پوهيدل کيږي ... »(۱)

پر ته‌وله منځنۍ دوره کې همدغه اصل برلاسی دی اوپرهمدغه ميتود باندې کره کتنه دلته خپل دريځ پرمخ بيايي اوبرلاسی ميتود بلل کيږي څکه په پښتو منځنۍ ادبي دوره کې زياترو شاعرانو ياد ځان اوياهم دنوروپه اړه دستاينې اوکله کله غندنې په لامل له دغه ميتود څخه کاراخيستی دی ، دوی کله دځان ستاينه اود نورکمی ويلی دی، چې خوشال هم په دغه برخه کې خپل کارکړی دی. دده په کره کتنوکې يوه هم په سواتنامه کې داخون درويزه پر (مخزن) باندې کره کتنه ده چې زياتره ليکوالو، کره کتونکو دکره کتنې له مخې ډيره لوړه ارزولې ده او په دغه دوره کې دکره کتنې ترټولو ښه اوپه اصولو پوره کره کتنه بلل شوې ده. خوشال په دغه اړه وايي :

درويزه چې بيان کړی خپل کتاب دی
نوم يې مخزن الاسرار کړی جناب دی
هربيان يې ناموزون مجهول بې رنګه
خالي پاتو له دانشه له فرهنګ
که يوه مسره په شل بله په سل ده
نامربوطه ناموزونه په ويل ده
قافيه يې لام و دال سره وهلي
په رديف کې يې نون واو سره پيلی
قصيده د بوصري ترجمه کړي
عربي يې ترپښتو مضحک راوړي

---

(۱) زرين کوب پورتنی اثر (۸۶)مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــر هربيــت دقصــيدې چــې در مرجــان دی
پـــه پښـــتو کـــې تراوربشـــو لا ارزان دی
معمــــــا د (آذري) ترجمــــــه کـــــړې
تصـــوف يـــې وعـــالم وتـــه نومـــوړې
ترجمـــــه د(شاناصــــر) يوڅواشـــــکاله
وعـــالم تـــه جـــوړه کـــړې لـــه مقالـــه
مســـلې يـــې نظـــم کـــړی پـــه پښـــتو دي
درتـــه څـــه وايـــم چـــې څـــه دي دايســـتودي
پـــه داهســـي شـــان کتـــا ب مباهـــات دي
دجامي تر (هفت اورنـگ) ورتـــه ناويـــات دي
ګنـــده پـــز د ګنـــده خـــور ســـره جـــوړيږي
خاص په خاص اوعام په عام ويـل خوښـيږي
پـــه حيـــرت بـــه واړه ګـــوتې وچيچلـــې
اخـــون پـــه مخـــزن چـــا ګـــوتې کښـــيولې
هرسړی چـــې پـــه مخـــزن بانـــدې څـــه وايـــي
پـــه دنيـــا کـــې ترســـاعته بـــه څـــوک پـــايي

استاد روهي په دې باب ليکې چې :« ... خوشال نه يوازې دمضمون په لحاظ د اخوند درويزه پر(مخزن) باندې انتقاد کړی دی ، بلکې دهغه فورم اوشکل تـه يې هم ګوته نيولې ده

.د اخون درويزه پرمخزن باندې انتقاد کول هم څه آسانه خبره نـه ده ، ځکـه چې يوسفزيو پردې کتاب ډيره کلکه عقيده درلوده ...»

اومرحوم استاد حبيبي هم دخوشال دا انتقاد دسواتنامې په پايڅوړو کې موجه ښودلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ټکي ته مو بايد پام وي چې په منځني پيړکې زياترو پښتو شاعرانو له ذوقي کره کتنې څخه کاراخيستی خو دا ددي مانا هم نه لري چې ګواکي په دغه دوره يوازي همدغه تګلاره دکره کتنې په برخه کې برلاسي تګلاره وه ، نه ، په دغه برخه کې ديوشميرشاعرانو له خوا دکره کتنې نور ډولونه هم دشاعرانو اود هغوی دآثاروپه اړه کارول شوي دي دبيلګي په توګه موږ کولای شو دحميد ماشوخيل له خوا د برهاني کره کتنې له ميتود څخه هم کار اخيستل شوی دی. خو له دی سره سره با يد ووايو چې زياتو ليکوالو له ذوقي تګلارې څخه کار اخستی دی چې ځوبيلګې يې دلته لومړی دځان ستاينې په اړه را اخلو :

خوشال وايي :

چې لاپ وهي دشعر نن په دا دور دي ډير
خدای دې نه کا چې به وايم حال د دويو تيراوبير
ځوک پاوی ځوک نيم پاوی قلندر په کې نيم سير
چې دموږه په حساب دي هيڅ مې نه دی واصل هير
بل فقير دولت دري پاوه زه ترې ځوشيرهی تير...

بل ځای له همدغه شعرسره په توپيرکې داسي انتقادي توره را کاږي او ليکي :

يوپه حال اوپه ماضي کې هسې نه و
چې ښکاره يې دخبرو راته خوند کړ
دميرزا ديوان مې ومانده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خويشکي زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې دهر يوريشخند کړ...

(کليات ۳۴مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخوشال په شعرکې داډول ګوتنوي ډيرزيات ليدل کيږي ،که څه هم په دغه ډول شعرونوکې دده ځان ستاينه خورا زياته او دپاملرنې وړښکاري ، خو دا ددې مانا نه لري چې ګواکي دی يوازې ځان وينې او جهان نه ، خوشال چې څومره دځان په باره کې رښتيا ويلي همدومره يې کټ مټ حقايق دنوروپه اړه هم په رښتيا ينې سره په ډاګه کړي دي ، اودشعرپه ډګر کې يې دنورو استعدادونه هم پرته له هرډول تعصب اوکينې څخه تشريح کړي او ستايلي دي. زه په دغه اړه په دې نظريم چې خوشال په خپل عصر (منځني دور) کې دټولو شاعرانو لپاره دکره کتنې په برخه کې دلاربنود حيثيت او مقام لري ، ده ديوه لاربنود په توګه ددغه پيردشاعرانو وړتيا وې او نيمګړتياوې دواړې په انتقادی ليد سره په ډاګه کړې دي. اودخپل دغه ليد له امله مورږ ده ته دپښتوکره کتنې په تاريخ کې دلومړيتوب حق ورکوو. ده چې هرڅه ويلي هغه يې دکره کتنې داصولو له مخې ويلي دي ، ترده دمخه که ميرزاخان او نورو هم څه ويلی وو او يايي دچا په شعراوکلام باندې قضاوت کړی و ، هغوټولو دستاينوبڼه درلوده اودانتقاد څه په کې نه وو اويا لږ وو ، خو خوشال بيا په خپل وار په دغه اړه يونوی ګام پورته کړ او دلومړي ځل لپاره يې انتقا د دهغه په رښتيني او علمي مانا سره وکړ. دکره کتنې داصولو له مخې دانتقاد موخه ښيګړې او کمزورۍ دواړې په ګوته کول دي ، خوشال داکارکړی او په دغه برخه کې يې په خورا دقت سره ځان دقضاوت په ډګر کې درولی او داخبره نورو ته هم په خپل وخت کې په ډاګه شوې ده . دپيرمحمد کاکړ خبره دخوشال په اړه پرځای ده لکه چې وايي :

تل په شعر کې هم سيال دخوشال نشته
که څه درشت دی دا دده سخن دان شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځان ستاينې خبره په ټولو شرقي ادبياتو کې دود او معمولــه خبــره ده ، پــه اردو، هندي او دری ژبو کې په سلګونو شاعران شته چې دغــه ټکــی يــې پــه ځانګړې توګه سمبال کړی او په دغه برخه کې يې قلم چلونه کړې ده. دپښــتو ادب په منځنۍ پيرکې هم دغه موضوع د بيلابيلو شاعرانو له خو څارل شــوې ده . نوميالی شاعر رحمان بابا هم دا کار کړی او ويلي دي :

خوشالا اود ولتا مې غلامان دي

زه رحمان په پښتو ژبه عالمګير يم

دميرزا د ارزاني دعوي به پرې کا

قدردان دشاعرانو رحمان راغی

کيدای شي ډيرخلک داسې فکروکړي چې رحمان بابا يوعاجزاوملنګ سړی و، دهغه په دغو کارو باندې کار نه و، خو داډول نظراو فکربيــا دملنــګ او قلنــګ پرضد دی اوسړی دا ويلای شي چې رحمان يــو مفکــر، يوعــالم اوپــه هنــري ارزښتونوباندی پوه او ملا مفکرو ، ده چې کومه ايجاد ګري کــړی، هغــه ديــوه عالی فکراو تلاش پايله ده هماغسې چې خوشال وايی : « دشعرپايه لويــه ده ، دحکمت سره ياد شوی ...» رحمان بابا چې د خوشال اودولت غوندې شــاعرانو پرکلام باندې ګوتنيوی کوي، هغه په خپل ذات کې دغه ټکي په ډاګه کوي چې رحمان يولوی مفکراودشعرپه هنر باندې په هراړخيزه توګه پوه عالم تيرشــوی دی. او داخبره چې هغه يو عادي ملنګ او له دنيا لاس په سر و ، په خپــل ذات کې يوه بې مانا او دټيټ ذهنيت او درک څرګندونه کوي چې بايد اهميت ورنــه کړل شي.

دپښتودشعر استاد حميد ماشوخيل دمنځني پير له وتلو شاعرانو څخــه دی ، چا چې په دغه برخه کې شاعري کړی ، هغوی ټول ده ته ، دده پوهې تــه د زړه له کومي ارادت لري ، هغه هم دځان ستاينې په برخه کې ځان آزمــويلی دی ، داکار د ذوقي کره کتنې له مخې علمآ زيان نه لري ، خو په دې شرط چې دروغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي . حمید په ځان ستاینه کې دنورو شاعرانوپه اندول ډیرمـاهیر او ځـرک دی ، په دي ماناچې کله دی په دغه برخه کې قلم چلوي ، هغه په خپل وار لـه داسې باریکیوسره مل دی چې جالب اودپاملرنې وړ انتقاد له ځان سره لیږدوي لکه دغه بیلګې :

دانایان به ورته غوږ نیسي حمیده
ناد ان څه پوهیږي ستا په درسفتن

(دیوان ۳۱۷)

فارسیانو دحیرت ګوتې په غاښ کړې
چې حمید سخن سازي کا په پښتوکې

(دیوان ۲۷۸)

مهمه خبره داده چې حمید لکه خوشال غوندې دکره کتنې په اهمیت باندې د زړه له کومي پوهیږي او د هغې رسالت دزړه له کومي منې . دکره کتنې لپـاره لیوال او تږی دي ، هغه شاعران چې په شعرکې یې نوښت او ابتکاروي ، هغو ی تل په خپلو آثارو باندې دقضاوت لپاره سترګې په لار وي ، خو له بده مرغه چې حمید په دغه دوره کې یـوازنی څـوک دی چـې دخپـل شـعرلپاره یـې پـه پښتنواوپښتو کې قدردان نه دي موندلی ، حمید ښه شاعردی، دی پـه خپـل وخت کی لومړني شاعراو هنرمنددي چې دشعرغلا (ادبي غلا) ته یې چې نـن سبا یې په ادبي کره کتنه کې ځای ځانګړی دی اشـاره کـړی، او پـه دغـه اړه ځانګړي سپارښتنه لري لکه وايی :

دانسته مضمون دزدي له بله نه کا
دحمید ویل پخپله دي لذیذ

(دیوان ۹۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې حميد لوی شاعر دی مانا داده چي لويه اوپراخه پوهه هم په دغه برخــه کې لري ، په ستاينه هم پوهيږي ، په غندنه هم ، او په کره کتنــه هــم ،ځکــه فرياد کوي :

دحميد دمينې ګوټ به کره ووزي

که پري پوه شي قدر دان صراف

(ديوان ۱۶۰ مخ)

پيرمحمد کاکړداحمدشاهي دورې نوميالي شــاعراوليکوال اوګرامــر پــوه هــم دخپل وخت دنوميالی پوه اوشاعرپه توګه د پښتو ژبې نوميالي شــاعران ټــول لوستي ، څيړلي او د دوی شعرونه يې ارزولي دي ، هغه ددغــو شــاعرانو آثــار خپلې مخې ته اچولي اودهغوپه اړه يې خپل نظرڅرګند کړی دی :

دمشهورو شاعرانو حال مې ووې

نه و ماته دنورو عيان شعر ،

چې انصاف زه پيرمحمد کړم لافې نه کړم

په هم عصرو کې مې خوښ دي دڅان شعر

(ديوان ۴۲مخ)

قلندر بل شاعردی چې هغه ځان ستاينه کړې اوپه دغه پيرکې دشــاعرانو پــه حال او استعداد باندې غږيدلی دی ، دهغه په ديوان کې هم دکره کتنــې دغــه ډول ته اشاره شوې او خپل نظر يي داسې بيان کړی دی :

دپښتو ژبي په شعر په داخپله زمانه کې

پرې دی نه ښود قلندره بې حميد بل حريف

په پښتو منځني ادبي بهيرکې زما لپاره ددغې دورې ترټولو مهــم او دپــاملرنې وړشاعرنوميالی شاعر په ځانګړې ډول دپښتوکره کتنې په تــاريخي بهيرکــې دياداونې او ستاينې وړدی ، دغه نوميالی شاعراو اديب دخوشال دمکتب ترټولو ځوان او ورستی خانزاده کاظم خان شيدا دی. کوم څه چــې خــانزاده کــاظم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدا په منځني ادبي بهیرکې دکره کتنې اړوند ویلي اولیکلی هغه زما په انـد ترخوشال خان هم دپشتوکره کتنې لپاره په علمی اومیتودیک لحاظ دپاملرنې وړدي ، کاظم خان شیدا، هغه لوی شاعراومفکردی چې دهند په نیمه وچه کې یې وده کړې او دلته یې په ادبی هستونو باندې لاس پورې کړی دی ، دی دهند په بیلابیلو ژبو لکه اردو - هندي اوفارسی په ښه توګه پوهیده اوددغو ژبـو لـه ادبي شهکارونو سره یې هراړخیزه آشـنایي وه اود یادوشـویو ژبـو لـه ادبـي بهیرونو سره په تمامه مانا بلدو، همداده چي دی هم په دغـه ځـانګړي ادبـی بهیرکې یولړداسې خبرې لري چې هغه زموږ لپاره زموږ له موضوع سره اړونـد خورا مهمې دي ، دکاظم شید انظریاتي تمایل موږ ترهرڅه دمخه دده ددیـوان په مقدمه کې له ځان سره لرو ، دی په دغه سریزه کې دکره کتنـې یورنګینـه تحلیل زموږ په واک کې راکوي ، دغه تحلیل دویم تحلیل دی چـې مـوږ هغـه ددغه نومیالي ادیب دفکری ، ادبی اوانتقادی لید یوعلمی او میتودیک تحلیـل بولو ځکه نو دلته دا اړتیا محسوسوو چې دغه مقدمه لومړی له ځان سره ولرو، بیا یې ولولو او په پای کې له لوستونکو څخه هیله وکړو چې ویې ارزوي . کاظم خان شیدا دخپل دیوان په پیل کې دخپلې دغې سریزې په ترڅ کې مـوږ تـه دیوه نوښتګر او دهندي سبک د نومیالی سرلاري په توګه لیکي :

« راقم ددې صحیفې محمد کاظم ، شیدا تخلـص ، ختـک نسـب ، حنفـي مذهب، نقشبندي مشرب (غفرالله تعالی ذنوبه وسترعیوبه) په عرض دسـخن شناس ، روشن قیاس رسوي . هرچند په نزد دخردمند ، شـان دسـخن رفیـع وبلند دی.

بیت

آب بود معنئ روشن غنی
خوب اگر بسته شود گوهراست
اواهل ددي فن عزیز وارجمند-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیت

ازسخن ما را دماغ دیگراست

چون صدف مغز سرما گوهراست

لیکن زه چې په دوکان کې دشاعرۍ قلیل البضاعت یم او په ایوان د زبان آورۍ زرنګار دصناعت نه لرم ،و خپل مناسبت فطري له دې شیوې سره په محل دقصور کې مومم اوموانست جبلی له دې وتیر په مراحل دورتر، با وجود آن په عنفوان الشباب کې مې استراحت دحضر په محنت دسفرمبدل شه او الی آن مې په شام دغربت صبح دوطن مالوفه طالع نه دی ، انواع دمحن دلشکن چې لازمه دسفرومنافي د راحت وفراغت دی ، لاحقه دخاطرفاطر.

بیت

مدتی شد چون قلم در مشق سرگردانیم

تاچه آرد برسرم آخرخط پیشانیم

بالجمله په کلبه دجدایی او په ناویه دتنهایۍ کې په مصداق ددې مضمون یم :

فرد

دل می تپد ونیست کسې را درس ما

ازقافله دوراست خروش جرس ما

به آنکه خواهش دهسې دولت لرم چې حلاوت دانزوا شم او حاصل ددې قیل وقال ، مطابق زما دحال دی.

فرد

آئینه ام ازنور نظرمیکشد آزار

تاعاقبت کارمن ازهم نفسان چیست

بل مبرا له ځان اوجهانه وم او بهرمند له دې شان ونشانه ،

په دغه دوره کې داډول تمایلات چې دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړدي، دیوزیات شمیرشاعرانو له خوا وړاندې شوي دي اوپه آثارو کې یې ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

موندلي دی ، دغه بهیر په خپل وار ترهرڅه دمخه دغه ټکی په ډاګه کوي چې وايي:« دهرادیب په دننه کې یونقاد هم وي » .
مور په منځني پیرکې دیوشمیرشاعرانوله دغه شان نظریاتو سره مخامخ کیږو چې په ټولیزه توګه دوه اړخه لري، یوداچې یوشمیرخو دقدماووپرشعرونو باندې یوازې د ارادت له مخې خبرې کړي دي ، خودویمه ډله بیا په انتقادي ډګرکې ولاړه ده اوپه جدي توګه یې انتقادکړی دی . اودځانګړو شاعرانو په شعرونو باندې غږیدلي دي چې په دغه برخه کې اشرفخان هجري ، عبدالقادرخان خټک ، قاسم علي ، کاظم شیدا ، شمس الدین کاکړ، عبدالعظیم رانیزی ، میرزاحنان ، میراحمد شاه رضواني ، عبدالله پوپلزی ، دولت لواڼی ، قلندر اونوردي . ددې لپاره چې اصله موضوع موښه روښانه کړې وي ، دیوشمیرشاعرانو په شعرونو اوکره کتنو په ترڅ کې دهغوی تحلیل راواخلو :
شمس الدین :

که څوک ونیسي په لاس میزان دشعر　　په عروض کې سنجیده بیان دشعر
وبه نه رسي په شعرله رحمانه　　که هرڅو کوي هوس افغان دشعر
په تحقیق سره رښتیا لسان الغیب دی　　لیاقت یې درلوده لسان د شعر
پس له دویه موشګاف عبدالحمید دی　　باریکي یې دکلام ده ځان دشعر
درست دیوان یې له نوخطوګفتګوی کا　　هم یې واخیست له نوخطوشان دشعر
ښه مربوط شعربیان عبدالقادر کړ　　ځکه دی په پښتانه کې کان دشعر
په غزل کې یې لږ پست وبلند نشته　　برابریې دی تما م سامان دشعر
علیخان په رنګین شعرکه خبرشې　　هرغزل یې دی تنها دیوان دشعر
نه رسیږي دچا لاس دده ترفکر　　هسې شان یې کړ بلند ایوان دشعر
دخوشال خټک په شعر نظر وکړه　　چې څکوي په یوه تار کاروان دشعر
دفقیر میرزا په شعر ویل نشته　　بل به نه وي هسې شان دکان دشعر
په ردیف کې برابردی ولې دریغه　　بې معنی الفاظ یې کړه عیان دشعر
قلندر و دمیرزا دیوان موجزدی　　منتخب یې څوغزل بیان دشعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شاعر عبدالرحیم دبخارا دی   چې یې نه لیده ردیف پایان دشعر
پیرمحمد کاکړ په شعر کې نامدارو   یووړقبر لره ده ارمان دشعر
که د واړو شاعرانو حال بیان کړې   نه کړي څوک پرشمس الدین گمان دشعر
(دیوان ۴۱مخ)

پیرمحمدکاکړ وایی :

جـــوړ پـــه شـــعرکې رحمـــان غیـــب اللســـان دی
پــــه داڅیرنشـــــته هرگـــــز د انســـــان شـــــعر
ترمصـــــرع یــــې ځارشــــه لـــــړ دمرغلــــرو
پـــه ځـــه تـــاریې اویختـــه کړیکســـان شـــعر
تـــل پـــه شـــعرکې هـــم ســـیال د خوشـــال نشـــته
کـــه څـــه درشـــت دی دا دده ســـخندان شـــعر
کـــه څـــوک بحرمـــواج وایـــی ورتـــه ښـــایي
پـــه دیـــوان کـــې یـــې مونـــده شـــي هرشـــان شـــعر
هـــیڅ ترشـــعره د رحمـــان بـــه ډیـــرکم نـــه وي
ومنصـــف تـــه دختـــک خوشـــال خـــان شـــعر
لکـــه شـــعر دی دده پـــه پښـــتونخوا کـــې
بـــل بـــه کـــم وي پـــه داوخـــت دافغـــان شـــعر
بیـــا رنگـــین شـــعر بیـــان عبـــدالقادرکړ
داشـــرف دی هـــم دده نـــه ســـوزان شـــعر
پـــس لـــه دویـــه موشـــگاف عبدالحمیـــد دی
چـــې یـــې ووې ښـــه نـــازک نکتـــه دان شـــعر
دمیـــرزا شـــعر بـــه جـــوړ و ولـــې دریغـــه
پـــه وحشـــي الفـــاظ ده کـــړو ویـــران شـــعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشهوروشـــــاعرانو حـــــال مـــــــې ووې
نـــه و مـــا وتـــه دنـــور بيـــان شـــعر ه
چـــې انصـــاف زه پيرمحمـــد کـــړم لافـــې نـــه کـــړم
په هـــم عصـــرو کـــې مـــې خـــوښ دی دڅـــان شـــعر

(ديوان مخ)

که وغواړو چې پردغو دواړو شعرونو باندې څه وليکو، په دغه اړه يوازې دومره ويلای شو چې دشـمس الـدين کـره کتنـه هـم دوه اړخـه لـري ، يـوداچې ديوشميرشاعرانو لکه رحمان بابا ، خوشال خان ،علی خان حميد او نورو ته په اهميت قايل دی ستايي خو دويمـه ډلـه لکـه ميرزاخـان ترکلـک او قلنـدر ترکمزوري انتقاد لاندې راولي ، په داسې ډول چې په خپل انتقاد کې تعادل هم نه شي ساتلی او داسې تصور له سړي سره پيداکوي چې ګواکې انتقادي هـم پرتقليد باندې ولاړ دی ، شمس الدين شاعردی ، خوکه يې د کـره کتنـې پـه دريځ کې دروو ، په هغه حال کې سړی ويلای شي چې که ميزار دانتقاد وړ دی ، نو خوشال هم له آسمانه نه دی راغلی هغه هم ستونزه لري ، اوپه شعرکې يې لکه دميرزاخان په شان زيات وحشي (ناآشنا اوکله کلـه د نـه ويلـو) الفـاظ ترسترګوکيږي ، بله داچې خبره اوانتقاد يې نوی نه دی ، همدغه کټ مټ خبره پيرمحمد کاکړهم کړې ، هغه هم وايي :

دميرزا شعر به جوړ و ولې دريغه
په وحشی الفاظو ده کړ ويران شعر

په داسې حال کې چې ميرزا خان دپښتوادب په دغه ادبي پيرکې له مخکښانو څخه دی ، دوی ته دا خبره بايد معلومه وای اوپه دغـه اړه يـې بايـد پـه پټـو سترګو قضاوت نه وای کړی ، دميرزا په اړه له دغې خبرې پرته بله خبره يـوه شاعر هم نه دي ويلي ، اوکه يې ويلي نو هغه بيا داسې چا ويلـي لکـه دولـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لواني ، نوميالي شاعر او په پښتو شعر کې دشاعرانو سردار ، هغه دميرزا په اړه وايى :

ميرزا ګنج راته خپل وښوده غني شوم
بيهوده صفت به ولې دبل چا کړم
هيڅ افغان ده غوندې شعرکړى نه دى
دى په خپل عصرکې هرچانه بهترو
يادا چې ميرزا حنان وايي :
يوميرزا ميرخان دولت دعلم کان وو
دسلوک شعريې کړى دى افضل

خوشال په خپله ټوله لويى سره په دغه اړه وايى :

له چا نه په پښتو کې ما ميزان ليدلى نه دى
ميرزا په دا لسان کې ويل کړي دي تللي

که خبره لږ را لنډه کړو ، پيرمحمد کاکړانتقاد کـړى او شـمس الـدين دهغـه دمبلغ دنده سرته رسولې ده ، پيرمحمـد کـاکړ اشـاره دميـرزا پـه شـعرکې عروضې باريکيو ته دى ، په دغه اړه بايد ووايو چې له دولته پرته زياتره پښـتو شاعران په خپلو شعرونو کې له عروضي پلوه نګوښيدلي دي ، دمصراعو انډول او وزن يې نيمګرى دى لکه دغه شعر :

هرسالک چې دسلوک په لارکې سم مري
چې دحقيقت دمينې پرصنم مرى
(ديوان ۲۰۹) مخ

يوځل بيا د کاظم خان شيدا نظرته ورګرزو دى بې شکه په شعرپوهيږي اودکره کتنې ارزښت ورمعلوم دى، دى هم په دغه برخه کې ترنورو يوڅه زيات دمخـه شوى اوپه پښتو ژبه کې يې دشعراوشاعرى په څرک پسې دخپـل نظـر نيلـى

(c) ketabton.com: The Digital Library

زين کړی اوپرهغه تړوله نازکخيالي چې دی يې په شعرکې لري، پرهغه څه چې ده دهند پرفرهنگي چا پيريال کې دځان کړی او پښتو ته يې دگل په شان رنگينه ديوان ډالې کړی وايي :

دپښتو ژبه تمامه ده بې نظمه بې نظامه
چې اشعاروته يې گورې خود زما ترشعرپورې
جوړ دنثرعبارات دي مسجع په فقرات دي
عندليب وايي وځان ته راشي دي زيبا بوستان ته
گل پريشان کا له آهنگه بيا غنچه کاندي دلتنگه
په دا هونره پښتنوکې بيا په ژبه دپښتو کې
يومرزا ، دولت واصل هم ښه کلام لري حاصل هم
چې قلم په لاس دخان شو مرتب يې لوی ديوان شو

کاظم خان شيدا خبره را سپينه کړې، اوپه پښتو کې پرهغه ستونزه غږيدلی دی چې هغه ترننه هم پښتوشعرته ور دغاړې ده ، اوس په پښتوکې زيات شمير شاعران له عادي پوهې برخمن نه دي ، اوس هم لکه چې کاظم خان په ډيرادب سره ويلی (گل پريشان کا له آهنگه) په پښتو ژبه کې دکيفي شاعرۍ په مانا نه پوهيږي ، کاظم خان يوله هغو شاعرانوڅخه دی چې په هندی او فارسی دواړو کې د استادۍ ترپورې رسيدلی دی ، ده ته موږ له شکه پرته د شعراو هنر استاد ويلی شو هغه وايي :

کړه يې وا لکه گره دتورو زلفو
باريکي لري تمام ديوان زما

اوداهغه خبره ده چې په ژورې پوهې ، هغه هم په ادبياتوکې سړی درک کوي او پرهغې به دهنر په معامله کې ځان عياروي . ځکه نو سړی ويلای شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده انتقادي نظرپه دغه برخه کې ځانګړی دهاستاد بینوا دده دفن او فکــر پــه اړه کاږي :

« سره له دې چې سخن شناسان اودفن ماهرانو ته دا صلاح حق ورکوي . بلکی دهغوی اصلاح دځان په حق کې یوډول احسان ګڼي . بیاهم دخپلو اشعارو لــه ویونکو څخه یوه بله هیله لري اوهغه داچې دوی باید د شیدا اشــعارو تــه پــه سرسري نظر ونه ګوري اوڅه قدريې په تامل او دقت سره ولولي . ځکــه چــې دده دځینو اشعارو مفهوم او ادبي خوند په سرسري نظر نه څرګندیږی ... » (۱)

دکاظم خان شیدا کره کتنه په پښــتو منځنــي ادبــي بهیرکــې دپښــتو شــعر دغوړیدوپه برخه کې له یوې خوا دپاملرنې وړده او له بلي خوا ښه لارښونکې ، ځکه چې دی په دغه برخه کې ډیرژورفکرکوي داسې چې داوسنیو شاعرانو له توانه هم نه دی پوره ، شعرته پرهنري ارزښت برسیره له ملــي پلــوه اهمیــت ورکوي ، نوښت او نویوالی اوهنري وړتیاوې هغه څه دي چې دپښتوشــعرپه اړه یې هرهغه چا ته چې شعروایې سپارښتنه کوي چې دا وړتیا دپښتو شعرد ودې او پرمختیا یوازني لامل بولي .

رضواني په دغه کاروان له وروستیو کسانو څخه دی چې دپښــتومنځني پیــر دشاعرانو په اړه یې خپله ایده اونظریه ویلې ده، دی هم اته تنه شــاعران چــې هغه خوشال خان دپښتو شاعرانو پاچــا ، عبــدالقادرخان لکــه چــې دی یــې دخوشال لومړنی زوی بولي او یوه تیروتنه ده ، هجــري ، کــاظم خــان شــیدا ، رحمان بابا ، حمید ، علیخان ، بابوجان ته داســتادۍ پــه ســترګوګوري، دیــوه اوږده شعرپه دغه ترخ کې ده هم هغه څه ویلي لکه چې له نورو مو ولوســتل ، دی دخپل شعر په پای کې وایي :

وو په قدرومنزلت کې په خپل دور — دا اته واړه په مثل د شاهان

نور د ډول اود سورنې شاعران ډیردي — رضواني دغه شمیرلي استادان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پا يله :

دانتقادي مطالعاتو له پلوه څه چې دپښتو منځني پيرپه ادبياتو اوپه تيره بيا په کره کتنه کې دپاملرنې وړدي هغه دادي چې زياتره شاعرانوچې څه دځانو او يا نورو دشعراو اوافکاروپه اړه ويلي ، دهغـوی ډيـری د (مفـاخرې) بنـه لـري ، مفاخره د زياترواديپوهانو لکه ايراني

---

(۱) کاظم خان شيدا ، ديوان ، کابل ۱۳۳۱ کال سريزه

ليکوال لطفعلي صورتګر او افغان اديبوه ارواښاد الهام په کره کتنه کـې نـه ده شميرلې ، خو پښتو کلاسيکو شاعرانو په منځ کې داسې کسان هم شته چې په عين مفاخره کې يې شديده انتقادي

روحيه هم دځان کړې ده چې دغه تمايل زه فکرکوم له نقـد څخـه نـه شـي بيليدای. بله خبره چې ددغه ادبي بهيرپه اړه يې بايد وکړو ، هغه داچې له کره کتنې سره دوه ډوله چلند شوې دی ،

يوداچې سم او دکره کتنې له اصولوسره برابر چلند او دويم ستايوال چلند دی ، په دې مانا چې ليکوالواوشاعرانو ځان دنورو شـاعران د افکـار تراغيزلانـدې راوستی ، هغوی ته يې دومره امتياز ورکړی چې له ډيره درنښته يې کره کتنـه له ياده وتلې ده اوپه دغه برخه کې يې نظر نيمګړی دی . دريمه خبره داده چې په دغه بهيرکې هرڅه چې ويل شوي هغه د(ذوقـي) کـره کتنـې ترسـيوري لاندې دي اودغه ډول په دغه برخه کې برلاس ډول دی ، ذوقی کره کتنه لکـه چې له نامه څخه يې ښکاري د نړی په ادبياتو کې دځاني ذوق بنه او اصول لـه ځانه سره لري ، او څه ناڅه دغه ډول پردغه مهال پـه زيـاترو شـرقی ادبـي بهيرونوکې لکه چينايی ، هندی ، فارسي اوان عربي کې ددغـو ادبيـاتو دکـره کوني په لړکې کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردغو ټکو برسیره باید ووایو چې په دغه پیرکې دیوه مهم اثرچې هغه هم لــه کره کتنې سره تړاولري هم را منځ ته شوی چې هغه (پټه خزانه) دی ، دغه اثر دمحمدبن داود له خوا په ۱۱۴۲هجري کال کې په کندهارکې لیکل شــوی دی، دغه اثریوه ادبي تذکره ده، په هغې کې دادبی آثارو په ایجاد باندې خبرې لري او دهغې په ترڅ کې یې په ادبي پدیدو او ایجادیاتو باندې قضــاوت کــړی دی.
نومیالی لیکوال زلمی هیواد مل ددغه اثر په اړه لیکي :
« ... دپخوانیو شــاعرانو پــه بــاب دمحمــدهوتک لــه دې ډول قضــاوت څخــه څرګندیږي چې ده دهغو شاعرانو دکلام په باب نظــر څرګنــد کــړی دی چــې دیوانونه یې ورته لیدلي دي، یایې دکلام ډیرې ستونزې ورته په لاس کې وې ، دمعاصرو شاعرانوپه کلام داکثرو آثارو او دیوانونه یــې لیــدلي دي ، او پرهغــو آزادانه نقد کوي او حتی دپاچا دشعرپه باب که ضعفونه او خامۍ ولري پرته لــه هیڅ ډول ملاحظې او ویرې خپلې خبرې کوي ... » (۱)
په علمي لحاظ دمحمد هوتک کره کتنه هم په خپل جوړښت کې ډیرنوي څــه نه لري ،څه چې ده په دغه باره کې ویلي هغه ترډیــره حــده دشــاعراولیکوال فزیکي اکر باندې دکره کتنې پرځای غړیدلی دی ، له بده مرغه چــې همدغــه ساده تشریح په راوروسته کې هم یوشمیرلیکوالو ان زموږ په دري اوپښتو کې په همدغې آسانۍ سره څارلې چې زیاتره د ادبي پدیــدې پرځــای دشــاعرپه څیره او جوله باندې بوخت شوي دي. محمد هوتک یوخل بیــاهم هغــه تیــره خبره په ساده نثرکې داسې کښلې ده : « خوشال بیګ هم دغزلو دیوان لرینه ، چې دده غزلونه ډیرښه دي، او کله کله هزل په شعروایی ... » (۲)
اوداهم هغه خبره ده لکه چې پیرمحمد کاکړ ترهرچا دمخه په دغه اړه کړې ده، څکه نوداکومه نوې خبره نه شو بللای ، خوله دې سره سره دا دویلو وړده چــې په دغه اثرکې دپښتو ژبې اوادبیاتو، پښتو شعر او هنرپه باب خبرې راغلې دي او یواړخ بې دکره کتنې له موضوع سره تړاو لري ، داچې دا دسلیمان ماکو لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکرې وروسته دویمه تذکره ده نویې دیوه مقدماتي اثرپــه پــه توګــه ونــده دپاملرنې وړده. محمد هوتک په اثرکې دمحمد یونس په اړه لیکــي : « محمــد یونس په پېښور کې علمونه اوکتابونه ولوستل او په هغه وقت کې عبدالرحمان بابا ژوندی و دهغه شاګرد شو. اود شعر دیوان یې جوړکا، چې ډیرغــزل لــري ، محمد هوتک حکایت کا، چې محمد یونس په خپله دیره کــې ډیرپــاتې کــړم اوهره ورځ یې ماته ویل چې یوه نن شپه لا وکړه بیا نو ولاړسه . یــوه میاشــتې یې زما عزت وکااوهره ورځ به یې اشعار ابدار ویل ... (۳)

---

(۱) دمحمد هوتک ژونداومزار ، کابل ۱۳۶۲ (۷۸)مخ

(۲) پټه خزانه ، کابل ۱۳۵۷ (۳۸)مخ.

(۳) همدغه اثر (۶۲) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

دپښتو اوسنۍ کره کتنې پيلامه

(د شلمې پېړۍ لومړۍ نمايي)

دپښتو هنري ادبياتو د ودې اوايجاد دپيل په برخه کې دنولسمې پيړۍ وروستي کلونه په ځانګړې توګه ديادونې وړدي ځکه چې په دغوکلونو کې چې د منځني او معاصرپير ترمنځ پوله بلل کيدای شي،دپښتو ادبياتودايجاد په برخه کې دنوي ادبي خوځون نښې نښانې را وتوکيدې . په دې مانا چې نور نوکلاسيک ادب خپله شکلي اوماناوي وړتيا په نوي رنګ او نويو فورمو کې چې دنوي عصر ايجاديات ورته وايي رامنځ ته شول، په دغه برخه کې ترهرڅه دمخه په پښتو کې دمنشيانو(منشي احمد جان ، مولوي احمد اونور) هلې ځلې او يو لړادبي کارونه ديوې پيلامې په توګه ديادولو وړدي. برسيره پردوی يوڅه راوروسته استاد راحت زاخيلي په دغه بهيرکې دهنري ستوري په شان په نوي ډول او نوې روحيې سره دپښتوادب پر آسمان باندې راوپړکيد. اونثريې له شکه پرته په نوي بڼه هغه څه زموږ په واک کې راکړل چې په تمامه مانايې دعصرله نړيوال بهيرسرههم سيالي کوله او هم يې ورته والی ورسره درلود ، ده يوشميرداسې آثار لکه (شليدلې پڼه) (کونډه نجلۍ) اوتردغوهم اوچت (ناول دمارخې) اونورايجاديات پردغه مهالپښتو ادب ته ور ډالۍ کړل چې دغو ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل ذات کې د نوي انداز او نوي طرز اوعصرکې پیغام په شکلي او معنــوي لحاظ له ځان سره درلود. هرڅوک چې دغــه آثارپــه لـومړي نظرګــوري نــو داپوښتنې ورسره رامنځ ته کیږي چې ولې په پښتوادب کې د منشیانواو راحت په آثارو سره دپاملرنې وړ توپیر رامنځ ته شو ؟ ولې د راحت آثــارو پــه خپــل عصرکې دنوي ادب ځانګړتیاوې دځان کړې ؟ او یا ولې د راحت په ادبي جــاج اوتفکرکې دادب په تیره بیا دمعاصریت او معاصرو ادبي ژانــرو خبــرې دیــوې اړتیا بڼه ومونده ؟ دغو ټولو خبرو ته ځواب کیــدای شــي دا وي چــې راحــت پردغه ځانګړي مهال دیوه داسې لیکوال پــه حیــث را وپېژکیــد چــې دخپــل عصرادبي روح یې په عامه اود پښتو ادبي بهیراړتیایې پــه خاصــه توګــه درک کړه اوپه دغه ادبي بهیرکې یې په نویو او نوښتني هستونو باندې لاس پورې کړ ځکه نو دده په باب داخبره سمه ده چې وایي : « پښتو په موجوده ترقي یافتــه سټایل کې اچول د راحت صاحب ایجاد دی . په دې لحاظ که ورته دنوې پښتو موجد وویلای شو نو بې ځایه به نه وي (۱) . که موږ راحت اودهغه ادبي افکارلږ په غورسره وګورو او ویې لولو ، زه په دغه اړه داخبره په پوره باورسره کــولای شم چې د اوسنۍ کره کتنې نظري طرحه په کوزه پښتو نخواکې د را حــت لــه افکارو سره تړلې ده اوده ته منسوبیدای شي داځکه چې دادب پــه اړه داســې فکرکول په خپل ذات کې دیوه دقیق او علمي درک پایله بلل کیــدای شــي او آثاریې په خپل ذات کې دعصرځانګړنې په خورا دقت دځان کــړې دي ، دی د ناول دمارخې یا نتیجه عشق په مقدمه کې لیکي : « ناظرینو دا کتاب فی الوقع صحیح قصه ده ، مګردیوې وجهی اصلی نوم پری ایښــی دی ، امیــد دی چــې ناظرین به دې قصی لره په نظــر درغبــت وګــوري ځکــه چــې دحــال زمــانې سرګذشت دی او زما دچشم دید واقعه ده چــې پــه ســنه ۱۹۰۶، ســنه ۱۹۰۷ ، ۱۹۰۸ او ۱۹۰۹ کې تیره شوې ده ... (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخبره په خپله دا په ګوته کوي چې ، دی که ایجاد ګرو ، نو څېړونکی هم و، او دتخليقی او تحقیقی ادب په رمزونو باندې د زړه له کومی پوهیده ، ځکــه دده په اړه هم هغه عموي وينه په ښه توګه صدق کوي چې : « دهرشاعر او هنــرمن په دننه کې یوکره کتونکی رمزهم پټ دی » ځکه نو د راحت له شخصیت سره که څه هم دی شاعردی اوکیسه لیکونکی خولــه دغــو ځانګړنوســره یــې پــه آثاروکې انتقادي خبرې هم شته چې دهغو له مخې یې یــوکره کتــونکي هــم بللای شو.دا سمه ده چې مونږ هغه ته یو مسلکي کره کتونکی نــه شــو ویــلای ځکه چې دی تل ایجاد کوي او دغه اړخ یې ترانتقادی هغه پیاوړی دی ، ده پــه (سترې مه شي)کی د ټولنیزانتقاد یوه برخه زمونږ په واک کې راکړې ده.
په افغانستان کې محمود طرزی لومړنی لیکوال و چې د پخوانۍ زمانې شــعری بهیراو پخوانی شعر، شعري سمبولونه او تشبیه ګانې ، چــې پــه هغــه شــعري بهیرکې یې هنري انځورونه جوړول دخندا وړاویا په بله ویناداانتقــاد وړوبلــل ، محمود طرزی د اوسنی نوی شعرپلوی شاعراو منتقدو چې له ده وروسته دغــه تګلاره دسراج الاخبار زیاترو لیکوالو اوشاعرانو دځان تګلاره کړه ، دوی ټولــو بيا پرپخواني شعراو دهغه په شعري جوړښت باندې کلک انتقادونه وکــړل. پــه افغانستان کې دپښتو ژبې ګوتې په شمارلیکوال هم په دغه برخه کې د محمود طرزي پرلار روان شول، اوهماغه انتقادی بهیریې دپښــتو شــعرپه برخــه کــې وځاره . دسراج اخبارپه پاڼوکې چې څه مونږ د کره کتنې د ډولونو په نامه څــه وینو هغه زیاتره د کتاب معرفی ، دشاعرانو ژوند لیکونه ، په پخواني شعر باندې ګوت نیوي دي چې دتقریظ او مقالو بڼه لري. دبیلګې په توګه دمولــوي غــلام محې الدين افغان دسراج الاخباردپنځم کال په (۴) ګڼه کې د (حالات خوشال ختک) ترسرلیک لاندې مقاله خپره کړه ، په دغه مقالــه ده د خوشــال خــان دشعرپه څرنګوالي باندې په بشپړه توګه خبــرې او انتقــادي کتنــه کــړې ده ، ترکومه ځایه چې د لیکنې شکلي جوړښت دی ، هغه په هراړخیزه توګه دیوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی انتقادی اوادبي مقالې بنه لري او ليکنه يې ديوې انتقادي ليکنې ډيرې ځانګړنې لري ، افغان دغه مقاله په فارسي ژبه ليکلې ده چې په يوه برخه کې د خوشال په اړه وايي : « ... ديوان خوشال خان که بحر زخار پندونصايح وضرب الامثال وجواهرنا ياب است درحجم از کتاب ديوان حافظ (رح) بزرگ می باشد، ديگردرعلوم وفنون مختلفه اين شخص زايد ازيک صد کتاب تصنيف کرده است. اما الحال ازتصنيف او همين ديوان وفضل نامه و فرخنامه ورياض الحقيقه وعياردانش(*) ترجمه انوارسهيلی به مشکل ميسرمی شود. اين بديع افغان دراکثرمعقولات ومنقولات علامه

(*) وروستيوڅيړنوونښودله چې دغه ژباړه دخوشال خان نه بلکې دهغه د نوميالی اواديب زوی ده .

دهرگذشته است. علاوه ازين خان موصوف درشجاعت وجوانمردی وسخاوت رستم وقت وحاتم دوران خود بود... اشعارافغانی او بی مثل واشعارفارسی خوشال خان بدرجه اعلی می

باشد... » (۱)

انتقادي اوادبي مقاله دکره کتنې يومهم ژانردی چې په هغه کې دادبياتو مهمې ځانګړنې ، بهيرونه او سبکونه څيړل کيږي ، د سراج الاخبار ليکوالو هم له دغه ادبي ژانرڅخه کاراخيستی او يولړادبي اوټولنيزمسايل يې په دغه ژانرکې توضيح کړي دی ، ترکومه ځايه چې څرګنده ده،دسراج الاخبار د ليکوالو انتقادي ژبه په نثراونظم کې يوډول نه ښکاري اونه هم په دغه برخه کې څېړل انډول ساتلی شي ، دوی ادبی کره کتنې ته پاملرنه کړې ، خو زياتره هغه څه چې په نثراو انتقادی مقاله کې ليکي ، هغه ګرده دهغو له شعروينې اوکره کتنې سره په تمامه مانا توپيرلري ، په دې مانا چې د دوی شعری ژبه ترنثري هغې دادبياتواو شعري تحليل په اړه ډيره تيزه ده. دمثال په توګه که چيرې دافغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مقالې سره دهغه شعرپرتله کړو ، نو دهغه له شــعره مــوږ تــه دهغــه وړتیــا اوانتقادي ژبه له هره پلوه سمه ښکاری شعریې دادی :

بیاچې مخ د دلبرشمس وقمربولې پـه تخمین به دا سودا کوې ترکومه
لمرپه دوو ګوتو هیڅا نه دی پټ کړی ته به داد حق اخفا کوې ترکومه
نه رسیږي دچا لاس به وکاکل ته ته د زلفو به سودا کوې ترکومه
دلبران ټول بې وفادي وفا نه کا ته یې طمع د وفا کوې ترکومه
معشوقان دعاشقانو قاتلان دي ته دترکو تمنا کوې ترکومه
دفرنګو په تیغ زړه زما سوری شو دجرمن به نمنا کوې ترکومه
دیورپ وحال ته ګوره حال یې څه شو خوشالي به په ایشیا کوې ترکومه
راشه راشه سترګې وموږه بیدارشه دنرګس به تما شا کوې ترکومه
دغنم په شان خاموش شه خوله که پټه ته به ګل غوندې خندا کوې ترکومه
حمید څه شو چې بیدل دپښتنو وو ته رحمان غوندې وینا کوې ترکومه
نه څوک غوږ باسي نه پند اخلي افغانه
چپ شه ته به دا وینا کوې ترکومه

زه فکرکوم چې دمعاصرشعراو شعری بهیر په برخه کې ددغه شعرانتقادي اړخ ډیرپیاوړی اودپاملرنې وړدی ،کله چې پردغه شعرباندې دکره کتنې پـه پلمـه خبرې کوو، نو ترهرڅه دمخه مو دغه پوښتنه ترسترګوکیږي چې دا انتقاد دی که نه ؟ هو، انتقاد دی خودشکل له مخې دمعاصرې کره کتنې بڼـه نــه لـري ، داسمه ده چې په دغه انتقادسره زموږ دادبي بهیرتګلوری دیوه نوي پرمختـګ په لور پرانیستل شو، دشعردبدلون طرحه له همدغه ځایه را پیـل شــوه، خــو بیاهم دشکل له مخې دغه انتقادهماغه بڼه لري لکه چې په تیرڅـــپرکي کـې مودیوشمیرپخوانیوشاعرانودنظریاتو په ترڅ کې ولوسته، کیدای شـي داسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرحو ته هم په معاصرمفهوم (ذوقي) كره كتنه وواېو. دكره كتنې په اړه دا خبره ديوزيات شميرپوهانو له خوا منل شوې چې په دغې پوهه كې دمسايلو

---

(۱) سراج الاخبار ، پنځم كال ، ۴گنه ، ۱۳۳۳ هجري كال.

دښې تشريح په موخه يومهم اصل چې په پام كې نيول كيږي ، هغه دنوي او زاړه ترمنځ د ديالكتيكى اړيكودانډول په نظركې نيول او خوندي كول دي چې دغه ځانگړتيا د كركتنې د روزنيزاړخ دپياوړتيا لامل دى . سره له دې چې په دغه شعركې ديوې نيمگړتيا نښه له ورايه داده چې له پخواني شعري بهيرسره ډيرسرسري چلند شوى دى ، خو دلته بايد دا ټكي په گوته كړو چې كله ذوقى كره كتنه يادوو، هدف دلته هغه نومونه ده چې ادب پوهانو له اوږدې مودې را په دې خوا په تيره په ختيزو ادبياتوكې ددغه ډول انتقاد لپاره غوره كړې ده ، كه چيرې (ذوق) دښكلاييز مفهوم په توگه په عام ډول په پام كې ونيسو، كيداى شي دامفهوم بيا دادبي خيړنو په نورو برخو كې مطالعه او وخيړو. دافغان ددغه شعرپه ترڅ كې زموږ لپاره دكره كتنې په برخه كې يوڅرك ترسترگوكيږي چې دهغه له مخې دغه كره كتنه دنوښت په لحاظ هم زيات اهميت لري ، لكه چې مخكې هم اشاره وشوه ، په دغه كره كتنه زموږ په شعري بهيركې يوټاكونكى بدلون رامنځ ته شو دا چې مثبت بايدوارزول شي اوكه منفى داپه خپله يوه فردي ذهني مساله ده ، شعراو ژوند ، ژوند او شعر يوبريد شو چې په نوي ډول يې په معاصرادبي بهيركې ديوه فكري بدلون ساه ننه ايستله او په افغاني ادب كې دغه پوله د تحول او بدلون پوله ده ، كه چيرې دا خبره هم وكړو چې دغه پيراو دا ډول نظريات په علمي اوعملي توگه ، ددې لامل شول چې په شعركې بايد زاړه انځورونه ، سمبولونه او ان تخيلونه له يوه بدلون سره مخامخ شي او له يونواخته موضوعگانوڅخه دي په نوښتي ادب كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره وشی ، دافغان اودده دعصرله یارانوسره ادبی بدلون یوه اړتیا شوه اودغــه اړتیا په خپل وار کره کتنه اودهغې واک اوځواک و. چې دغه شعرپه دغه برخه کې دیوې بیلګې په توګه ځان په ځانګړې وړتیا سره زموږ په وړانــدې طرحــه کوي اودکره کتنې یوه ښه اوعلمي بیلګه بلل کیدای شي لکه چې یــو لیکــوال لیکي :

« کره کتنه دادبي آثارو بهیربدلوي، دادبي اثرپه میتود اوکړنلاره بانــدې ژورې اغیزې کوي که ادبي کره کتنه نه وي ، نو په نوښتي آثاروکې زیاتې بې لارۍ او ګډوډۍ رامنځ ته کیږي... » (۱)

لنډه داچې که نوی شعرزموږ د زماني حتمي غوښتنه وي ، که نوی شعردټولنې دنوي برخلیک په بدلون کې خرګند رسالت لري ، که له شاعر سره دنــوي ادب او فرهنګ دبډايي پوښتنه وي ، نو دا ځانګړتیاوې هم ددغه شعرپه انتقادي ژبه کې خرګنده ، مثبته ، روزونکی او علمي کره کتنه ده.

---

(۱) لکچرهای آموزشي ، (ګستنتر) دکابل پوهنتون چاپ ۱۳۶۲ (۱۴۵) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شلمې پېړۍ د پېرشم کلونه

۱ـ پښتونخوا :

دپښتوکره کتنې په پيل کې د رواني پيړۍ ديرشم کلونه پــه ځــانګړې توګــه ديادونې وړ دي، هغه علم چې په راتلونکې کې بايد د اوسنۍ کره کتنې په نامه ياد شي دهغه دپيل کلونه اود ودې پړاو له همدغو کلونو را په ديخوا پيل شوی دی ، په دغوشپو ورځوکې يوشميرخپروني له کوزې پښتونخوا خپـرې شــوې چې هغو په ادبي اوهنري لحاظ ډيراهميت اوځــانګړی دريــځ درلــود اود کــره کتنې نوي بحثونه يې را پيل کړل ..

په دغوخپرونو کې يو شميرداسې ليکنې زموږ ترسترګوکيږي چې هغوتــه پــه هراړخيزه توګه په پښتوکې د اوسنۍ علمي کره کتنې په برخــه کــې لــومړنې علمي بيلګې ويلای شو. دلته دوه ډوله ليکنې زموږ ترسترګوکيږي يا پــه بلــه وينا دانتقادي ژانرونو دوه ډوله دلته وينوچې يوه يې انتقادي مقاله او بلــه يــې کتاب پيژندنه يا پيژندګلوي ده ، په دغو ليکنــوکې پښــتو ادبــي بهيرتــه پــه انتقادي نظرکتل شوي خو دغه انتقادي کتنه بيا هــم ترډيــره حــده د پښــتو ادبياتو دغه پيرته ديوې بشپړې او سالمې لارښوونې دنــده نــه شــي ترســره کولای چې لامل يې يوازې او يوازې دمسلکی کره کتونکونشته والی بللای شو، يوشميرليکوالو او کره کتونکو په دغه وخت کې په ځانګړې توګه دپښتو دهغو شعرونو لپاره چې په مشاعروکې ويل شوي دي يولړلارښووني په ګوتــه کــړې دي ، دا ډول ليکنې پردغه مهال په (پښتون) اخبارکې خپـرې شــوې دی. د ۱۹۳۸ کال په هغې مشاعره کې چې د کوهاټ پــه پوليټکــل مشــاعره باندې نامتوده نامتو اديب ، شاعراو ليکوال عبدالاکبرخان وويل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ځما رونړو ! دشعرخاوندانو ! دقام جوړول او تباه کيدل ترډيره حده پوري ستا سې لاس کې دی ، تاسو قوم له يونوی تخيل ورکونکي خلق يې ، تاسې دقامې جذباتو احساساتود آينو خاوندان يې ، تاسې دقام اود جذباتو بيدارونکي يې . تاسې دقام په احساساتو جذباتو لوبي کونکي يې ، هغه ! يو عرض کوم چې هميشه دخپل فن دترقۍ خيال ساتي . هميشه شعروسخن خپل تخيل دقامي ستاينې تمدن تعمير په لارکې دصرف کولو کوشش وکړئ . دنيا ځان پسې روانه کړئ او تاسې دنيا سره ځۍ . زه دامنم چې دبدقسمتۍ نه زمونږ پښتون قام دادب طرفته توجه په داسې وقت کې وکړه، چې هغه ډيره دبي ارزۍ زمانه ده ، تمامي دنيا په بلا اخته ده ، دسياسي کشمکشۍ زمانه ده ، پښتون هم په سخته ابتلا کې دی ، لوږه ، بی آرامي دسياسي ابتکارشوق مونږ کوټلی کارته نه وزګاروي په داسې وخت صحيح لتريچر پيداکول ګرانه خبره ده ولی بياهم که چيرې هغه خلق چې د سياسياتونه جدا دي اووخت ورسره شته ، هغوی دا کارپه لاس کې واخلي . د ی طرفته توجه وکړي اودا قومي خدمت اوکړي نو دابه يولوی جهاد وي ، زه دخپل قوم په خدمت کې عرض کوم چې دداسې خلقو قدر وکړئ ، دهغوی حوصله زياته کړئ ، ولي چې صحيح ليتريچر دخلکو دخيالاتو عکس دقوم حال او مستقبل ښه کولی شي ... »(۱)

په همدغه اړه په (پښتون) کې يوبل ځای لولو:

« ديوقوم دلتريچرنه مراد دهغه تحريري کارنامه ده، چې دهغې نه مونږ دهغې قوم دعروج او زوال حال معلومولی شوو. په دې ريکارد کې د تاريخ لويه حصه ده . دويمه درجه دفلسفې ده ، ددې نه ديوه قام د ذهني قوت حال معلوميږي. دې ته کوټلي يا وزني ليتريچرويلی شوو. دريمه حصه دادب ده چې هغې ته ادب لطيف وايي يا لايت ليتريچر په دې لحاظ سره يوازې ضروري نه ده چې هغه قوم ديوقوم جمالياتی ضرورت پوره کوي ، روح يې تازه کوي ، لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

---

(۱) پښتون اخبار، ۱۹۳۸ کال دنوامبرمیاشت (۲۹) مخ .

ددې لحاظ نه هم ډېرضروري دی چې دهغې نه دیوه قام تخلیقي روپ صــحیح اندازلګي. داادب لطیف شوق ذوق چې په هغې کې شاعري ، افسانه نویســـي او تمثیل نګاري داخل ده ، په یوه قوم کې هغه وخت پوخوالي ته ته رسي او ترقي کوي چې د روزی دګټلــو، دکشــمکش دمنــزل نــه تیرشــوی وي او د ذهنــي اوجسماني سترِوالي دلرې کولو دپاره ، د آرام اودسکون طلب ګاروي. چونکــه دقومونو د ژوند دا دور صرف نزاکت خیال سره تعلق لري ددې دپــاره دیوقــوم داادب لطیف نه مورِ دهغې قوم دحالت دا انداز لګولي شو چې ده په دنیــا کــې دکشمکش حیات خــومره درجــې تیــرې کــړې دي او دخــومره مصــیبتونو - سختیونه پس بې آرام موندلي دی. اود جذباتو او احساساتو د نزاکت دلحاظ نه دخومره ذهني ریګمالی اوصفایی ورته ضررت پیښ شوی دی.
حضرات ! اوس راحئ چې په دې رڼاکې مورِ دپښتو ژبــې پــه ادب نظروکــړو او وګورو چې مورِ څه کړي دي، څه راته پاتې دي ، او مورِ له څه په کاردي اوخــه رنګ به مورِ خپله ژبه ددې تقریرقابله کړو ، دابه مورِ پــه دوه طریقــو ګــورو ، یودهغې وخت ادب چې دنیا کې دعلم دومره چرچه نــه وه . او یــوددې وخــت یعنی دموجوده دورحال چې هرقام د ژبې علم وفن دلحاظه په تیوپونو روان دی ، دجمالیاتي لحاظه نه هم او دغیرجمالیاتي لحاظه هم . » (۱)
داډول فکري تګلاره دکوزې پښتونخوا په زیاتروخپرونو(*) کې لیدله کیــږي، خو دایوپوښتنه داوسنیوعلمي پرمختګونو له مخې ورسره مطرح کیږي چې آیا مورِ داډول طرحې په ادبي کره کتنه کې وشمیرو اوکه په ادبي تیوری کې ؟ نن سباد ادبیاتواو ادب پوهنې ساحه په بیلابیلوعلمی څانګو باندې ویشله شــوې څکه نوپه دغه برخه کې خبره په یوه څانګه باندې نه خلاصه کیږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بله پلوه زه فكركوم دغه لنډه تبصره به بې ځايه نه وي چې با يد وويله شي هغه داچې: په دغو ليكنو هم دادبی كره كتنه اوهم ادبي تيوري دواړه سره ګډ شوي اواوډل شوي دي. كله چې دپورتنی ليكنې پيل لولو، هلته په ډاګه يوشميرخبرې يادې شوي چې هغه د ادبي تيوری په ميتودلوژی باندې برابرې دي، خوكله يې چې دپای ټكي ته راځو، هلته بيا داسې څه لولو

---

(۱) پښتون اخبار ، ۱۹۳۸ سپتمبرد لومړی نيټې ګڼه ، (۴۱) مخ .

(*) په دغو خپرونوكې نومیالې مجلې : لار، رهبر، پښتون، خپلواک .... اونورې راخي.

چې هغه له كره كتنې سره سرلګوی همداده چې موږ دا ډول ليكنې اوطرحې هم ادبی تيوري بللای شواو هم ادبي كره كتنه ، په دې چې علمی بيس بې خورا پياوړی دی، په مستقيمه اوغيرمستقيمه توګه دادبې ودې له كاروان سره په زړه پورې مرسته ، لارښونه اوپريوه سمت باندې دهغه لارښونه خپله رسالت او دنده بولي ، وګورئ دا چې اكبرخان وايي : لطيف ادب په يوه مقام كې هغه وخت دپوخوالي مرحلې ته رسيږي چې د « روزی ګټلو دكشمكش دمنزل نه تيرشوی وي » داهغه علمي نظريه ده چې نن سبا يې ماركسستې پوهان حواله په ماركس اوماركسيسم وركوي اوادادب په اړه يې دهغه په نبوغ كې شميري. كيدای شي موږ هم دپښتون مفكر دا خبره په ادبی تيوری كې راوړو ، خويوڅه چې بايد په ډيردقت سره زموږ په پام كې وي هغه داده چې دپورتنې ليكنې ترمهاله په ختيزكې پوهان لاهم په دې نه پوهيدل چې ادبي تيوري اويانورادبی علوم به له يوه او بله دومره سره بيل وي لكه ادبی كره كتنه او ادبي تيوري ، زه اوس هم په دې باوري يم چې د ادبی تيوری ، كره كتنې او ادب تاريخ دځيرنو دپولو خبره لاهم په ډيرو برخوكې ګونګه ده ، لاهم نازكه ده اوپوره بيلتانه ته لاهم وخت پاتې دی. دپښتوادب په علمي وده كې دكوزې پښتونخوا ونډه په دې دپام وړ ده چې هغوی ترموږ مخكې دنړی له ادبياتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغوی له ادبي بهیرونو سره آشنا شول اوهغه ځانګړني چې لویدیزادب ته په تحقیقی او تخلیقي برخوکې وربرخه وې دهغو له مخې دلته (په پښتو ژبه کې) ډیرخه دهغو په شان اودلویدیزبهیرونو تراغیزلاندې ترسره شوي دي . خو له دغو ځانګړنو سره سره ختیزادب په ټولیزه توګه لاهم له دودیزپوښ څخه چې تردغه وخته په ختیزکې دود و نه دی راوتلی چې پښتو یې هم یوبرخه وه ، دلته هم کره کتنه لا دخپوړ دور وهي اوپرمخ ځینه ...

په دغه اړه یوڅه دکره کتنې عملي برخې ته را ستنیږو چې هغه دکره کتنې د ژانرونو برخه ده ، موږ دپورتنیو نظریاتو په څنګ کې دکره کتنې د ژانرونو یوشمیربیلګې له ځان سره لرو چې دهغو له مخې هم کولای شو دکره کتنې یوه برخه په ډیره ښه توګه وڅیړو او ویې پیژنو، دکره کتنې دبیلابیلو ژانرو په ترڅ کې یوهم اعلانامه ده ، دا یو ژانردی چې نن سبا یې پوهان دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړبولي ، په کوزه پښتونخوا کې ددغه ژانرزیاتې بیلګې دکتابونو پرپشتیوباندې ګوروچې په ځانګړې ډول سره یې لیکي چې دوې بیلګې یې دادي :

شهیده سکینه:

« دا هغه مشهوره اوزړه غوښونکې ډرامه ده ،چې په لوستویې دسړي دسترګونه بې اختیاره د اوښکو سیلاب روانیږي ، په دې کې د پښتو زنانه وو مظلومي په داسې طریقه بیان کړې شوي ده چې یو سنګدل نه سنګدل سړی هم بې اثره نه شي پاتې کیدی ». (۱)

خوږ ژوندون:

« دایوه نوې ډرامه ده چې په (پښتون) کې مسلسل شایع شوې ده او اوس په کتابي شکل کې میدان ته راووته . ددې متعلق به داقدر ویل بس وي چې په پښتوژبه کې ددې مثال نشته ، په دې کې زموږ هغه عیبونه ښکاره کړه کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي دي چې دکومو په سبب پښتون قام په غاردتباهی کې پروت دی ، قیمت صرف خلوراني »(٢)

---

(١) پښتون اخبار، (١٩٣٨) دسپتمبردګني پښتې.

(٢) همدغه اثر د دساميرګنه .

٢ـ افغانستان :

په افغانستان کې دا ډول ليکنې چې دشکل اومحتوا په لحاظ زموږ لـه بحـث سره تړاوموندلای شی زموږ لپاره ځانګړي اهميت لري ، يوه خبره چې بايد پـه دغه برخه کې مخکې له مخکې وشي داده چې په افغانستان کې د پښـتونخوا په اندول دتحقيقي ادب لمنه ترزياتې اندازې پراخه اود پاملرنې وړده، همداده چې دلته دادبي کره کتنې په اړه هم ډيرخه چې ددغې پوهې له طبيعت سره نږدې ترسره شوي دي . همداده چې بره پښتونخوا له کوزې هغې

په ډيروبرخوکې توپيرلري ، په افغانستان ترټولو مخکنې خپرونه (طلوع افغان) ده چې يوشميرمقالې يې دکره کتنې په اړه ديـادونې وړدي ، دادبـي آثـارو مطالعه ، څيړنه او تحقيق په دغه خپرونه کې ترسره شوی اود ادبـي جريـانونو پرتليزجاج هم په ډيروبرخو کې دلته ترسترګوکيږي. دطلـوع افغـان اونـورو خپرونو په ترڅ کې پرکره کتنه باندې ديوې عصري او ادبـي اړتيـا پـه توګـه خبرې شوي دي ، اوداهغه دپاملرنې وړخبره ده چې په راتلـونکې کـې زيـات شميرليکوالوهغې ته ديوه شعوري حرکـت پـه توګـه پراختيـاورکړه اودايـې دپښتوادب دودې اوترقی ترټولو ښه اوعلمي لاره وبلله اود داسې يوه حرکـت نښې په دغه برخه کې رامنځ ته شوې لکه چې يو ليکوال په دغـه برخـه کـې اشاره ورته کړې ده : « که څه هم خلک اوتاريخ ترټولو باخبره قضاوت کونکي دي اوخپل وروستي قضاوت دادبي او هنري پديدو په باب ترسره کـوي ، کـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی دي چې ټاکلې پولې په ګوتو کوي اوپه خپلـه څېړنـه بانـدې دیـوې ابداعي پدیدې په دننه کې دې نتیجې ته رسیږي چې کومه یوه یې ارزښتناکه اوکومه یوه مبتذله بې پیامه تکراري او تعقیدي ده ... »

هغه وخت چې استاد حبیبي دطلوع افغان چلونکی و په دغه وخـت کـې یـو لړآثارله پورتنۍ میتودلوژۍ سره سم رامنځ ته شول ، دمثال په توګه د (۱۳۱۷) لمریزکال په (۱۷) ګڼه کې « دکابـل دپښـتوټولنې اقتـراح تـه یـوه کتنـه » یوسرلیک خپورشوی دی ، هلته دنومـوړې اقتـراح پربنسـټ دوی پوښـتنې طرحه شوې :

۱ ــ پښتو به څه ډول لوړه شي ؟

۲- پښتو به په څه ډول خپره شي ؟

دغه دوه اصله هغه موضوع وه چې پرهغې باندې یوزیـات شـمیرلیکوالو لکـه سیدقاسم رشتیا اونورو په خپل وار وار خپلې نظریې ولیکلې، دغـه لـړۍ پـه څوګڼوکې اوږده شوه ، رښتیا په خپل نظرکې په دغه اړه لیکلـي دی اوعلامـه حبیبي هغه بیا انتقاد کړی دی په لاندې ډول :

« ... په څلورمه فقره کي فاضل لیکونکي دپښتودالفبا اصلاح ته توجه کړې ده ، دا فقره زما په عقیده تروخت دمخه ده د ژبو د رسم الخط اصلاحات یاترمیم یا تبدیل هغه وخت کیږي چې په یووار ژبه په صـحیح ډول مـخ تـه راووزي،اود ژوندون ساه ومومي ، بیا نو په دې خبرو کې څېړنه کیږي. تراوسه لازمـوږ ژبـه عاموخلکو زده کړې نه ده. په رسمیاتواولیک کې یې پل نـه دي ایښـی ، آثـار اوکتب یې ورک دي ، اوس که موږ د ریم الخط په سمون بوخت شوو ، یـوادبي عام فوضویت به جوړشي ، چې بیا یې علاج هم ګران دی، په دې باب کې مـوږ ته دنوروملتو تجربه هم پرته ده ، دوی هغه وخـت د رسـم الخـط پـه اصـلاح کامیاب شول چې یوواریې خپلې ژبې ته وجود ورکی . اوس کـه مـوږ پـه دي ګران کاربوخت شو اولکه چې جنـاب رښـتیا لیکـي مـثلا : د مرکباتوپرځـای

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفردات غوره کوو اودحرکاتو پرځای لکه لاتین حروف مخصوص حروف ولیکو داکار علاوه پردي چې اوس زموږ له لاسه نه دی پوره ذاتآبه هم مسلم او مفیـد نه وي ... » (۱)

---

(۱) عبدالحی حبیبي « دکابل دپښتوټولنې اقتراح ته یوه کتنه » طلوع افغان ۱۷۰ گڼه (۱۳۱۷) کال ، (۱۳) مخ .

ددغې اقتراح په ترڅ کې چې زموږ په خپرونو کې یې دغه لـومړني بیلگـه ده، ډیري اوپه انتقادي لحاظ دپاملرنې وړخبرې دعلامه استاد حبیبي له خوا ویـل شوې او وړاندیزشوې دي. هغه د ښاغلي رښتیا ځواب په ادبي لحـاظ ورکـړی دی. ماناداچې نقدیې کړی ، خو رښتیا بیا پرنقد باندي نقد کـړی ، زه فکرکـوم چې دا په افغاني ادب کې دنقد پرنقد لومړنی بیلگه هم وي ، نقـد پرنقـد پـه اوسني علمي کره کتنه کې دآثاراوا ادبي بهیرونو دپیژندني او تشریح په برخه کې په علمي اوانتقادي لحاظ یومهم او دپاملرنې وړانتقادي اصـل دی. ښـاغلی رښتیا هم خپله لیکنه د (ځواب توضیح نه دی) بیـاځلي خپـل ځـواب دنقـد پرنقد په بڼه وړاندي کړی دی.

په هرډول، په افغاني ادب کې ددې ډول لیکنولړۍ چې دکره کتنې په لومړنیـو بیلگو کې راځي یوه جالبه لړۍ ده، که چیرې موږ وغواړو چې پـردواړو لیکنـو باندې یوه پرتلیزه کتنه وکړو، نو بیاهم دعلمي کره کتنې له عینکوورته وگورو اوداویلای شوچې دغه دواړې لیکنې پرهغو عواملو باندې نـه راڅرخـي ، هغـه چې دپورتنیو دوو پوښتنو په اړه طرح شـوې دي، کـه مـوږ د دواړو لیکوالـو طرحې لږ په غورسره ولولو، دیوه دریم گړي نظرله مخې سـړی دا ویـلای شـو چې دواړه لوري په دغه اړه حق په جانب دي ، دواړو دیوې مفکورې له دریځـه موضوع ته کتنه کړې ،او په یوه شان یې له مسالې سـره تحلیلـی اوانتقـادي چلند کړی دی. د دوی تحلیل او دلایل دپوښتنې وړ نه دي ، یوازني څـه چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکي او څېړونکـي تـه دپوښـتنې وړدي هغـه دادي چـې دوی بیـاهم دوروستي ټکي یا په بله وینا پایلې په توګه څه نه دي په ګوته کړی اودادغې کره کتنې نیمګړتیا بللای شو.

په هرډول دابايد ووایو چې په طلوع افغان کې خپرې شوې کره کتنې په خپل عصرکې یو دپاملرنې وړټکي موږ ته راپه ګوته کوي اوهغه داچې ددغو انتقادي لیکنوبنه ځانګړې ده ځکه نودا په ګوته کوي چې ددغو کره کتنو پربنسټ موږ کولای شو په راتلونکي کی دیوشمیرجالبواو دپاملرنې وړکره کتنو شاهدان وو. دطلوع افغان دلیکنولړی مخ په لوړه ، دپښـتونخوا لـه هغـو سـره پـه یـوه توپیرکې ترسترګوکیږي. دلته دطلوع افغان او پښـتون اخبـار د اعـلان نـامو یولنډ پرتلیزجاج اخلو، دپښتون هغه مو مخکې ولوستی ، داهم د طلوع افغـان څخه دخوشال دکلیاتو دچا پ اعلانامه :

« وپښتنوته دعلمي اوادبي سوغات دی ، چې په (۱۱۲۸) مخ او (۸۴) مخه کـې دخوشال خان سوانح او دده پراشعارو او تبصره چې ټوله (۱۲۱۲) مخه ضـخیم ادبي اثردی . دا کتاب فقط خوسوه جلده له ډیرو قلمي نسخو څخه چا پ شوی دی، شایقین دی ترتامیدو دمخه په کندهار کې د طلوع افغـان اداري څخـه جلد په (۱۰) افغانۍ رانیسی ...» (۱)

---

(۱) طلوع افغان . (۱۹) ګڼه ، ۱۳۱۷ کال (۴) مخ .

په هرډول دیوې نتیجې په توګه :

دکره کتنې بهیرپه بره اولره پښتونخوا څه ناڅه له یوه او بل سره همرنګي لري ، لاهم دخپل پیل په لومړني پړاو کې دی ، په پښتونخوا دغـه بهیرلـه نړیـوال ادبي بهیرسره په ارتباط کې په نوي ډول او نویواصولو سره روان دی ،خـو پـه افغانستان کې دننه دغه عصره دغې برخې ته دیوې ځانګړې پوهې او ځانګړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلک په توګه یوځه لاره پردغه مهال لاهم په مخ کې وه خو له دې سره سره باید ووایو پرکوم شي چې سړی ډاډمن کیدای شي هغــه دادی چــې عمــومی لیوالتیا ددې لپاره شته چې کره کتنې ته باید په اهمیت سره وکتل شي. کــوم لیکوال چې په دغه برخه کې په دغه دوره کې کــارکوي ، دوی مســلکی کــره کتونکي نه دي ، دوی هغه لیکوال اوایجادګردي ، چې په دواړو خــواوکي قلــم چلوي ، دکره کتنې ډول یې هم ددغه علم داصولوهراړخیزه ځانګړنــه نــه پــه ګوته کوي ، یوازې دکره کتنې په یوه اړخ چې هغه هم تاریخي اړخ دی هرڅــه راڅرخوي ، د ډولونو خبره یې هم یوازې د تقریظونه بنه لري چې ان هغه هم د بشپړو تقریظونو ځانګړنی په ځینووختوکې نه لري ، خوله دي سره ســره هــم داســـتاد حبیبـــي کارونـــه او تقریظونـــه او ځرګنـــدونې چـــې دخوشـــال اوعبدالقادرخان پردیوانویې لیکلې ترټولو مهمې اومخکنۍ بیلګې دي چې پــه علمي لحاظ حساب پرې کیدای شی . ځکه نو ویلای شو چې دی لومړنی څوک و چې دلومړۍ پښتو کره کتنې له پیل سره دده نوم په لومړیتوب کــې راځــي. ترده وروسته بینوا په دغه برخه کې رغنــده ګامونــه پورتــه کــړي دده کــوم تقریظونه چې دپیرمحمد کاکړاو کاظم خان شیدا پردیوانو باندې راغلي دي په انتقادي لحاظ ځانګړي دي ، داستاد الفت او پوهاند رښتین کارونه (دحمیــد پردیوان) لومړۍ انتقادي هڅې دي چې دکره کتنې په برخه کې یــې ترســره کړې دي. همداسې په پښتونخوا د استادکامل ، همیش خلیــل او پــه لســګونو نورو انتقادي کارونه څه دمعاصرو ادبیاتو په اړه اویاهم د کلاسیکو ادبیــاتو پــه اړه په علمي او ادبی لحاظ دپاملرنې او یادونې وړدي. کابل مجلې پــه خپــل وار په دغه موده (لومړۍ نیمايي) دانتقادي لیکنو په خپرولوکې ډیره مهمه دنــده ترسره کړه ، په دغه موده کې له دغې لارې په سلګونو انتقادی لیکنې خپــرې شوې چې دهغو له لارې موږ دیولړانتقادونو او جوړونکو آثارو دخپرولو شاهدان یو ، لکه : دپښتوښه شاعرڅوک دی ؟ (۱۳۱۹) . ملــي ادیــب کــوم یــودی ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۱۹) . دهندوستان نومیالی شاعرټاګور (۱۳۱۸) . فضلت او انتقاد (۱۳۱۷) او په لسګونو نورهغه سرلیکونه دي چې دکره کتنې پورتنۍ ځانګړنې سره له دې چې لومړۍ بیلګې ورته ویلای شو زموږ ددغه پیردنومیالیو لیکوالـو لــه خــوا لیکل شوي دي.

======

« ... اوهغه آثار چې له انتقادڅخه پاتې شي
دخلکو په نظر ارزښت نه لري ... »
روهي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربیم ځپرکی

پښتومعاصره کره کتنه د ودې پر لور

د رواني میلادي پیړۍ په دویمه نیمايي کې هسې چې پښتو ژبــه اوادب د ودې اوپرمختګ لاره نیسي همداسې کره کتنه هم پــه دغــه تــرڅ کــې وده کــوي اودزیات شمیرلیکوالو په وړاندې دهغې داهمیت خبره هم رامــنځ تــه کیــږي. زیاتره لیکوال اوشاعران دادبي تیروتنو اوغلطیو دمخنوي په موخه کره کتنــې ته په کلکه اړتیا محسوسوي ځکه چې د زده کړې کچه لــوړه ځــې هغوافغــان ځوانانو چې په خارج کې د ادبیاتواو فرهنګي ځانګوپــه برخــه کــې زده کــړې وکړې، هغوی په دغه برخه کې له یوعالم تجربــو ســره هیــواد تــه راستنږي اودخپلوتجربو په رڼاکې پښتو ادب او په خاصه توګه کره کتنې تــه نــوې ســاه ورکوي چې یوه بیلګه یې هم په پښتو ژبه کې دکره کتنې وده اوپرمختــګ دی چې خبره یې دمسلکي کره کتنې ترپولې پــورې رســیږي. داســې چــې دوی دادبي آثــاراواو ادبــي بهیرونــو دودې لپــاره دکــره کتنــې جهادتــه ملاتــړې اودخپلومترقي خیړنو په ترڅ کې دوی په دقیقه توګه دکره کتنې په برخه کې په علمي لحاظ لاس په کارکیږي. خو په ځنګ کې یې یوشمیرداســې لیکــوال اوڅیړونکي هم شته چې هغوی لاهم له عصري پرمختګو څخه ناخبره او یوازې پرهم هغه دودیز ډول لیکنې اوڅیړنې کوي ، چې ګټورتیــا یــې لــه مــوادو را

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولولوپرته په نورو برخوکې ډیره محسوسه نه ده ، خو له دې سره سره داهـم باید ووایو چې ددغې ډلې دا ډول کارونه (دموادو راټولول) داسې هم نـه دي چې سړی یی په هیڅ وشمیري برعکس زه په دې باوریم چې کارونـه یـې پـه خپله برخه اوان دموادو د راټولو په برخه کې د ستاینې قدرداني وړدی. دهنري موادو اوآثارو یا په بله وینا دمعتبرونسخو کشف او پیژندنه چې دغـو لیکوالـو هغوی چې زموږ یوشمیر ورته د دودیزو خیړنو پلویان اوپیروان وایي دعصـرد ادب په تاریخ کې دپاملرنې وړخپرکی او برخه جوړوي. دوی سره لـه دې چـې لوی کاریې کړی دی ، دوی په کره کتنه کې له
خورا ساده ډولونواو تګلاروڅخه کار اخیسـتی دی (*) دهغـوی دلیکنولمنـه دکره کتنې دعلم له

(*) په دغه برخه کې هدف ټول هغه کسان دي چې پرآثارو باندې تقریظونه دکره کتنې په نامه لیکې دي ، په داسـې حال کې چې دوی په هغوکې دکره کتنې پرځای په نورو مسایلوکله ادبي تیوري او ادب تـاریخ بانـدې رغیـدلي دي اودتقریظ ځانګړنې یې په پام کې نه دي نیولې .

مخې ډیره وړه او تنګه ده. ځکه دوی پرهغو میتودونو او اصولو لکه چـې مـوږورباندې پوهیږو نه پوهیدل اویاداچې کله کلـه یـې ان پـه لـوی لاس نـه دي غوښتي چې کره کتنه وکړي ، دوی برعکس له کره کتنـې څخـه دقـدما وو د آثارو دکره کولو په برخه کې کرکه کړې ده اوپه دغه کار سره یې دخپل عصرله ادبي بهیرڅخه یو مصـنوعي ادبـي بهیرجـوړکړی دی. پـه دغـه برخـه کـې یوشمیرلیکوال چې ددغو نویو او پخوانیو ترمنځ یې دوصل کړی جـوړه کـړې هم شته چې ددوی نظریاتو له موږ سره د معاصرې اوعلمي کره کتنې په برخـه کې ډیره مرسته کړې ده ، په دغه ډله کې یوهم علامه حبیبي دي چې نظریـې دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« مادمخه وويل چې په پښتوشعرکې د فکري تحول نوې دوره لــه (۱۳۱۰ ش) کاله څخه شروع شوې ده. اوداد يوه قرن ثلورمــه برخــه تــر۱۳۳۵ پــورې زه دمنځګړو دوره ګڼم ځکه چې دغه دوره دپښتودکلاسيک شعراونوې غورځنګ ترمنځ ديوې منځنۍ دورې حيثيت لري ... په دې دوره کــې دپښتوشــعرفورم اوقالب هغه دخوشال خان او رحمان او ددوی دملګرو په څېرو خو فکريې نوی و دشعرمحتوی اوښتې وه ... » (۱)

له همدغه شعري بهيرسره سم زمونږ کره کتنه هم په تيره په افغانســتان کــې ځنګ په ځنګ روانه ده. زياتره هغه شاعران او ليکوال چې پردغــه مهــال پــه دغه منځګړي دور پورې اړه لري د څېړنواو هستونو په کار بانــدې لاس پــورې کوي. چې دوی ترډېره حده په دغه برخه کې له يوشــميربرياوو ســره مــل وو. دوی پښتو ته نثر په نوې بڼه ور ډالۍ کړ، داسې چې تردوی دمخه پښتو نثر په افغانستان کې دلوستلو نه و. ځکه نودابايد په ډاګه کړو چې په دغه دوره کــې دمنځګړو ليکوالو آثار او ايجاديات په ځانګړې توګه ديادونې وړدي.

اوس که چيرې ، په ځانګړې توګه په همدغه هنري چاپيريال کې د کره کتنــې حالت څيړو ، دلته دپخوا په اندول ډېرکوچنی تحــرک زمــونږ ترســترګوکيږي. داځکه چې دغه پيل دې اوهرڅه په پيل کې له يولړستونزو سره مله وي ،خــو له دې سره سره هم دکره کتنې په برخه کې هم دلته په افغانستان کې اوهم په پښتونخوا کې کوټلي کار پيل شوی، مانا داچې کره کتنه په يوډول نه يو ډول د ادب اوهنر زړه ته لاره ور مومي او يوشميرداسې بيلګې يــې زمــونږ ترســترګو کيږي چې دهغو پرستنو باندې مونږ کولای شو د راتلونکې په لور کوټلي ګامونه پورته کړو او کره کتنه په يوه نوې او جوړونکې بڼې سره ووينو. چې دلته ورتــه يوه لنډه کتنه کوو:

---

(۱) عبد الحی حبيبي ، په اوسني پښتو شعرکې د ژوند څپې ، ۱۳۶۰ کال (۲۷) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف : په پښتونخوا کې:

په پښتونخوا کې دکره کتنې دغه سترجهاد ترډېره حده، يوشميرخپرونو لکـه (خپلواک) (رهبر) (دوران) اوداسې نورو اخبارو په غاړه واخيست ، هغه آثـار چې په دغوخپرونو کې دکره کتنې په بڼه خپاره شوي دي ، هغه ترډېره حـده هغه لارښونې دي، چې هغو له شکه پرته دپښتو ادبياتو دودې اوپرمختګ پـه ترخ کې خپله لاره پرانيسته، دوی يوشميرداسې څه دخپلوخپرونو له لارې په دغه برخه کې خپاره کړل چې په هغو کې په رښتيا هم په فـاکتونو او حقـايقو باندې خبرې شوې دي چې دهنري ادب او هنر دودې اوپرمختګ په برخه کـې په نړيواله کچه منل شوي علمي بهيردی ، يوله هغو ليکوالو څېړونکو څخه چې په دغه برخه کې په لومړي قدم لاس ورباندې ايښــوداى شــو ، هغــه نوميــالى ليکوال ايازداودزی دی چې ليکنې او څېړنې په دغه برخه کې دنوی غلمی کره کتنې په برخــه کــې لارښــونکې اود پـاملرنې وړدي. ايـازداودزی پــه دغــو شپوورځوکې د کره کتنې په برخه کې ډېرځليدلی دی ، ده چې څه پــه دغــه وخت کې ليکلي ، پرهغو باندې هغه خاليګاوې ډکې شــوې، هغــه چــې ددغــه وخت هنري ادبياتو دهغو لپاره اړتيادرلوده، دبيلګې په توګه هغه په خپلــواک خپرونه کې د (پښتواونثر) تر سرليک لاندې يواوږده مقاله ليکلې ده ، دايــوه په رښتينې مانا انتقادي مقالــه ده ، ددغــې مقــالې پــه ســرکې د اخبارمــدير يولنډيزليکلي چې په هغه کې لولو:

« ايازداودزی هرڅوک پيژني ، ځکه چې اياز يوښه فنکاردی، يوښه شـاعردی ، او ډيراوچت نقاد دی ، اياز چې پــه پښتوشــاعری کــې دفــن اوښــکلا کــومې مرغلرې پيلې دي، نوهغودپښتوشاعری سينګاراو ښايست يوپه دوه کړی دی، ولې بل خوايې چې دنثرپه ميدان کې د ژوند په هراړخ کې قدم راپورتــه کــړی نودقلم دزور يې ډيره ستاينه شوې ده... »

(c) ketabton.com: The Digital Library

داياز داودزی دغه کره کونکې مقاله ډيره اوږده ده ځکه نو ددې اړتيا شته چې دهغه دکره کتنې وړموضوعات بايد دلته راپه ګوته کړل شي پــه لانــدې ډول :
دمقالې په پيل کې يوه مهمه موضوع چې (پښتو پښــتو غــواړي) رامــنځ تــه شوې ده ، په دغه اړه دده ځانګړې رايه چې يوانتقادي ليد دی، داســې ليکــل شوي ده :
« پښتو ، پښتو ځکه غواړي چې پښتنو ورسره چيرې هم پښتو نه ده کړې، نــه يې چرې دځان سره دليکنې مانی ته بوتلې ده ، او نه يې دعلم اوزده کړې پــه مسند دځان سره کينولې ده ، چې پاچايی به يې کوله، خيته به يې مړه وه نــو پارسي به يې ويله ، شايد دايې ګڼله چې ګني هم دادوړو تړو ، بربنډو او لغــړو ژبه ده ، اوړې خيته بــه پښــتو وايــی او مــړه خيتــه بــه پارســي... دلوســتلو پښتنوهمدغه کاردی چې دپښتونه اول په فارسي ، عربي اونن اردو اوانګريزي زيات مين دي، دا مينتوب څه بدنه دی ، بايد بنده ډيرې ژبــې زده کــړي خــو پکارداده چې کومې ژبې زده کړي نو چې دهغې علمي او ادبــي ننګــه دتــوان مطابق په خپله ژبه کې واوړې او دخپلې ژبې لمن د رنګ رنګ ملغلرو نه ډکــه کړي ... »
په دغه مقاله کې دويمه موضوع « په پښتوکې نثرولې نشــته ؟ » ايــاز داود زي په دغه برخه کې پردغه ټکي باندې لاس کلک نيولی چې ولي موږ شعرويلو ته هڅه کوو، ولې په پښتو کې نثرنه ليکل کيږي . هغه په دغه مقاله کې دمســالې بيلابيل اړخونو څيړلې دي اوموخه يې داده چې بايد پښتو نثرپه هــرډول چــې کيږي بايد وده وکړي، عام شي اودهنري هڅو په ترڅ کې بايــد وغــوړيږي ، ده په دغه اړه دخپل زړه براس ډيربښــه ايســتلی ځکــه نــو ديوشــميرليکوالو او شاعرانوپه اړه ليکي :
« په خيبرکې خدای پاک حمزه پيداکړو چې پښتوادب به درباندې تل فخرکوي ، هغه شاعردی ، ښه شاعردی ، ځکه چې دهغه ټول ژوند هڅو يوشعردی . هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ژوند په خپل فن قربـان کـړی دی، خـو ددغـه سـترې هسـتۍ اثرپـه خیبرداوشو چې دخیبرهره ګټه پورته کوې نو شاعرترینه دلاندې نه راوځي او نثر... ؟ دکابل دپښتو ټولنې دایرکټر ښاغلی ګل پاچا الفت (غوره اشـعار) نـوم کتاب چي په لاس راغلو نوهم مې اوخندل اوهم مې وژړل ، خندامې ځکه کوله چې داسې ښکلی چاپ شوی کتاب اوپه پښتوکې . ژړا مې په دې خبره راغلـه چې دکابل دټولنې دایرکټرچې هم شاعرشو ، نو دچا نه به څوک څه ګیله کوي منم چې هغه به نثرلیکي ، ښه به یې لیکي ، علمی څیزونه یې هم لیکلـی دی ، خو دهغه دشعراثر به دهغه په چاپیرچل کې هم هغه وي کوم چې دخوشال دی یاد حمزه دی ، هسې خو رښتین هم شاعردی ، مجروح ، بینـوا، قیـام الـدین خادم اوداسې نور ټول شاعران دي ، خو چې دټولنې مشرشـاعردی نـو نوربـه ارمرو شاعري کوي،دلته هم زموږ ټول مشران شاعران دی ، ګران کامل صـیب که مورځ اومحقق دی نوشاعرهم دی ، عن چې هغه کاکاجی هم شـاعردی ... » (۱)

که چیرې دایاز داودزي دغې کره کتنې ته لږ ځیرشو او دیوې ادبي مقـالې پـه توګه یې تحلیل کړو ، ترډیره حده په کې دیوې جامع ، روزنیـزې کـره کتنـې ځانګړنې په هراړخیزه توګه ومومو، داځکه چې هغه په دغه ځـانګړې زمـاني شیبه کې زموږ دلیکوالو پاملرنه په ادبیاتو کې هغه مهم اصل ته ور اړولې چـې هغه نه یوازې دپښتو ژبې لپاره حیاتي ده بلکې له دغې لارې مـوږ خپلـه لاره دنړیوال ادبي بهیرپه لور ورباسو. ده نثردیوې اړتیا په توګه، دیوې طرحې پـه توګه مطرح کړی دی ، اودایې په ګوته کړې چې ولې باید ټول ددې لپاره هڅـه وکړو چي باید شاعران شو ، دایاز داودزي د نثرلویوالی اواهمیت په دې کې دی چې ده په خپله دغه مقاله کې دهنري نثرخبره او اړتیا رامنځ تـه کـړې چـې دغه نوې ټکي یې کره کتنې ته لوی اهمیت ورپه برخه کړی دی. کیـدای شـي چې ددغې کره کتنې لوی اغیزبه داهم شوی وي چې موږ په راورسته کې لـوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نثرليکونکي ومونډل لکه بينوا او الفت او لسګونو نور رامنځ تــه کــړل ، ځکــه نوداخبره بې ځايه نه ده چې اوس يوشميرليکوال اوکره کتونکي دالفت نثرتــه هم دهنريت له امله شعروايي . لنــډه داچــې د ايــازداود زي کــره کتنــه پــه هراړخيزه توګه يوه روزنيزه کره کتنه ده چې موږ د روښانه لرليــدونو پــه لــور هڅوي.

همدارنګه مقالې په (رهبر) خپرونه کې هم ترسترګو کيږي چــې يادونــه يــې اړينه بريښي ، په دغه خپرونه کې چې موږ کومې انتقادي ليکنې لولــو، دهغــو يوشميرپه زړه پورې دي اويوشميرنه ، دلته موږ يوازې پرهغــو ليکنــو بانــدې رڼااچووچې هغه هم دپښتونخوا په يوشميرنوميااليو پورې اړه لــري، د رهبرپــه ډيرو کره کتنوکې يوه هم هغه کره کتنه دیادولو وړده ،چې دکامل صــاحب پــر (رحمان بابا) نومي اثرباندې د تقويم الحق له خوا ليکل شوې ده ، په دغه مقاله کې دانتقاد ټکی دادی چې کامل صاحب د رحمــان بابــا د ژونــد نيټــه غلطــه ښودلې ده ، دميا تقويم الحق په ځواب کې کامل صاحب ليکي چې :

« ګرانه ميا صاحبه : وعليکم السلام و رحمه الله وبرکاه ، ړومبی به ددې خبــرې معافی وغواړم چې کتاب مې په خپله خپل ليک سره درونه ليږلو پــه هرحــال خليق صاحب سره دخدای ښه وکړي چې ځما پرځای يې دافرض ادا کړو. هغــه بله ورځ مې په (رهبر) کې په (رحمان بابا) ستا سو قيمتي اود قــدروړخيالات چې ځما په نامه مو دخط په شکل ليکل وو ولوستل، په کتــاب کــې د دومــره ژورې دلچسپۍ اخيستلو او ما له مو په خپلو خيالاتو دوباره غوراوفکر دموقعی راکولو دپاره ډيره ډيره مننه کوم. په خپل فاضلانه تنقيــد کــې تاســو ځينــې خبرې خوداسې ليکلې دي ، دهغودځواب دپاره خــو شــايد چــې ځمــا دغــه عريضه کافي ده. خوځينې داسې بحثونه مو هم ځيرلي دي چې دهغــو دحــل کولو دپاره به ځما تر پوهې دامعروضات هيڅ کله کــافي نــه وي، پــه هرحــال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترخپله استعداده د (رهبر) ځای سره سم به دخپل موقف د وضاحت کوښښ وکړم.

ستاسو وړومبی اعتراض دادی چې ما درحمان بابا د زیږیدو کـال دلوسـتونکو عرض ته د (۱۰۶۰او ۱۰۷۸ هجري) منځ کې پریښی دی. حال دادی چې دهغه په دیوان کې یوشعردی چې په دې باب زموږ ښه رهنمایی کوي ، په دی باب ما دومره اوږد بحث کړی دی چې دهغه خلاصه هم دلتـه راوړل هـم راتـه ګـران ښکاري ... » (۱)

دغه کره کتنه یو اوږد بحث او انتقاد دی ، خو دکیفیت له مخـې دومـره زیاتـه خوځونکې او ژوندی یا په بله مانه ډېره اغیزناکه نه ده ، داسمه ده چې کامـل یو عالم لیکوال دی، خو که یې کره کتنه د ایازداود زي له هغې سره پرتله کوو ، دایازداودزي کره کتنه پرې اوچته ده اوپه

---

(۱) دوست محمد کامل مومند، رحمان بابا ، رهبر ۱۷ګنه ، ۱۹۵۸ کال (۷) ګنه.

علمي لحاظ یې ارزښت خورا لوړدی. خوله دې سره سره هـم کامـل صـاحب ددغه عصرپه کره کتونکو کې ځانګړی ځای او مقام لري په تیره د متنپـوهنې په برخه کې، دده ځای ځانګړی دی ، ده د زیاتوپښتو آثـارو سـمونه کـړې اود زیاتو آثارو سریزې یې دخپل وخت دکره کتنې په برخه کې دیادونې وړدي.

دپښتونخوا ددغو شپوورځو په کره کتنوکې زیاتره دکره کتنې یوشمیرژانرونه لکه انتقادي مقالې ، تقریظونه ،کتا ب پیژندنهدي، چې دیولړیې یوشمیربیلګې لکه پورتنې دوې موږ په دقیقه توګه ولوستې چې د کره کتنې علمـي بیلګـې ورته ویلای شو. پورتنی دوې مقالې په دغومجلوکې ډیرې جالبې اود پـاملرنې وړ مقالې وې چې دعلمي کره کتنې په اړه جامع بیلګـې زمـوږ پـه واک کـې راکولای شي. همدغه بهیرپـه یوشـمیرنورو مجلـواو اخبـارو لکـه (پښـتو) (

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوریت) (اولس) (سیلاب) (لار) او داسې نورو کې هم لیـدای او لوســتای شو،خوداټکی باید ووایو چې تردې ټولو خپرونو د (پښتو) مجلې لـړی دکـره کتنې په بهیرکې یوځه پرله پسې والی ښیی چې کیدای شي دغه لـړی دکـره کتنې په برخه کې نوره هم په دوامداره توګه وڅیړل شي ځکه چــې پــه دغــه مجله کې دنوې کره کتنې له اصولو سره سمي کره کتنې دیوزیـات شـمیرهغو پښتنولیکوالو له خوا چې دوی ددغې زمانې اړتیا پرضرورت بانـدې پوهیــدل لیکل شوې او خپرې شوې دي. په دغو کره کتنوکې یوشمیرداسې کره کتنــې هم شته چې که په دقیقه توګه وڅیړل شي اوولیدل شي ، کیـدای شـي چــې دهغوله مخې دپښتو ژبې په یولړمهموآثارو او تذکروباندې چــې ددغــې ژبــې لرغونتوب دویمې هجري پیړی ته رسوي ډیرویارانو ته شکونه پیداشــي ، لــه بلې خوا یولړداسې کره کتنې هم شته چې په هــیڅ ډول راتلـونکې او د نویـو پدیدو دودې لپاره دښه نیته موخه له ځان سره نه لري ،لکه دغه انتقادي لیک چې ډ آزاد نظم دغندنې په خاطر پــه (دوران) کــې خپورشــوی دی : « ... زه دهرنوي څیزخلاف نه یم، خو موږ ته داهم کتل په کاردي چې موږ دکوم څیــز چې ابتدا کوو دهغه انجام به څه وي ، آزاد نظم د اردو او انګریزې ادب کې اوس ځان ته بیل مقام جوړکړی دی ، خو پښتو کې د آزاد نظم رواج لانشــته او زمــا یقین دی چې که آزاد نظم پښتوکې راغی نودابه ډیریاران بې لارې کړي . آزاد نظم دپاره تجربه ، دعروضوعلم ، د اوزانوپیژنـدګلوی ســره ســره دموســیقي قدرتي حس پکاردی اودا څیزونه د ډیرو کمو خلکو په نصـیب دی . پښــتوکې زاړه دومره صنعتونه شته دي ، اوهغوصنعتونوکې نورې دومره زیــاتې تجربــې شوې دي اوکیدای شي ، چې د آزاد نظم ضرورت هــم مــوږ تــه نشــته او کــه هردپښتو شاعرآزاد نظم لیکل شروع کړي (ځکه چې نن آساني هرچا ته مزه ورکوي) نودا به دپښتودتنزل په لوري کې اولي قدم وي اردو کې ما پــه خپلــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزاد نظمونه ليکلی دي ، خو پښتو سره زما قدرتي مينه ماته اجازه نـه راکـوي چې زه پښتوآزاد نظم وليکم ... » (۱)
کيدای شي چې له پورتني ليکوال ســره دده داخبــره ومنــو؟ نــه ، ځکـه زه فکرکوم چې ترده بې ميني او بدبين ليکوال په دغه پيرکې ډيرلږ ليدل کيږي ، دی په دې نه پوهيږي چې آزاد نظم يا آزاد شعر دنوي عصــر ډالــی ده ، داکـه څوک غواړي اوکه نه ، دشعردغه ډول به خپل تګلوری دپرمختياپه لور پــرمخ بيايي اودخپل عصرتاپه به خامخا پرخپله تنده باندې وهي، هيڅوک به

---

(۱) دوران دويم ټوک ، (۳۲-۳۱) ګڼه ، (۱۹۵۸) کال (۵۰) مخ .

داورسره ونه مني چې ده غوندې له دغې اړينــې پديــدې ســره دې دښــمني وښيې اودهغې په مخ کې دې ډب شي. داکوم منطق دی چې اردو او انګريــزي دې آزاد نظم ځانګړی مقام ولري او په پښتوکې دې بيا ډيرياران بې لارې کړي ؟ که شعرپه رښتيا هم شعروي ، نو دا به بيشکه په نوي فورم کې ښکلي او پــه زړه پوري وي ، آيا دا سمه ده چې پښتو ژبه او ددغې ژبې شعري بهيــردې لــه دغه پرمختګه وروسته پاتې شي او يابه دا انصاف وي چې پښتو بايد پــه لــوی لاس دپرمختګ له دغه کاروان څخه پريوه خوا وساتو، آيادا انصــاف دی چــې زموږ پښتون شاعرپه نورو ژبوکې آزاد نظم وايی او په خپله ژبه کې بيا له هغــه څخه ډده کوي ؟
دغې ستونزې ته ځواب له هره پلوه منفي دی ځکه نودا ويلای شو چې ددغې کره کتنې علمي بنسټ اواســتدلالي منطــق لــه يــوې خــوا لوســتونکي تــه ډيرکمزوری ښکاري اوله بلې خوا يې خبره له تشو احساساتوپرته بل څه نه ده .

په دغه بهيرکې داسې کره کتنې هم شته چې ديوې ادبي پيښې ، يوه ادبي اثر اويو شاعر خو لاڅه کوې چې ګردسره يې ديوه ادبي بهيراو يوې رسالتمې ادبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدیدې اوبهیر په مخ کې هم دڅا خبر ه دشګوبندونه درولي دي ، سره لــه دې چې دغه بندونه به دومره مهم اوعلمي بنسټ ونه لري خوبیاهم دیو شمیر پــه وړاندې تریوه وخته کولای شي یوذهنیت رامنځ ته او مدلل کړي .
دپښتونخوا په ادبی بهیرکې دکتاب داعلان ژانر هم لــه پخوانیــو ډولونوســره ډیرلږ توپیرلري ،دبیلګې په توګه د ۱۹۵۸کال د (رهبــر) پــه (۱۷) ګڼــه کــې داجمل خټک دغیرته چیغي په اړه لیکل شوي : "دغیــرت چغــه دپښــتونخوا دمشهور ادیب اوشاعر اجمل خټک دپښتني غیرت نه د ډکو او دزمانې ناترسو څپیړو دلاسه دسولو نظمونو مجموعه ده اوریدو سره مړغیرت را ژوندی کــوي او اوده غیرته را بیداروي په چا پ شوو مجموعو کې په هرلحاظ مثالي مجموعه ده " (۱)
که چیرې پورتني اعلان دتیرو پنځوسو پخوانیو کلونو له هغو سره پرتله کړو ، له هغو سره دجولې او منځپانګې له مخې ډیرلږ توپیرلري ، په دغه اړه کــولای شو چې له دغه اعلان سره د (شهیده سکینه) اعــلان دخپلــې دغــې ادعــا دثبوت په خاطرسره پرتله کړو. که څه توپیرهم په کې وي نو هغه به یوازې یــو کوچنی لفظي توپیروي او بس.
دتقریظ په برخه کې هم د پښتونخوا دادبیاتو په اړه داخبره کولای شو چې لــه یو لږمحدودو تقریظونو پرته چې دکره کتنې له مخې په وړو اصولو سمبال دي ، په نورو کې دیوه انتقادي تقریظ وړتیا وې خورا لږ لیدل کیــږي. پــه دې چــې زیاتره تقریظونه یوازې نګه ستاینې دي او پرهمدغه موخه باندې لیکل شــوې دي ، ځکه نو په هغوی کې داثرله محتوا سره اړوند څه په کې نشته په دی مانا چې په اثرکې خبره پریو څه ده اوپرتقریظ کې لیکوال داثر له موضــوع ځخــه دباندې په نورو موضوعاتودي . خو په عین وخت کې یوشمیر تقریظونه داســې هم شته چې هغوته په کره کتنې برابر تقریظ ویلای شو ، اوهغه تولې ځانګړنې له ځان سره لري ، هغه چې دیوه انتقادی تقریظ ځانګړنه باید وي . ددې لپــاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي ديوه ښه تقريظ ځانګړني مو دلته په ګوته کړې وي ، په دغه برخه کـې د (تربور) د ډرامې تقريظ را اخلو ، دهغه له مخې چې موږ كـولای شـو ددغـې درامې په ټولو ځانګړنو باندې په ښه توګه پوه شو دغه تقـرظ دحـافظ محمـد ادريس له خوا داسې ليکل شوی دی :

" ... په تربورکې دمال ، دولت دبربادی ، دخـراب مجلـس ، دجـواری دشـرابو دتعليم اودقتل وغيره مسئلوبحث شوی دی ، خودا بحثونه قابـل مصـنف پـه داسې انداز کې کړې دي چې نه يی دځانه واعظ جوړکړی دی اونه تنها ديندار، خپل ځان يي شاته ساتلی دی اوځنګه چې واقعات په خپله ښـويدل دغسـې ورسره دقلم سياهي هم په کاغذ خوريدله ... دتربور ترتيب دلوستو سره تعلق لري ماورته د رقابـت پـه سـترګه کتلـې دي ، خـوداول نـه ترآخـره پـورې دهرکردارخصوصيتونه دهغې په بره ختل ، بياد هغې راکوزيدل ټول پـه ځـای شوي دي هرکردار هغه قسم کارونه کوي او په هغه لهجـه کـې خبـرې کـوي کومه چې دهغه دپاره مقرره ده " (۲)

دايوه ښه بيلګه ده ، چې دپښتونخوا په معاصر ادب کـې داډول بيلګـې خـورا زياتی

---

(۱) رهبر (۱۷) ګڼه (۱۹۵۸) کال د کتاب وروستی پښتی

(۲) حافظ محمد ادريس ، تربور (۱۹۶۱) کال ، سريزه

ترسترګوکيږي ، ځکه چې ټولو ليکوالو يوازې دې خوا ته پاملرنه نـه ده کـړې چې بايد يوازې دکتاب دساده پيژندګلوی په موخه څه وليکي ، دوی بـرعکس په دغه برخه کې هڅه کړې چې داثرپرمنځپانګه باندې دهغه لـه پيژنـدګلوی سره يوځای يوځه دلوستونکي پـه واک کـې ورکـړي اوداثرهغـه ځـانګړې را برسيره کړي ، هغه چې داثراړانه جوړوي. په دغه برخه کې داهم دياډولو وړده چې دلته هم زياترو ليکوالو دکره کتنې ځای په خپلو تقريظونـو کـې دادبـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیوری مسایلو ته ور پرېښی دی او دلنډکي تقریظ پرځای یی تیوریکي بحثونه کښلي دي.

دپښتونخوا دکره کتنو په لړکي یوبل ځلاند مشال هـم زمـوږ ترسـترګوکیږي چي هغه قلندر مومنددی ، ددغـه نـامتو لیکـوال زیـاتره کرکتنــې زموږپـه پښتوکره کتنه کې هغه څه دي چي د پښتوادب په وده او وړتیا پیژندنـه کــې زموږ لارښونه کولای شي . کله چي موږ دده زیاتره لیکنې لولو او یایي د تحلیل منګولو ته سپارو ، قلندرمومند یولړ داسي لیکنې هم لري چي په ټولیزه توګـه کولای شي دهغو تیروتنو سمونه په کې وشي چي هغه دیو شـمیر لیکوالـو او پوهانو له خوا دهغوی داحساس په لمنه کې پرپښتو ادب باندي وراړول شـوي دي. دقلندر مومند د ډیرو نامتو کره کتنو په ترڅ کي چي لوړ ادبي ارزښت لري ، یوه هم هغه کره کتنه ده چي د ۱۹۷۹کال په (پښتو) مجله کي خپره شوي ده ، ددغې کره کتنې سرلیک داسې دی : (پټـه خزانـه فـی المیـزان ، د یـونس دديوان شهادت)

په دغه کره کتنه یا انتقادي لیکنه کې دیونس پردیوان اوهغه بحث باندي پوره رڼا اچول شوې چې دیونس په باب په پټـه خزانـه کــې راغلــی دی ، ډیرښـه استدلال په کې شوی اود یوه معاصرنقاد په توګه یي موضوع په مستنده توګـه دعصرله ټولو ځانګړتیاوو سره اړونده څیړلي اوتحلیل کړې ده . مخکي تـردې چي ددغې کره کتنې یوه برخه دلته راواخلم بایـد ووایـم چــې دکـره کتنــې موضوع یی ډیره جالبه ، واقعآ ادبی کره کتنه یا کره کونه باید دکره اوناکره آثـا رو کره توب ته ځان وقف کړي ، دهغو مانا، مفهوم او ارزښت باید لومړی خپلـه کره کتونکی درک کړي اوله هغه وروسته یی باید نورو ته ولیږدوي. لکـه چــې اشاره وشوه دغه کره کتنه ډیره جالبه ده ، خوداچي له دغه ډول لیکنې څخـه پښتنو ضد کسانو زیاته ګټه پورته کړي ، زما په نظر داموضـوع بایـد اوس پـه دغه خاصه زماني شیبه کې بیاهم دیوې پوښتنې په حال کې پریږدو ځکه کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسناد او رښتيني واقعيتونه څوکاله نورهم زموږ لاس ته رانه شي ، فکرکوم چي بيا به موږ خپله په ډاګ پاتې شو ، زما ددغه اثر لارښود استاد پــه خپــل يــوه يادښت کې زما د لارښوونې په موخه يوه ډيره په زړه پوره خبــر ه ليکلــې ده داسي چې :

"که زموږ نيکونوموږ ته غني ادبي ميراث نه دی پريښي ، دا ستا يا زما قصور نه دی ، په زوره بايد امتياز ورنه کړو "

که داډول پرعلمي پرنسيپ ولاړې خبرې په ټوليزه توګه دپښتو کره کتني پــه اړه په پام کې ونيسو نو رښتيا ده چې فرهنګ او فرهنګی پديدې په احساساتو باندې وده نه شي کولای ، ممکن تريوه وخته اويوه حده په دغه ترڅ کې يو څه پرمختګ ترسترګوشي، خو علم ، هغه هم کره کتنه ډير بــی رحمــه علــم دی، ډيرزر دخپلو علمي څيړنوپه ترڅ کې په علمي منطق سره دهــرې ادبــی او نــا ادبی ليکنې کره توب اوســمون زمــوږ پــه واک کــې راکــولای شــي ، علمــي پرمختګونه د عصرله شونيتاوو سره په تماس ډيرپه بيړه روان دي اوقضــاوتونه لکه آزادې فرښتني زموږ پرسر حاضراو ناظر دي . قلندر هم ځان پــه واقعيــت سمبال بولي اوليکي :

" ... ديونس او رحمان بابا ترمنځه داستادۍ او شــاګردۍ رشــته هــم درحمــت هوتک دافسانې يوه حصه ده ،چې ديونس ديوان پرې هيڅ شهادت نه ورکوي، صرف په دي بنيادچې ديونس په ديوان کې يونظم داسې دی چې د رحمان بابا مرګ ته په کې اشاره شوې ده دا دعوی کول چي يونس دهغه شاګردوو صحيح نه ښکاري په خپله دغه نظم کې چې يونس شعرونه لــري ، پنځــه شــعرونه د رحمان بابا په حقله دي او شپږشعروکې د (ښويارانو دجدايي) فرياد شوی دی ، په دې لحاظ دانظم د رحمان بابا او يونس ترمنځه دشاګردۍ په ځای د دواړو ترمنځه د دوستۍ په ثبوت کې پيش کيدی شي اوداهم هله چې موږدچا مرثيه ليکل صرف دهغه دمعاصر ذمه واري وکړو اوکه داسي وشي نو بيا محتوا کاشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او میرانیس چې دامام حسین علیه السلام مرثیې لیکلي دي هم دحضرت امام معاصروګنړلي شی ... " (۱)

په دغه اثرباندې دهمدغې مجلې په ترڅ کې نورلیکنې هم شوې دي چې دکره کتنې په برخه کـې دیـادولو وړ دي ، . دقلنـدر مومنـد پـه مقـالو برسـیره یولړخپلواک ایجادي او ترجمه شوي آثارهم دپاملرنې وړدي چې یـویې هغـه چې تراوسه دوه ځله چا پ شوی هم دي د (تنقید) په نامه یادیږي چې دکره کتنې په برخه کې له موږ سره په علمی او تیوریکی لحاظ ډیره مرسته کـولای شي.

دغه اثر (تنقید،تلخیص او تنقیح) لکه څنګه چې له نامه یې ښـکاري اوخپلـه قلندرخپله هم وایي چې دهدسن (متوفی ۱۹۲۰) دمشهوراومعرو ف کتاب دیوه باب لنډیزاوخلاصه ده . (introduction to the study of literature)

که چیرې دنوموړي اثرمحتویات په عمومی لحاظ دکره کتنـې اوپـه ځـانګړې توګه په پښتوژبه کې ددغه علم دمینه والو لپاره په پام کې نیسو ، زه فکرکـوم چې په دغه ځانګړي وخت کې دځانګړې پاملرنې وړو. دا لومړني خـارجی اثـر دی چې په دغه اړه په دغه وخت کي دیوه ځانګړي اثـر پـه توګـه چـاپیږي ، قلندر لکه چې دکره کتنې په برخه کې ما دده علمي دریځ اومقـام تـه اشـاره وکړه ، په پښتونخوا کې بی له شکه یو سترګور،عالم اوپوه کـره کتـونکی دی ، ماته ددغه اثر په خپرولو سره دیوه ځانګړې لید خاوند ښـکاري ، ده پـه دغـه اثرکې له یوې خوا دکره کتنې په اړه هغه مهم نظریات را اخیستې چې ددغـې پوهې دتګلوري په ټاکلوکې مهم دي ، خومهم تردي لاداچې ده له یـوې خـوا داکار دلیکوال دنظریاتو ترڅنګ ترسره کړی خو له بلي خوایی ددغو نظریـاتو او اصولو په اړه خپل نظریات ور زیات کړي دي ، دده خپل نظریات په دغـه اړه دکره کتنې په اړه دده د نظر څرګندونه هم زموږ په واک کې راکـوي . دویلـیم هدسن داثردتلخیص شویو مطالبو په پایله کې قلندر هم ځای ځـای یوځـه ور

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات کړي دي اويايي دليکوال په نظرياتو باندي خپله تبصره هم کــړې ده . زه باورلرم چې دا په پښتو ژبه کې لومړني اثردي چې دشلمې پيړۍ په اوږدو کــې دکره کتنې په اړه تيوريکې نظريات او اصول موږ ته ددغه تلخيص په ترځ کــې راپيژني اوقلندر په دغه برخه کې لومړنی ليکوال

---

(۱) قلندر مومند (ديونس د ديوان شهادت) پښتو مجله (۱۱) ګڼه ، (۱۹۷۹) کال پيښور (۲۴) مخ .

دی چې داډول نظريات په پښتو ژبه زموږ په واک کې راکــوي. دغــه کــوچنې اثرتول په پنځوبرخو کې خلاصه شوې ، چې په لومړۍ برخه کې يې تنقيد څه ته وايي ؟ دتنقيد عام تعريف ، په تنقيد عام اعتراضونه ، ولټر او مورلي ،تنقيد يو تخليقی عمل دی ، دتنقيد غلط استعمال ،دتنقيد صــحيح اســتعمال ، پــه دويمه برخه کې يې : استقرايي تنقيد ، نقاد دمشرح اومفسرپه توګه ، دحکمی اواستقرايي تنقيد توپير، تاريخی تنقيد، دحکمی تنقيد مثالونه ، جديــدنقاد ، په دريمه برخه کې : تنقيدی ادب دادب يوقسم، دنقاد لپاره ضروری ځيزونه ، بصيرت ، غيرجانبداري ، په ځلورمه برخه کې : دنقادی تقابلي مطالعه ، دتنقيد تاريخ دادبي تاريخ حصه ده ، تنقيد او تخليق ، اوپه پنځمه برخه کې : ذاتی او انفرادي تنقيد ، دلسنګ او اناتول فرانس نظريات ، دنقادانو اجتماع، دکلاسيک مفهوم په ادب کې ،دبقا بهترين اصــول ، دهــم عصــرادب ځيرنــه ، کلاســيک دمعيار په حيث . اونور انتقادي اوتيوريکی معلومات راغلی دي .
دقلندر بل اثر (نظميات) دی، ايوب صابر په خپل اثر (جديدپښتوادب) کې په دغه ټکي معترف دی اووايي په ګوته کړې چې قلندر دنــوي تنقيــد پــه کــره کتونکوکې هغه ځوک دی ، چې په دغه برخه کې ځانګړې مقام لري .
دپښتونخوا په ادبياتو کې ديوې ټولنې نوم چې هغه (ادبي تنقيدي ټولنه بنو) وه داټولنه ترډيره حده لکه چې نوم يې سړي ته ورخرګندوي ، سړی فکرکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، دلته به هم دکره کتنې په اړه څه ترسره شوي وي ، خوداسې نه ده ، ځکه چې دغه ټولنه بیا د اولسي تنقیدي ټولنې په نامه هم یاده شوې ده اومرام یې داو چې : « ... مختصراً باید ووایم چې اولسي تنقیدی ټولنه ددې مقصد اونسب العین دپاره جوړه شوې وه ، چې په دې کې به دلیکوالو په داسې ډول تربیت کیږي ، چې هغه انساني مسایل دادب په نسخه کې شامل کړي اوعام ولس ته یې د ور کړي یعنی زموږ مطلب د داسې لیکوالو وجود و چې زموږ د ژوند حقیقی کشالې هم د رمان په ژبه بیان کولی شي . او دداسې ادب تخلیق کول وو چې هغه نه یوازې دیوې شیبې ذهنی سرور پیداکوي ، بلکې هغه زموږ شعور دغفلت او دلاپوهۍ دخوب نه بیداروي » (۱)

ترکومه ځایه چې د (بنون ادب) له سریزې څخه ښکاري ، ددغې ټولنې لیکوالواو شاعرانو ددې پرځای چې ځانونه په ادبي دنده باندې بوخت کړي . برعکس په ځانګړو اختلافاتو چې هغه هم ځانګړي او کله کله مفکوروي دي اخته پاتې شوي دي، چې څرګنده بیلګه یې همدغه اثر(بنو ادب) هم بللای شو.په دغه اثرکې هم ددغه لیکوال په وینا دمترقی لیکوالودمعرفۍ لپاره یومعیار اودشاته راښکونکولپاره بل معیار په نښه کړی دي. په داسې حال کې چې دادبی آثارو دتحلیل اومعرفۍ لپاره باید یوازې یو معیار ، هغه هم ادبی انتقادي معیار په پام کې وي.

په هرډول ، داباید ووایو چې دپښتونخوا په لیکوالوکې دکره کتنې په برخه کې یوشمیرلیکوالو لکه همیش خلیل ، کامل صاحب ، رسا (دادبي تنقید لیکوال چې اثریې په نسبي توګه دکره کتنې په باب ښه اثرګڼل کیږي ،اوشاید چې دکره کتنې په برخه کې لومړی چاپ شوي اثرهم وي) مولانا عبدالقادر ، قلندر مومند ، محمد اعظم اعظم د (پښتوافسانه) لیکوال اوداسې نور

---

(۱) مجبور سوراني ، دبنوادب ، پیښور ۱۹۷۱ کال (۱۱) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادولای شو . دوی په ربنتیاهم دکره کتنې په برخــه کــې پــه علمــي لحــاظ ډیرمهم کارونه ترسره کړي او په دغه برخه کې یي دنړیوالو آثارو په پــام کــې نیولوسره علمي آثار لیکلی اوخپاره کړي دي. په دغه برخــه کــې پرپورتنیــو لیکوالو برسیره د ددغو لیکوالو آثار اونومونه په ځانګړي ډول دیــادونې وړدي لکه ، سمندرخان سمندر (دقرآن ژړا) سحر یوسفزی د (ادب څه دی) لیکوال ، ایوب صابر، افضل رضا چې دوه اثره (تحقیق اوتنقید) (تخلیق اوتنقید) یــې دمعاصرې کره کتنې په برخه کې په ځانګړي توګه دیادونې وړدي.

ب : بره پښتونخوا (افغانستان) :

په افغانستان کې هم په دې وروستیو کلونو کې دکره کتنې په برخه کې دلــرو کره کتنو په شان یواوچت ګام پورته شوی هغه داچــې دلتــه پــه پښــتوادبې بهیرکې دتحقیق برخه دپښتونخوا په اندول تریوه حده پیاوړي شــکاري ، پــه دغه اړه تراوسه دپوهانوداخبره بی له شکه منلای شو چې پښتونخوا اودهغــې ادبی بهیر په تخلیقي برخه کې ترافغانستان مخکې دی، زه دا نه وایم چې پــه افغانستان کې به تحقیق ترپښتونخوا دعلمي دلایلو له مخــې ډیرمخکــې وي ، ښایی نه وي ، یوازې یوخه چې په دغه برخه کې څرګند دي ،هغــه هڅــې دي چې په تیره نیمه پیړۍ کې په افغانستان د پښتوادب او ژبی لپاره په پرله پسې ډول راپیل شوې دي. ددې په څنګ کې داخبره هم ده لکه چې زیاتره پوهــان په دې باور دي او وایي چې تحقیق پــه بــره پښــتونخوایا افغانســتان کــې او تخلیق په کوزه پښتونخوا (اوسنۍ پښــتونخوا) کــې بــې ســاری دی، څکــه دتحقیق په برخه کې چې کوم بهیر په پورتني زمانی پیرکــې روان و او کومــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهانوچې په برخه کې دپاملرنې وړ کارپیل کړي و ، هغه ددې لامل دی چې افغانستان په تحقیقي لحاظ اوچت اوبرلاسی وښيي ، زه خپله داخبره د کاڼي کرښه نه بولم ، ځکه باور لرم چې دغه بهیربه یومهال یا دیر ښه شي او یابه هم کمزوری ، همداده چې زه په خپل عصر کې په دغه باره کې خبرې کوم اوبس .
که چیرې موږ اوس همدغه خبره دیوې پوښتنې په توګه مطرح کړو چې داډیرکار او ډیرڅه چې په دغه اړه ترسره شوي هغه څه او کوم کارونه دي ؟
په دغه اړه لکه چې ما مخکې هم یادونه وکړه یوه دتسلسل موضوع ده ، چې په دغه برخه کې په ځانګړې توګه باید له علمي پلوه په پام کې ونیول شي ، په دغه دوره کې یو شمیرنخبه لیکوال او څېړونکي که څه هم دوی د(علوم ادبیه) د مکتب شاګردان وو لکه علامه حبیبی ، الفت ، بینوا ، خادم ، رښتین او رشاد ، دوی په خپل وخت کې دادبیاتو او په تیره بیا دکره شعور اوکره کتنې په برخه کې په علمي اونظري توګه دپاملرنې وړ کارونه ترسره کړل ، دوی په دغه تاریخی مقطع کې هغه څوک وو چې له یوې خوا یې د ادبي آثاروپه موندلوپسې پښې را لوڅې کړې وې او له بلې پلوه یې باید هغه خام مواد پاخه او معرفی کړي وای ، همداده چې دوی دوه ګونې دندې ترسره کړې دي چې په هراړخیزه توګه په علمی لحاظ په دغه زماني برخه کې د پاملرنې او ستاینې وړ دي. داخو دقضیې یو اړخ شو ، بله خبره چې په دغه اړه پردغه مهال په ځانګړې توګه دیادونې وړده هغه داده چې یوشمیر علمي هڅې چې د پورتنیو لیکوالو دمطالعاتو پرتګلوري یې وده وکړه ، هغه دادي چې موږ په دغه زماني پیرکې د کره کتنې په برخه کې دمسلکی څېړو او نقادانو سره چې اصلی دنده یې ترډیره حده کره کتنه ده له علمي کارو سره هم مخامخ کیږو، په دی مانا چې دلته یوشمیر کره کتونکي داسې هم رامنځ ته شول چې ترپخوانیو لیکوالو او څېړونکو یې لیکنې اوڅېړنې ژوندۍ او دمعاصرې کره کتنې له اصولو سره برابرې ښکاریدې. دوي په خپلو کره کونو کې د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت خبره جدي نیولې وه او په دغه برخه کې يې په پښـــتو ادبــي بهیرکــې دکره کتنې په نامه یونوی میتودیک څپرکی پرانیست.
دغه ډله او د دوی نظریات د رواني پیړۍ په څلویښتمو کــالونو کــې پــه کابــل مجله کې تر سترګوکیږي او دا په ډاګه کوي چې په نسبي توګه دکــره کتنــې پرعلمی متیود لوژۍ برابر څه را منځ ته کیږي همداده چې دلتــه دوه جریانــه موږ لیدای شو ، یو هغه چې دنورو لیکوالو د نظریاتو پربنسټ رامنځ ته شوی او بل هغه چې د پښتو لیکوالوپرنظریاتو رامنځ ته شوی او یایې وده ورکــړې ده .
مانا داچې په دغه وخت کې کره کتنه د وروستیو علمي پرمختګونو لــه علمــي روح سره خپله لاره زموږ تر پښتو ادبی بهیر پورې هم راباسي او سړي پــه دي ډاډه کوي چې دغه انتقادی هلي ځلې کــولای شــي دادبــي مطالعــاتود یــوې روښانه راتلونکې په لور خپله لاره ور وباسي . دباندنیو لیکوالو په ډله کې یوهم روسي پښتو پوه ګ . ف . ګیرس دی چې په دغه مهال کې دکره کتنې پــه اړه لیکي :« په افغانی مطبوعاتو کې انتقادونه اود ادب مسایل شته ،خــو عمــومي جنبه لري ، او په خصوصي ډول سره ددغه انکشاف جریان دتجزیي لاندې نــه دی نیول شوی . دپښتنو فلالوجستانو ډیرمقالې داسې دي چې یوازې توصیفی رنګ لري نه واقعي ...» (۱)
دګیرس خبره هم هغه د (علوم ادبیه) دپلویانو ده چې دوی دهرڅه په باره کې لیکل اودهرڅه په باره کې يې خپلې خبرې درلودې ، دده مراد له واقعیتوبه زه فکرکوم هماغه علمي انتقادي لیکنه ده چې دادبی آثارو دشکل اومحتوی پــه باره کې باید خپل تحلیل، تجزیه او نتیجه ګرې وړاندې کړي . ګیرس پــه دغــه برخه کې یوڅه علمی هم مخکې تللي دی اویولړعلمي لیکنې یې هم کړې دي چې یوه یې هم داستاد رښتین پر (پښتو ادب تاریخ) باندې تبصــره ده چــې لیکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ددې کتا ب ليکل دپښتوادبياتو دتاريخ په موضوع کې لـومړی کـاردی او همداوجه ده چې له نيمګړتياوو څخه بې برخې نه دی ، دپښـتو دادب د دورو ويش چې دکتاب له خوا پيشنهاد شـوي دی صـحيح نـه دی ، ځکـه دا دورې دپاچهانواو اميرانو دتغيراو تبديل پربنسټ ټاکل شوي دي ، بايد دادب د دورو ويش په خپله د ادبي پيښو دوختو له مخــې ټاکـل شـوې وای . ايـديالوژيک مسايل او ديوه ليکوال داستادی فن په کې تشريح شوي نه دي ، ددې پرځـای چې د اوسنيو نثرليکونکو آثار تجزيه کړي ، مولف يـوازې د دوی نومونـه پـه فهرست کې درج کړي دي » (۲)

---

(۱) ګ . ف . ګيرس ، پښتو ادب ته يوه عموي کتنه ، کابل مجله ، (۱) ګڼه ، ۱۳۴۱ کال ۱۳ مخ .
(۲) همدغه اثر (۱۴) مخ

دګيرس کوم آثار چې اروابښاد معتمد شينوارې په دغو کلونو کې له روسي ژبې پښتو ته راژباړلي ، هغو زموږ ددغه عصر دانتقادی بهيرله ودې سـره د علمـي لاربښود په توګه مرسته کړې ده ، مانا داچې دغو آثارو لږترلږه داخبره موږ تـه را په ګوته کړې چې پښتو کره کتنه کارغوارې چې بايد دهغې دعامولو او ودې ورکولو په کارکې رغنده کارته ملاوتړل شي ځکه نوزه فکرکـوم چــې ددغـو ليکنو روزنيز اړخ زموږ د راتلونکولپاره په علمی لحاظ دپاملرنې وړو.
دهمدغې لړې (دکابل مجلې په خلويښتم کالونه) په ترڅ کې دپوهاند رښتين ، الفت ، خادم ، استاد روهي او شپون يولړ ليکنې ځانګړې تکلاره وهــي چــې دلته يې په يوشميرليکنو باندې لنډې خبرې کوو :
د پوهاند رښتين له خوا په دغه دوره کې يو لړ ليکنې په کابل مجله کې خپرې شوې ، چې په علمي لحاظ د پخوا په اندول د پاملرنې او يـادونې وړ دي ، مانـا داچې له کره کتنو يې يو څه علمي تومنه ترلاسه کيـدای شـي ، او پـه خپلـو ليکنو کې کولای شي دښه اونيمګړې اثر ، کره او ناکره ترمنځ خپل قضـاوت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقاد په سمه ژبه اوادبي انداز سره وکړي، دده ددغه مهال په ليکنو کــې يــوه هغه ليکنه دپاملرنې وړ ده چې ده د رحمان بابا دمشاعرې د ارزونــې پــه بــاب کړې ده ، ددغې ليکنې يوه برخه دلته په ګډه ديوه نسبتاً ښه عملي انتقاد پــه توګه دلته را اخلو :

« بختانی هم ښه شعري طبعه لري ،مګر دلته ده د پخوانيوشاعرانو يادونــه پــه ساده او روانه ژبه کړې ده ، او کوم نوي شی په لاس نه دي ورغلی . د ملګرو ياد عنوان هم سم نه دي ، ولې چې لرغوني شاعران هيڅکله د ملګرو په نامــه نــه ياديږي . په ملګرتيا کې هم عصري ، او هم فکري شــرط دی ، يــوازې کيــدای شی چې هميش ، ساقي ، ساغر د ملګرو په نامه وبولي » (۱)

داستاد رښتين دليکنې دغه لړی تقريبــاً پــه همدغــه شــان ترپايــه پــوري رسيدلي ده ، ترکومه چې ښکاري اوما دده دغه کره کتنه په غور سره ولوسته ، نو دا ټکی په کې له شکه پرته ښکاري چې د کره کتنې يوه ښه او پــه منطقــی لحاظ يوه کره روزنيزه ليکنه او کره کتنه ده .

استاد الفت په دغه لړکې بل ليکوال دی چې ليکنې يې له تخليقي مزاج ســره په رابطه کې رامنځ ته شوي ، دی لکه څنګه چې په خپلو ليکنو کې يو انتقادی ليکوال بلل شوی ، همداسې په خپلو کره کتنو کې يې هم دځانګړې ډول کــره کتنې په پا م کې نيونکی کره کتونکي ليکوال دی ، دده کره کتنې هم يــوډول تخليقي اړخ لري ، چې مورږ ته د يوې معياري کره کتنې حال او قال دواړه راپــه ګوته کوي . دلته دده دهغې کره کتنې يو بيلګه را اخلو هغه چې د نامتو ليکوال

---

(۱) صديق الله رښتين (درحمان بابا مشاعرې ته يوه کتنه) ، کابل مجله ، (۲) ګڼه ۱۳۴۱کال ، (۱۴) مخ .

او شاعر بينوا په (اوسني ليکوال) باندې يې کښلې ده. الفت پــه داســې يــو مهال او چاپيريال پورې اړه لري چې هغه د کره کتنې لپاره پــه ټــوليزه توګــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهضميدو حوصله نه لري ، خو داچې دلته يې جرآت کړي دهغــه لامــل دادی چې دي پربينوا باندې باور لري اوپوهيږي چې بينوا ديوه ليکوال په توګه ددې زغم لري چې دده خبره هم واوري او هم يې وزغمي ځکه نو ليکي :

« ګرانه بينوا په عمر او په قلم دې برکت !

ستا په اجازه ستا په کتاب (اوسني ليکوال) څه ليکم ، يوازې ستاينه نه کــوم ، په تاباندې اعتراض هم کوم ،ځکه چې ته هغومره تريو او تريخ سړی نه يې چې څوک درنه لا په خوب کې هم وډارشي . ســتا يــو خصوصــيت دادی چــې تــه محبوب کيدای شې او مهيب کيدای نه شې ... په هرصورت داويلی شــو ، چــې ته په خپلو قضاوتونو او ادبي تبصره کې آزاد نه يې او انتقادي جنبــه پــه دغــه کتاب کې نيمګړې ده . زه هم دغه نيمګړتيا دمجبوريــت او معــذوريت اغيــزه ګڼم او تا نه ملامتوم ، مګرنورو خبرو ته دې توجه را اړم ، چې کــه زمــا نظريــه درته ښکاره شي په نورو جلدو کې به ورته اعتنا وکړې اوهغه دادي : زمــا پــه فکر په دې کتا ب کې دتاليف او تصنيف په لحاظ يو مشخص او معين پروګــرام نه ی تعقيب شوی ، يعني دا توازن او تناسب په کې نه دی ساتل شوي چې پــه يوه ليکوال باندې بايد څومره بحث وشي اود بحث اساسي ټکي او مهمې برخې بايد کومې وي ... په دې کتا ب کې د ليکوالو اوشاعرانو په جمله کــې يــو نــيم سړي داسې هم راغلي دی چې په مسلکي او اجتماعي لحــاظ د انتقــاد وړدی مګر بينوا دا ونه شــوکړای چــې دهغــه اصــلي څيــره وښــيي ، امــا بــالعکس مجبورشوی چې په ښه رنګ اوبڼه يې معرفي کړي . دا کتاب اساسآ دتخلص په اعتبار الفبآ په ترتيب سره تدوين شوي او چا چې تخلص نه درلود نو بيايې نوم په هماغه ترتيب راغلي دی ،يعني د نامه او تخلص ګډوډي په کــې ده ،نــو کــه چيرې کتاب دنامه په لحاظ مرتب شوی وای دغه اختلاط نه پيښــيده ، ځکــه چې نوم هرڅوک لري او تخلص ټولو ته نه دی رسيدلی ، او بيــا لا داســې هــم شوي دي چې ځينې کسان چې تخلص هم لري تخلص ته يــې اعتبــار نــه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړشوي بلکي نوم يې تخلص ګڼل شـوی دی ... دا و زمـا ديـوه سـطحی او سرسر نظرمحصول چې په دغه کتاب خرګند شو ، مګر زه دامنم چې زما دغـه کتنه نيمګړې ده ځکه چې ما ټول کتاب د کره کتنې په اساس نه دی کتلـي او يوازې دکتاب په ځينو برخو کې مې دغه څه وليدل چې ښـاغلي بينـوا دښـه سړيتوب او لويي سينې په اعتماد او زما اووده د ټينګې دوستی او ملګرتيا پـه مرسته يې اظهار جايز وګڼل شو، زه ښاغلي بينوا ته سربيره ددغه مهم او درانه کتاب په تبرک داتبريک هم وايم چې ده په خپل د غه کتـاب بانـدې د ادبـي انتقاد ور پرانيست اوله هرچا څخه يې دکره کتنې غوښـتنه وکـړه ، يعنـي دا افتخار هم دده په نصيب شو چې له انتقاد نه ونه ويريده او ليکوال يې دخپـل کتاب دنقص اوعيب پلټلوته راوبلل ، مبـارک دې شـه ، بختـوره وروره دغـه کاميابي » (۱)

له دغې ليکنې څخه وروسته له ما او له هرچا سره داپوښتنه را منځ کيږي چې که چيرې

---

(۱) ګل پاچا الفت ، (اوسني ليکوال) ، کابل مجله (۱) ګڼه ۱۳۴۱ کال (۲۶ - ۲۷) مخونه

استاد بينوا او استاد الفت له يوبل سره دوستان نـه واى ، او دوسـتي يـې نـه درلوداى ، څه فکربايد وکړو چې د الفت به دغه انتقاد په دومره صراحت سـره پربينوا غوندې ليکوال ، سياستمدار او ښه شاعر باندې هغه هم پردغه مهـال کيداى شو ؟ زه خو وايم چې که دوی دواړه دوستان نه واى دا ډول انتقـاد بـه هم کله هم پريو ادبي اثر (اوسني ليکوال) باندې موږ نه درلـود ، ځکـه چـې پردغه مهال خو کره کتنې ته زموږ ليکوال اوشاعر په علمی نظر نه کتـل اونـه پرې پوهيدل ، استاد الفت په ډاګه وايي چې دې داسې نقاد نه دي چې څـوک يې نقد ونه زغمي نقد به وربانديې ونه کړي ، په داسې حال کې چې دا ډول بـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوي ، پرداسې لوی ليکوال او شاعر لکه الفت باندې هم په خپله يو انتقاد دی .

له استاد الفته را وروسته په دغه بهيرکې اوس يوه بل پړاو ته ورمخه کوو ، هغه پړاو ته چې دهغه په ترڅ کې پښتو کره کتنه دخپلې ودې له هـره پلـوه نـوي پړاو ته ورداخليږي، په دغه پړاو کې کره کتنه په يوه مسلکي تګلوري ور مخه کوي ، په پښتوادبي بهير کې دلومړي ځل لپاره موږ تـه ديـوه مسـلکې کـره کتونکي پته لګيږي لکه استاد صديق روهي ، روهي سره له دې چې په ښوونه او روزنه او فلسفه کې يې زده کړې وکړې خو دعملي کار اوتحقيق ســاحه يــې بيا هم کره کتنه شوه ، په شرقی ادبياتو کې تراوسه پورې په دغــه برخــه کــې ديوه مسلکي ليکوال پته ان په نورو ګاونډيو ژبو کې هم نه ليدل کيــدل، خــو روهي په دغه بهيرکې په يوه ځانګړي جراآت سره را څرګندشواود لومړي ځل لپاره يې د عالم کره کتونکي په توګه په ليکنو لاس پورې کړ. دده دليکنو لړۍ په تيره بياد کره کتني په اړه د کابل مجلې په ترڅ کې ترسترګوشوې، د روهي په اړه به په راتلونکې ډيرې خبرې ولرو، ځکه چې هغه موږ دادبياتو په مادي او معنوي اړخ دخپلو مطالعاتو او څيړنو په تـرڅ کــې آشــنا کـړو ، ده د روانــې ميلادي پيړۍ په دويمه نمايي کې وکولای شول چې دمعاصرې مترقي اوعلمي کره کتنې اصول پښتو معاصر ادبي بهيرته ورمعرفي کړی او دايــي د معاصــرو ادبي بهيرونو د اغيز په اړه ترټولو مهم راز او رمز وباله ، روهي په دغه ترڅ کــې هغه مهال عملي ګامونه پورته کړل چې دی دکابل مجلې مدير وټاکل شو ، دده په دوره کې کابل مجله ديوې نګه ادبی او تيوريکی مجلې په توګه خپله دنــده پيل کړه . کومې ليکنې چې دده له خوا په دغو خپرونو (کابل مجلــه ، زيــري او نورو کې) خپرې شوې ، هغه له يوې خوا زموږ دپښــتوعلمي کــره کتنــې پــه ځانګړې اوله بلې خوا دعمومي ادبی ودې په برخه کې د لارښوونو په توګــه را پړکيږي چې په خپل دريځ سره يې په خپل وخت کې ډير لړزانک پلونه ونړول

(c) ketabton.com: The Digital Library

، اودکابل مجلې په پاڼوکې يې ستره پانګه خپره کړه ، ده د روانــې پيــړۍ پــه دويمه نمايي کې دده په نغوته يوه کره کتنه لکه څرنګه چې دکتاب ليکوال يې له ده انګيري دهغه د (دنبوغ او عبقريت کتاب ته يوه کتنه) پــه نامــه خپــره شوې ده ، په دغه مقاله کې دخادم صاحب پورتنی اثر په علمي او دقيقه توګــه لوستل شوي او دنبوغ موضوع چې دخپل فلسفي ماهيت له مخــې پــه ډيــرو کمزورو دلايلو توضيح شوې دلته دمقالي دليکوال له خوا په معقولو دلايلو سره چې پرنوموړي کتاب باندې ليکل شوي انتقادشوي ده چې يوه برخه يې دلته را اخلو : « ۴ـ دنبوع اقسام ، ترعنوان لاندې (په يوديرشم مخ کې) ملنګ جان ، شيرزاد آهنګراو خليفه سکندر آهنګر دنوابغو له جملې شــميرل شــوي دي . ملنګ جان ته نا بغه نه شو ويلای ــ البته ملنګ جان يو ملي شاعردی ، دده له اشعارو ملي احساسات اوډپښتونولي جذبه څرګنديږي په ساده اوعامه فهمــه ژبه يې خپل مطالب بيان کړي او شاعرانه تخيل يې درلــود. شــعري فکــر يــي دعوامو له فکر سره برابردي نو ځکه ځينی عوام خلــک ورتــه خوشــبين دی اوکه دهغوی په نظر نابغه ورشي هم د تعجب ځای نه دی امــا کــه پــه علمــي اجتماعي اوادبي اساس ورته ګورو نو دده شعر کــوم ابتکــاري شــعر نــه دی ، اوداسې مطالب يې ذکرکړي چې ترنه مخ کې ځينې نور شاعران پرې غږيــدلي دي اوپه دغه عصرکې خو هرسړی په دومره جزيی خبرو پوهيږي نن ورځ پــه افغانستان کې ښه شاعران شته چې د اجتماعي ، فلسفي ادبي افکارو خاوندان دي چې ملنګ جان ته داحق نه ورکول کيږي چې دهغوسره دي مقايســه هــم شي ځکه دملنګ جان او د دوی ترمنځ ډيرزيات فرق شته .

مګر دابه ومنم چې دعوامو شاعرانوپه ډله کې راتلای شي نو که څــوک ملنــګ جان ته دنابغه خطاب وکړي دامعني به ولري چې تقريباً هر شــاعر نابغــه دی » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دغه کره کتنه داستاد روهي په نامه نه ده خپره شوې ، خــو داچــې دی دکابل مجلې چلوونکی دی استاد خادم خپله ځوابیه کره کتنه چې خــدای شته علمآ خواره ده روهي صاحب ته په ګواښ سره داسې پیل کــوي : « کابــل مجله د دپښتو ټولنې میاشتنې نشریه ده ، چې مسوول چلونکي يــې ښــاغلي محمد صدیق روهي دی ، زه هم په پښتو ټولنه کې کارکوم ، نو زه او دی دواړه همکاران یو. روهی صاحب دکابل مجلې دسږ کال په (۵۱۳) ګڼه کې یوه مقاله خپره کړې ده چې عنوان يې دی (دنبوغ او عبقريت کتاب تــه يــوه کتنــه » دامقاله دعبدالحکیم هلالي پــه نامــه خپــره شــوې ده ، لیکــونکی د ادبیــاتو دپــوهنځي محصــل ښــودل شــوی دی خــو پــه تیــرو څوکــالوکې چــې زه دادبیاتودفاکولتې استادوم ، دغه محصل ما هیڅ لیدلی کتلــی نــه دی اوهــیڅ پیژندګوي ورسره نه لرم خو زما اریانتیاپه دي کې ده چې دوســتي او دښــمني خو دواړه دپیژندګلوي څخه پیداکیږي. » (۲)

خادم صاحب دخپلې لیکنې په ترڅ کې په دغه اړه دوام ورکوي : « ... له دغــه پورته عباراتو ، طرز اسلوب ، سیاق او سباق څخه هرچا ته معلومیدای شي چې مقاله انتقادي نه ده ، انتقامي ده ، په دې خبره باندې نور دلایل او شــواهد هــم شته ، يو له هغو څخه دادی زه چې دپښتوټولنې سابقه دار غړی يــم ، روهــي صاحب زما مقالې دري څلور میاشتې ځنډوي اوپه کابــل مجلــه کــې يــې نــه نشروي او په مقابل کې يې دغسې مقــالې پيــداکوي او بــې دپښــتوټولنې لــه مشورې يې په خپل مسو لیت نشروي. که نه وي نو دیومحصل څه سرخوږیږي چې دحسادت او انتقاد له احساسه ډکه مقاله دپښتوټولنې ديــورکن پرعليــه هغه هم دکابل په مجله کې خپره کړي. داخبرې که د فاکولتې دکوم استاد پــه خوله شوې وای خو یوه خبره وه ، مګر يو شاګرد څنګه کولای شي دبي موجبه قهر دسږولو دپاره دفاکولتې پراستاذانو اس وځغلوي ... » (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې تردې چې دپورتنی لیکنې سره اړوند د روهي یادګیرنه دیوې ښې کره کتنې په توګه

---

(۱) عبدالحکیم هلالي ، (دنبوغ او عبقریت کتاب ته یوه کتنه) ، کابل (۴) ګنه ۱۳۴۱ (۵۳) مخ .
(۲) قیام الدین خادم ، (دنبوغ او عبقریت کتاب) کابل مجله ، (۸) ګنه ، ۱۳۴۱ (۳۱) مخ .
(۳) همدغه ګنه (۳۴) مخ .

کتې مټ رانقل کړو ، باید یوه خبره په پام کې ونیسو چې په پورتنې کره کتنې کې دوه ټکي دخادم صاحب کمزورتیا ډیره اوچته راڅرګندوي یو داچې وایي دښمني او دوستی دپیژندګلوی له مخې کیږي، داکومه ادبي خبره نه ده ، دخادم صاحب په ځواب کې د انتقاد پرځای یوازې فردي ګیلې او اداري اړیکي په ګوته شوي دي ، چې داکار دادبی انتقاد په فرعي څنډه کې دبحث وړکیدای شي. بله مهمه خبره داده چې داډول دریځ نه شي کولای دیوشاعراو لیکوال ادبی مهارت او ماهیت په ګوته کړي ، برعکس خبره له اصلي مسیره پربله خوا بیایی همداده چې ترننه پورې مورِ ځانې ګیلې او انډیوالې له ادبی مسایلو څخه نه شوبیلولای .

ددغې مشاجرې په پای کې استاد روهي دکره کتنې پر میتود لوژی باندې ولاړه نتیجه ګیري کړې اوخپله کره کتنه یې چې د کره کتنې ځانګړنې په کې ښکاري زمورِ په واک کې راکوي لکه چې لیکي : « کابل مجلې پښتوادب ته دخدمت په غرض همیشه تخلیقي اوتحقیقي موضوعات خپاره کړې دي اوزیار یې ایستلی دي چې په پښتوادب کې دانتقاد (Criticism) لار پرانیزي ،همدارنګه دپښتو ژبې ، پښتنې کلتور او دپښتني ادبي رجالو دمعرفی دپاره یې موثر ګامونه او چت کړي دي اودخپلو هیواد والوداستفادې دپاره یې علمي او اجتماعي مضامین نشرکړي دي. مخصوصاً په دي وروستیو وختو کې یې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي انتقاد خواته زياته توجه کړې ده . خوله بده مرغه زمـوږ اکثـره ليکـوال دانتقاد له فن سره لکه ښنګه چې ښايي آشنا نه دي ، زه دامنم چـې تراوسـه پورې زموږ په ليکنو کې په سلو کې سل خالص او صادقانه انتقاد ډيرکم ليـدل کيږي او همدارنګه کوم ليکوال چې د انتقاد په معرض کې واقع شي ، دهغه پـه دښمني او شخصي اغراضو يې تعبيروي ، البتـه ددې خبـرې علـت واضـح او ښکاره دي اوهغه داچې موږ په دې برخه کې ابتدايي ګامونـه پورتـه کـوو ، او ابتدايي ګامونه کلک او مضبوط نه وي ، کابل مجلې دپښتومشـهورو ليکوالـو دمعرفی په سلسله کې دهيواد دپياوړو اديبانو لکه ښـاغلي رښـتين ، بينـوا ، ښاغلي خادم او ښاغلي الفت پرآثـارو او ليکنـو بانـدې انتقـادي تبصـرې او مضامين خپاره کړي دي ، موږ ته دا معلومه ده چې په مترقـي هيوادونـو کـې پرتښولو مهمو آثارو او علمي شخصيتونو انتقادي مقالې ليکل کيږي اوهغه آثـار چې له انتقادڅخه پاتې شي ، دخلکو په نظر ارزښت نه لـري . دهمـدې اصـل پربنا موږ په مجله کې دعلمی او ادبي انتقاد دپاره دروازه خلاصه کړه اوعلمـي او ادبي انتقادونه مو خپاره کړل ، خو ددې انتقادونو دځينو په مقابل کې عکس العملونه را پيدا شول او په دې وسيله يې موږ خپلونيمګړتياووته ملتفت کـړو، هيله کوو چې په راتلونکې به دخپلو همکارانو او پوهو ليکوالـو پـه مرسـته او لارښونه دمجلې انتقادي برخه ډيره ښکلې او سـپيڅلې شـي. مـوږ هروخـت انتقاد اوريدو ته حاضر يو ځکه چې بې له انتقادڅخه پرمختګ او ترقي منـتڅ ته نه شي راتلای . دعلمي او ادبی کره کتنـې دروازه چـې د مجلـې لـه خـوا پرانستل شوې ده دعلمی او ادبی کره کتونکو پرمخ خلاصه وې او دانتقاد دفن دتعميم اوترويج دپاره به مقدماتي خدمت وکړي . دمجلې اداره پښتو ليکوالـو ته بلنه ورکوي چې ترتښولو دمخه پرموږ انتقاد وکړي اودعلـم او ادب دخـدمت دپاره له موږ نه خپله مرسته اوهمکاري ونه سپموي » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) محمد صدیق روهی ، (یاد گیرنه) کابل ۱۳۴۱کال (۸) گنه ، (۴۸) مخ .

داستاد روهي ددغه پير په کره کتنو کې دالاندې کره کتنې دیادونې وړدي : « دکره کتنې تاریخي پس منظر او معیارونه ، دادبي کره کتنې ادب (ایتکیت) ، د روښانیانودنهضت خرنګوالی دتاریخ اوفلسفي په رڼاکې ، لـه روښانیانوسره داخوند درویزه او اخوند پنجو دمخالفت اصلي علتونه ، داخوند درویزه په لیکنو کې دپښتنو دکلتور او اجتماعي سایکالوجي انعکاس، دمیافقیرالله جلال آبادي دپښتو شعرونو سبک ، دمیافقیرالله په (طریق الارشاد) کې دشریعت اوطریقت موضوع ته کتنه ، دخوشال دښوونې اوروزنې فلسفه، دخوشال ختک سواتنامه (دټولنیزو اصلاحاتو هینداره) دخوشال اخلاقي ایډیال دخوشال داخلاقی ایډیال په حیث ، دخوشال په آثاروکې دمضمون اوشکل تنوع ، رحمان بابا اود اشراق فلسفه ، دپښتو لومړني درسي کتاب ته یوه کتنه ، دپښتو یوه قلمي نسخه ، په پښتو کیسوکې ریالستیک تمایلات، دکابل مجلې دپنځوس کلنی نشراتی دورې عمومی خصوصیات او نور... »(۱)

په دغه دوره کې بل زموږ دنظروړ بل کره کتونکی حبیب الله تږی نیازی دی (ما دخپل تیز دلیکلو پرمهال دیو شمیرسیاسي ملحوظاتواو بندیزونو له امله یو ازې نیازي لیکلي و) نیازی دخپل وخت او دکره کتنې په برخه کې علمي او مترقي تګلاره پرمخ بیایي ، او په خپل عصرکې دکلکو علمي اصولو اومیتودونو پلوی و، ده هڅه کوله چې ادبي کره کونه باید دخپلو جدی اصولوپه رڼاکې پښتو ادبیاتوته لاره ورپیداکړي. دتږي نیازي په اړه یو ټکي دویلو وړدی اوهغه داچې ده دخپل ادبی ژوند په ترخ کې هراړخیزې هڅې کړې دي، په لومړیو کې یې ادبي لیکنې زیاتې کولې، پرپښتو معاصرادب باندې یې لیکنې جالبې لیکنې دي همداده چې استاد روهي دده په اړه لیکي : « په ۱۳۳۷کې حبیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ترې د مجلې (کابل) مدیرشو، دده دلیکنې لهجه تونده وه نــو ځکــه د درو ګنو له خپرولو وروسته دمجلې له مدیریت نه موقوف شو... » (۲)

دده دتوندې ژبې اوتوند ګوزار اغیزدده په آثارو کې هــم خرګنــددی، دادبــي آثارو دکره کتنې پــه برخــه کــې يــې تــل پــه بــي زړه ســوي ګــوزارکړی او یوشمیرداسې کره کتنې ترې پاتې دي چې زموږ په معاصر کــې ادب ، او کــره کتنه کې په علمي لحاظ ځانګړی اهمیت لري. دده په دغو لیکنو کــې ده يــوه لیکنه (معاصر افغاني ادب) ده چې په ۱۳۳۹ کال کې په کابل مجله کې چــاپ شوې ده ، ترې په دغه مقاله کې دپښتومعاصرادبي بهيــر پــروده ، او وروســته پاتې باندې خبرې کوي او ورسره سره پریو شمیر لیکوالواو شاعرانو لکه خادم ، رښتین ، تره کي ، الفت ، مجروح، زمریالي ، بینوا او جلالي بانــدې يــې هــم خپله تبصره کړې ده. په دغه ترڅ کې دی دبینوا په اړه لیکــي : « بینواکــه لــه نورهرڅه بینوا دی ، نود شعراو ادب په نړۍ کې خو یې برخه په خپل وخت کې ترهیڅچا کمه نه ده، دی هم په نظم او نثرکې ډيره ستره برخه لري ، آثاريې پــه مستقل او متفرق ډول د وطن په مطبوعاتو کې خپــاره شــوي دي. دبینــوا يــو ډيرستر امتیازدخپلې دورې په لیکوالو کې دادی چې د ډرامې په لیکلو کې هم ماهراو (زوړګنهکار) يې ددې لړلیکنویوه نمونه ده ، که دبناغلي بینوا په نثــر کې دابرخه نه وي ، نو سړی ویلای شي چې دده دنظم خوا لــه نثرڅخــه ډيــره قوي ده... بینوا په هرحال بینوا دی اودعيش اوعشرت باده يــې لــه بینوایــانو څخه نه شي بیلولي ، ځکه دی هغه څوک دي چې په اخترونوکې دیتیمانو پــه حال ځوریږي ، او دپردیسان په هديره اوښکې تويوي ... » (۳)

---

(۱) محمد صدیق روهی ، ادبي څيړنې ، کابل ۱۳۶۰کال (۸) ګڼه ، (۲۹۹) مخ .

(۲) همدغه اثر (۳۰۰) مخ .

(۳) حبیب الله نیازی ، معاصر افغانی ادب ، کابل مجله (۷) ګڼه ، ۱۳۳۹ کال (۴۹) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړي د خپلې مقالې په پای کې بیاهم د (نوي میلان) تر کوچني سرلیک لاندې یونتیجه ګیري لري چې دهغې له مخې دده د کره کتنې او کره کونې مهارت او جرآت ډېراوچت ښکاري او لیکي چې : « دپورته خبرو په پای کې بایـد داهـم وویلي شي، چې په معاصر افغاني ادب کې یو نوی میلان د ورایه ځرګنداوهغـه دادی چې (ادب دژوند لپاره) همدا میلان و چې له یوې خوا په افغاني ادب کې ولسي فکرغښتلی ا وله بلې خوا ادبي لیکنې ولســي ژبــې او ژونـد تــه رتــې ورنږدې شوې ، ځکه چې دامهال افغانی لیکوالو هم له دې ســترحقیقت ځخــه ډډه ونه شوه کړای چې ادب باید یو هدف ولري ،اودا هدف باید ولس وي ، البته په دې کې شک نشته چې دکیسو ځینې مثالونه په افغاني ادب کې دځه پخــوا مهال ځخه هم ښودل کیدای شي ، اما په واضیح او ریالستي بڼه دا برخه هلتــه ځرګنده ده چې په غربي ژبو پوه افغانی لیکوال هم میدان ته راوځي اوپــه دې لاره کې ځوک چې سره له یوې لفظــي کمزورتیــا د اولیــت حــق لــري هغــه نورمحمد تره کې دی ، ځکه دی نه یوازې دوخت او مهال په لحاظ دمخــه دی بلکي په افغاني لیکوالو کې یواځنی لیکوال دی چې ادبي لاره یې یوازې همــدا لاره ده ، اوبس ... کوم لیکوال چې وروسته تر تره کي په دې لاره خوځیدلی او آثاريي په متفرق ډول سره په مطبوعاتو کې خپاره شوي دی ، دهغوی آینــده روښانه او دپوره ډاډ وړبریښې امید دی چې د راتلونکې لپاره پــه افغــاني ادب کې دآسمان ځلانده ستوري وي. » (۱)

لنډه داچې تړي نیازی زموږ په معاصرې کره کتنې کې په علمي لحاظ یواوچت او عالم لیکوال اومنتقید دی ، هسې چې ده دخپلو ادبیاتو راتلونکې ته روښانه خوبونه لیدل او ددغو ادبیاتو لپار یې روښانه لارښــونې کــولې ، همداســې دی زموږ دمعاصرې کره کتنې په روښانه تاریخ کې دقدر وړ روزونکي او لارښونکی دریځ او ځای لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په انتقادي بهیرکې بل دپاملرنه وړ څیره سعدالدین شپون دی ، دغه نومیالي لیکوال هم دخپل ادبی خدمت په ترڅ کې دپښتو ژبې ، پښتو ادب، پښتو کره کتنې اوادبي تیورۍ په برخه دپاملرنه وړ ادبي مرغلرې زموږ په واک کې راکړې دي. شپون په لیکوالۍ کې ډیرحساس ، خیرک اودپښتو ادب پرراتلونکې باندې ډاډمن لیکوال دی، مخکې تردې چې زه په دغه برخه څه ووایم ښه به داوي چې دبینوا لیکنه په دغه اړه دلته راواخلو : « ... که څه هم ما دښاغلي شپون ډیرآثار نه دي لوستي خو څه مې چې لیدلي هغه ډیرخوندوراودنوي زماني دلیکنو په څیر با کیفه دی ، نو یقین دی چې دا زلمی لیکوال به ډیرژر دپښتو ژبې ښه یوخ عصري لیکوال او نامتو شاعرشي. » (۱)

---

(۱) پورتني مقاله (۷۵) مخ

(۲) عبدالروف بینوا ، اوسني لیکوال ، دویم ټوک ، ۱۳۴۱، (۷۵۵) مخ

شپون په پښتومعاصر په تیره بیا د کره کتنې په برخه کې د درناوي وړنامتولیکوال ځای او دریځ لري ، که څه هم ده په دغه برخه کې زیاتې تیوریکي لیکنې نه دي کړې ، خو هغه لږ څه چې ده په دغه برخه کې ترسره کړي هغه ډیرمهم او دپاملرنې وړدي. دده تخلیق هم په خپل ذات کې یو ډول تولنیز نقد بلل کیږي ، خو څه چې ده د کره کتنې په برخه کې ترسره کړي، هغه په را وروسته کې د یوشمیرلپاره نه یوازې د لارښود بڼه لري بلکه (یو شمیر) تراوسه دده پرآثارو شخوند وهي ، اوان چې د غلا ترپولې یې دده له لیکنوکاراخیستی دی ، شپون لومړنی لیکوال و چې یو مهال یې داخبره کړې وه چې (ادبی ټوټه مه لیکي ، دهغه پرځای شعر ته پاملرنه وکړئ) خو وروسته یو شمیر نورو داخبره پرته له دې چې دده نوم یاد کړی په خپلو لیکنوکې ځانونه پرې خانتما کړاوهماغه ناره چې ده پورته کوله دهغوی له خولو پورته کیده ،همداده چې دده یادونه زما ددغه تحقیق په برخه کې زما لپاره مهمه وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

. شپون صاحب د کابل مجلې له لارې یو شمیرمقالې دمعمولي کره کتنې یو لــړ بیلګې خپرې کــړي دي ، دکــره کتنــې پــه برخــه کــې دده لیکنــې لکــه (داستایفسکي) (هنرمندان معاصــر) پــه بــاب یــوه لنــډه تبصــره (دپښــتو معاصرشــعرته یــوه کتنــه) (پښــتو ادبــي نثــر) او داســې نــورې دي . پــه پښتومعاصرشعرته یوه کتنه کې دپښتو معاصرشعر بهیرپه بشپړه توګه څیــړل شوی دی. ترکومه ځایه چې ما ته ښکاري ، ده دغه کره کتنــه د نیــازي دکــره کتنې پرمختللی شکل دی ، خو په یوه توپیر هغه داچې په د غه کره کتنه کــې دسراج الاخبار په شاعرانو باندې دشکل په لحاظ کلــک انتقــاد شــوی دی. او وروسته یې دمعاصر شعراو شاعرانو پرآثارو باندې هم خپلې لیکنــې تــه دوام ورکړی دی ، کله چې د الفت ، خادم او بینوا د شعرونو بیلګې راوړي نو بیا دهغو دتحلیل په پای کې لیکي : « په پورتنیو نمونو کې مې فقط د دریوشاعرانوآثار وړاندې کړي دي چې اول قیام الدین خادم ، دویــم ګــل پاچــا الفــت او دریــم عبدالروف بینوا دی ، دغه دری شاعران چې زما دلیکنې په وخت کې ژونــدي دي اولاهم د پښتولومړۍ درجه شاعران ګڼل کیږي. ما ددې دپاره غوره وګڼــل چې یوهم مقلد نه دي ، او تریوه حده ځانله بیل بیل سبکونه لري ... لــه هغــې وروسته الفت هم د ویښ زلمیانو په ډله کې ورګډیږي او داسې اشــعار لکــه د« اعلحضرت حضورته »او « زما ګناه » « دنازمیرمنې » له ۳۰کال څخه راوروسته دی اوترورروســته یــې « دمونشــن دســفریوه خــاطره) ده چــې وایــي : د هغواشعاروپه ډله کې دی، چې موږ ورته دویمه برخه وایو او صلح کل ، ښکلااو هنراو دصلح نړۍ په کې راځي ، داهغه مرحله ده چې دالفت په جهانبینۍ کــې ښکاره وسعت راځي ... تردغو دواړو پاس یادشوو شاعرانو بینوا زموږ عصــرته ډیررانږدې دی ، دبینوا په اشعارو کې مذهبي فکرما ونــه لیــد بلکــي یــوډول وطني او په عین حال شرقي انقلابي فکر دده په هرشعر کې تجــلا کــوي . دی هم د ویښو زلمیانو په نهضت کې شامل و... » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپون همدازار داجمل ختک، غني خان او لايق ايجاديات يــې مطالعــه کــړي اوددغې کره کتنې په نتيجه کې يې ددغو شاعرانو په افکاروکې بنــه نوښــتي افکار هم موندلي اود هريوه په باب خپله نظريه وړاندې کړې ده ځکــه نــو يــو ځای دلايق او اجمل دشعرونو او افکــارو پــه بــاب ليکــي : « داجمــل او لايــق دشعرونو په منځ کې يو فرق دادی چې اجمل يوازې پښتانه يادوي ، اودخــاص پښتونخوا سره سروکار لري او لايق له بله پلوه داسې يوې ټولنې ته شــعروايي چې په هغو کې پارسي وان ، هزاره ازبک اوتــرکمن پراتــه دي ،يعنــي دلايــق مخاطب داسې ټولنه ده چې په هغې کې له يوه نه زيات کلتوري واحدونه ژوند کوي ، سالنګ، چونغر، بدخشان او داسې نور شعرونه دلايق کلام ته يو وســيع شکل ورکوي اوداسې بريښي چې لايق تراجمله دډيرو سره غږيږي ... » (۱)

---

(۱) س.ش. پښتو معاصرشعرته يوه کتنه، کابل مجله (۷) ګڼه ، ۱۳۴۱ کال (۳۵) مخ.
(۲) همدغه مقاله (۱) ګڼه ۱۳۴۱ کال ، (۱۸) مخ

لنډه داچې پرشپون صاحب برسيره يــو شــمير نورليکــوال هــم وو چــې يــو شميرمقالې يې دکره کتنې په برخه کې دپاملرنې وړ وو ، ددغو ليکوالو مقــالې زياتره په زيري ، کابل ، کابل کلنۍ ، وږمه مجله ، ننګرهار مجله ، کندهار مجله ، پکتيا مجله (په دغو ټولو کې خپرونو کې يوازې کابل مجله ژونــدۍ ده دانــور ټولې يومهال خپريدې او له منځه لاړې) اونوروخپرونوکې خپرې شــوې دي. د دويمې نمايې په کره کتنوکې يو شميرليکنې لکه د (چونغر) سريزه ديوه ښــه تقريظ بيلګه بلله کيږي .
دادبي کره کتنې دژانروپه پراختياکې هم يو لړپرمختاوې ترسترګو کيږي ، مانا داچې دکره کتنې يو شميرژانرونو پردغه وخت کې وده کړې او يــو شــميرخو نوي هــم رامــنځ تــه شــوي دي لکــه انتقــادی مرکــه چــې دزيــرې او يــو شميرنوروخپرونو له لارې په دغه برخه کې ترسترګو کيــږي. د ۱۹۷۵ او ۱۹۷۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو په موده کې د زیرې جریدې اقتراحګانې چې پرهغه مهال دځـوان کـره کتونکي زلمي هیوادمل (*) په هلوځلو رامنځ ته شوې زموږ دکـره کتنـې پـه تاریخ کې دیادولو وړ دي ، دا یوجالب بحث و چې نـامتو لیکوالـو لکـه علامـه حبیبی ، علامه رشاد ، پوهاند رشتین او نورو برخه په کـې واخیسـته اود یـو شمیر ادبي مسایلو په اړه که څه هم په ځینو برخـو کـې خـورا تونـد هـم وو انتقادي مقالې ولیکلې. په دغه بهیر کې دحبیب الله رفیع او هیواد مل نومونـه په ځانګړي توګه دیادونې وړدي. رفیع صاحب په دغـه زمـاني پیرکـي د یـو شمیر آثاروا و دیوانو په خپرولو باندې کاروکړاوپرهغو باندې یې لیکنې اوهڅې د متني کره کتنې په برخه کې د یادونې وړدي .همداسې دڅه کم دریو لسیزو په اوږدو کې دهیوادمل هلې ځلې دپښتوادب دبډایی په برخه له یـاده نـه شـي وتلای ، دده یوشمیر لیکنې د وړمې مجلې او زیرې لـه لارې ډیـرې مهمـې او جالبې وې ، دده ترټولوفعاله برخه اخیستنه دزیرې دمسـوو لیـت پرمهـال وه چې دپښتوکره کتنې په کیفي او کمي وړتیا کې نه هیرودونکې دي.

په همدغو کالونوکې دوړمې مجلې کره کتنـې پـه تیـره بیـا د پوهانـد زیـار دمدیریت پرمهال ځانګړی انتقادي ارزښت درلود.زیارپردغه مهال پـه وړ مـه کې دکتاب پیژندنې یو جالب بحث ترلاس لاندې ونیو چې د هغه په ترڅ کې به پښتوخپاره شوي آثارپه ادبی او ژبنـې دواړو لحـاظو معرفـي اوارزول کیـدل. استاد زیار په دغه دوره کې د همیش خلیل پر (چارګل) باندې کره کتنه کړې چې یوه برخه یې دلته را اخلو :

« لیکونکی ، همیش خلیل ، دخپروونکي دارالتصـنیف چاپخانـه ، منظورعـام پیښور (پریس)

دخپریدو نیټه ۱۹۷۳ کال ، فبروری ، مخونه (۱۱۶) کچه ۱۲. ۱۸ سم.

دهمیش دامثلیکی دځلورونه ، چې دنهوهمیشـه ګلونو(افسـانو) یـو ښـکلی جونګ دپښتونولی پتنګ اودخپلواکی لیوال لیکوال په دي لنډکو انځورونوکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپلوملي ځارځيلو هلو ځلو مندېو ترړو ، دردونو، سوزونو، اوامرانو څو سپرغۍ رانغاړلې چې د ډيرو ډبرينو زړونو څخه لمبې پورته کوي ، او له ډيرو ليموڅخه دسرامنو اوښکوچينې بهوي، په دی توګه دغه لپاند انځور ګر څنګه ښــه نــور خپلې سوځنده‌ی نړۍ ته بيايی به غرو رغونو ، کوډلواوبنګلو اوبيا جيل په جيــل له ځان سره ګرزوي . له (اخري بس) نه پرته چې له پرانسي نه پشــتو شــوی اودپښتنو غوندې په کلتوري ښکيلاک اختته « الزاسيانو» پورې اړه لــري نــورې اته واړه افسانې د پښتنې ځپلي چاپيريال زيږنده او انګازه ده چې ليکونکي په کې سترګې پرانيستې ، خاړپوځي کړي او بيايي د آزادۍ په مينه کې پرې سور اورګرځيدلی دی . ښاغلي هميش دخپلو افسانو پــه ليکنــه کــې ترډيرځايــه بريالي ښکاري ، په تيره بيا دپايلې په برخه کې چې په ډيــرو نيمګښــوخو پــه ډيره زړه را ښونکي توګه يې ځای پرځای پريږدي ، مګر په نورو انځورونــوکې يې لنډون او سپما له اندازې نه يو څخه زياتي کوي ، اوداســې بريښــې چــې د څرګندونې پوره بډايه ژبه نه لري ، اوغواړي تشه يي په هسې بيا پيښو اشعارو او تشبهاتو ډکه کړي ، که نه په افسانه کې تر ادبي فنکاريو ديوې نيمې څرمــه پيښې او ماجرا را تومبل زيات راښکون پيداکوي ، دهمدې خبــرې لــه مخــې بيلګې په هرډول مګر د (مور) او (پښيماني) دا خو تشې ادبي تــوتې دي . کــه څه هم ليکونکي زيار ايستلی دی چې ګړدودي او ورځ چلند ژبه په کارواچوي ، مګر بياهم دمعياري ژبې تراغيز لاندې راغلی ، او ان تــردې چــې د اروپــايي ليکلار (سبک) پيښې يې کړې دي. لکه دنيغې وينا په لينــديو کــې نيــول او ورپسې يې ويونکي ښوول « درخو په درخو ... دهغې مور ددې » ... دليک دود په برخه کې که څه هم ښاغلي هميش يو څه له ځانځاني لياري راوځــي مګــر بياهم پکې زړغي زړغي کيږي اوترګډوډيږي . دساري په توګه څانګه ، سانګه ، پاڅيدل ، پاسيدل ، نا څاپه ، نا ساپه ... بياهم که له دغــو پاســنيو ګــو تينونــو تيرشو، نور نو دګران هميش (چارګل) چانــدې زر دی اودپښــتنې ښــکلا يــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيمتي پسول ، څرنګه چې دا ليکنه يې ددغه ډول مرغلرو لومړی بيلګه ده ، نو هيله ده چې په همدې بسيا پاتې نه شي ، او له دې لارې دپښتنې شعور پــه را وينښولو کې لا زياته برخه واخلي . » (۱)

دافرادواو اشخاصو پرکارونو برسيره د لمريزي پيړۍ دځلوينښــتمو کــالونو لــه نيمايي را په ديخوا د افغانستان راديو دهنراوادبياتوبرخې هم دکره کتنــې پــه برخه کــې دپــاملرنې وړپروګرامونــه درلــودل ، دکلاسيکواومعاصروشــاعرانو پرشعرونواو ددغو بهيرونو دپيژندګلوې په برخه کې ډيرکار هم پيل شو اوهــم يې دوام وموند. ددغوپرګراموپه ترڅ کې نه يوازې زموږ ادبيات معرفــي کيــدل بلکه دنړۍ په ادبي شهکارونو باندې خبرې کيدې او دنظرخاوندانو نظريات بــه په کې ارزول کيدل. مانا ددغې برخې يادونه ځکه اړينه وه چــې دلتــه ديــوې اوږدې مودې لپاره يو شميرليکوالواو شاعرانو لکه بينــوا ، لايــق ، افغــانپور ، ژواک ،

---

(۱) زيار ، وږمه . (۱-۲) ګڼه ، ۱۳۵۲کال (۱۷۸) مخ

سيلاب ، ننګ يوسفري ، حافظ ، خيبري ، ملګري په راوروســته کــې ،لطيــف بهاند، کاتب پاخون، سنګروال، زرين انځور، نور مراد، ځيرک ، هيواد دوست او نورو هڅې او کره وره دیادونې وړوو.

او وروستي ادبي مرکز چې په دغه زماني پيرکې يې کارونه دنژدې يوې پيــړۍ په اوږدو کې دیادولو وړدي ، هغه دکابل پوهنتون دژبو اوادبياتوپه جوړښت کې د پښتوځانګه ده ، چې له دغې لارې په زرګونو زده کونکي وروزل شول ، دغــه ځانګه په لمريزحساب له ديرشمو کالو را په ديخوا ديوه فعال ادبــی او روزنيــز مرکز په توګه چې نومياليو پوهانواو ليکوالويې هم داستادۍ او هم دشــاګردۍ وياړ درلود خپل ملي او فرهنګی رسالت په خورا درنښت سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسره کړ. ددغې څانګې په درسـې پروګـرام کـې لـه (۱۳۵۴) کـال څخـه راپدیخوا دکره کتنې څانګړې مضمون دتدریس ډګر ته راووت چې دهغـه لـه لارې به زده کونکي له انتقاد ، انتقادي نظریاتو اوعملي نقدونو څخه خبریدل او هغه به یې زده کول ، دغه موضوع هغه مهال ډیره مهمه اودپـاملرنې وړ شـوه چې په نویواوعصري ادبی مطالعاتو سمبال استادان چې لوړې زده کړې یې لـه هیواده دباندې ترسره کړې وې پـه تـدریس پیـل وکړ،پـه دغـه برخـه کـې دیوشمیراستادانولکه علامه رشاد،پوهاند رښتین،ډاکتر تږي، ډاکترګل محمـد نورزي ، پښتون زوی، ډاکترزیاراوډاکترزیور،ډاکترې زرغونې او نـورو کارونـه اوهلې ځلې د یادونې وړدي. په هرډول زه فکرکوم چې دابـه سـمه وي چـې دغه اوږد بحث بیاهم د شپون صاحب چې زموږپه معاصري کره کتنې کې یـې ژبه اوقلم بې سارې دي او ډیرو دده له دغه سبک څخه فـیض مونـدلي دی ، دلته یې « دپښتوادبي نثر » دکره کتنې وروستۍ برخه دبیلګـې پـه توګـه را واخلو چې له ښه مرغه په راوروسته کې زموږ نورو یارانو هم ترې تقلید وکړ:

« ... س ، ستاسو توصیه دنثرلیکوالو ته څه ده ؟

۱- د ادبي ټوټې په ځای کیسه ولیکۍ .

(۲) کیسه دلومړی لاس له تجربو څخه ولیکئ نه دبل چا په تجربو .

(۳) واقعی تجربې که درنولي نه شئ ، نو لږ ترلږه یې تحریف مـه کـوئ ، پـه ماشوم دلویانو خبرې په بزګر د فیلسوف نظریي او بیان، په اوښ دلارې بـاری مه تپۍ (تحمیلوئ) .

(۴) کیسه په تیره زمانه کې ولیکۍ (داحمد کور ناست دی) پرځای (احمـد کورکې ناست و) راوړل تاسو ته نوي نظر درکوي . او بیـا نـو مجبـوریږئ چـې دواقعیت خیال وساتئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) له رنګینو الفاظو څخه د صحیح انځوراوتجسـم پـه ګتـه تیرشـئ ، کـه ستاسودکیسې عمومي هډونه یو خیال افاده کړي هماغه هنردی،البتـه دسـم انځوردپاره په الفاظوکې دقت په کاردی .

(۶) دصفاتو په ځای سم استعمال ته هڅه وکړئ د (ښـه سـړي) پرځـای دده طبیعي ښه

سړیتوب ښکاره کړئ ، ښه سړی خو ستاسو حکم دی ، سړیتوب پـه واقعیـت کې وښیئ ، چې لوستونکي ته حق ورکړي چې په خپله آفا قي قضاوت وکړي .

(۷) دکیسې په پای کې نتیجه په الفاظو کې مه اخلئ،بلکې کیسه داسې راولئ چې لوستونکي بې له دې چې هماغه یوه نتیجه ترې واخلي بله لار ونه لري.

دملګري په استدلال کې دبحث وړتکي ډیرشته ، خودده اخره خبره مې ډیـره خوښه شوه ، چې ویل یې، داسې فکرمه کوئ چې زموږ محیط بې خونـده دی ، او په زړه پورې پیښې په لیکلو وارزي نه لري ، زه په زغرده وایم چې زموږ پـه ټولنه کې پرله پسې په زړه پورې کیسې پیښیږي ، هغه تجربې چې زموږ خلک ورسره په اخ و ډب دي دهومر او شکسپیر دکیسـو اتلوالـه شـرموي. زمـوږ زخمونه زموږ د ژورو دردو په شان ژور ، زموږ همت زموږ دغرو په شـان لـوړ، زموږ طبعه زموږ دکاڼو او زوزانو په شان زموږ د شړی په شان زیږه دي. تش یو شي چې کمبود دی لیکوال دی چې له همدې ښتود ادبـي شـهکاري مـانی جوړه کړي ، بیانو هیڅ دلیل نشته ،چې زموږ لیکوال دې په ادب کـې د نوبـل دجایزې تمه ونه لري . »(۱)

---

(۱) شریفه ، شریف ، (ټولونکې) ، دژوند انځور ، پښتوټولنه کابل ، ۱۳۵۷ ، (۱۱۷) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

« پولوستونکی کولای شي ، دليکوال کمزوری اثر په نظرکې ونه نيسي ،
خودغه مضر اثرهيڅکله نه شي زغملای » بيلنسکي

څلورم څپرکی

د انقلابي کره کتنې پيل

انقلاب په هره ټولنه کې دبنسټيزو اقتصادي، فرهنګي او سياسي بدلونو پيلامه دی،. زه په دې باوريم چې انقلاب او بدلون به زموږ دټولنې د ټولنيز شعور ودې ته پاملرنه وکړي . ددغه بدلون اغيز په افغانستان له ۱۳۵۷ کال څخه راپديخوا د ادبياتو په برخه کې محسوس دی . له دغې نيتې را پــه ديخــوا دادبــي کــره کتنې نوې تګلاره دهغو هڅو لکه چې تردغه دمه مو په تيرو فصلو کــې يــادې کړې، مخ په وده شوه. همدا ده چې کــره کتنــې دادبيــاتو پــه ســمت ورکولــو اوپوهونې په برخه کې ځانګړې دريځ غوره کړی دی. زموږ دهيواد دادبياتو پــه تاريخي وده کې ددغه پير کره کتنه ديوې ملي پديدې په توګه څيړل کيــدای او توضيح کيدای شي . دتعهد او پيغام مسالې په دغه عصــرکې دکــره کتنــې شمله په پښتوادبي بهيرکې نوره هم جګه کړه . دليکوالو اتحاديې دکره کتنــې برخې داوښتيا پير دکره کتنې دسازمان ورکونکي ارګان په توګه کره کتنې ته دملي ادبياتو د ودې اوپرمختګ په څنګ کې د مختلفو دولونوپه څيره کې پــه سازمان ورکولو باندې لاس پورې کړاو د همدې اوښتې يا انقلابي کره کتنې پــه لور نوې هڅې پيل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تیرو څپرکو کې موږ دکره کتنې پر بهیرباندې رڼا واچوله ، هغه آثــار او کــره کتنې چې په دغه بهیرکې رامنځته شوې، بیاهم په مجموع کــې هغــه آثــار او افکار دي چې دتیرو کره کتنو تراغیزو لاندې رامنځ ته شوي او دهغو تیروکــره کونو تاثیرات او لړی له ورایه په کې څرگندیږي. نوځکه یې کــره کتنــه هــم یوازې دیوه نیم لیکوال له آثارو پرته ډیره لږ په زړه پورې بریښي . داځکه چې له یوې خوا عمومي بدلون ډیربطی دی او له بلې خــوا دآثــارو دتبــادلې اصــل دنړی اوهمداشان دکوزې او برې پښتونخوا ترمنځ ډیرکمزوری دی ، چې طبعــآ دغه کمزورتیا په خپل وار دادبي ایجادیاتو په بهیرونو کې ډیرمهم او آن داچې کله کله ټاکونکي هم وي . دلر او بر پښتو ادبي بهیــر تــرمنځ اړیکــي دپښــتو معاصرادبي بهیر د ودې ټاکونکی اصل گڼل کیږي. نن سبا په لرو ادبیاتو کې بل ډول روح هنري ځلا کوي اود ادب پوهنې دمختلفو څانگو د ودې پــه لاره کــې رغنده او اوچت گام پورته کوي. چې دا گام اخیستل زموږ له اوښــتي پیرســره په یوه وخت کې ترډیره حده سبکي او زماني ورته والی لري او په یوه ډول وده ورسره کوي. خکه نو دلرو ادبیاتو په بهیرکې هم ژوندی کره کتنې ځای نیولي دی چې علت یې هم دمعاصروهنري ادبیاتو په څپاند ماناوي اوجولیز جوړښت کې لټولای شو.

هو، پرپورتنیوځانگړو برسیره باید داهم ووایو چې له اوښتون څخه راوروسته هم په لرو او هم برو کره کتنوکې دغه بهیر دنویو نړیوالومطالعاتو پــه رڼــاکې د نویو څیړنو اونویو ژباړو له لارې دودتیا او وړتیا مومي ، په دغه انتقادي بهیرکې یو نوی حرکت دنوې ادبی تیورې او نویو ادبي مطالعاتو په پایله کې رامــنځ تــه کیږي ، په دغه باره کې په علمي او عملي توگه یو شمیرلیکوال اوادیبــان لاس په کارشوي او د کره ناکره آثارو په پیژندلو او تشخیص کولو کــې یــې خپلــې هڅې رواني ساتلې دي ، په دغه دوره کې د نړیوالو ادبي مکتبونــواو تیوریوپــه رڼاکې گامونه پورته شوي ، دیوه ادبي اثر په پیژندنه کې د ښه او بد لــه پــولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورهغه خوا هم د منطق او دليل له عمليې څخه کاراخيستل شوي او کره کتنې ته هم له پراګماتستی دريځې څخه زيات کتل شـوي دي . ددغــه پيــر دکــره کتنې يو ځوان ليکوال ديونقاد او کره کتونکي په اړه ليکي چې : « خــورا ښــه منتقد هغه څوک دی چې ليکوال او دهغه اثر په مينه اوښه نظر ګــوري او پــه هرډول له هغه اثرسره مينه لري. مخکښ منتقيد له دوو پلوو نه بايد دليکــوال ښوونکی او لارښود واوسي . لومړی هغه بايد ځوانو ليکوالو په تيــره بيــا هغــو ليکوالو ته چې احتمالاً د تيروتنې سبب کيږي لارښونه وکړي ، ډيرکسان وايي او په دې عقيده دي چې دبيلنسکي په شان وګړو ته اړتيــا نــه لــرو ... دويــم مخکښ منتقد بايد په خپل ټولنيز مفهوم سره دليکوال په وړاندې دښــوونکي نقش ولري . غيرپرولترې ليکوال چې دټولنيز برداشــت لــه خــوا لا خــام وي ، دخپل دوران او ټولنيز ژوند په باب دناسمو عقايدو په سبب دځينــو تيروتنــو سبب کيږي ، اما داتيروتنې يوازې او يوازې دوی نه کوي او د کارګري طبقــي ليکوال هم کيدای شي دا تيروتنې وکړي ، داخبرې دليکــوال غندنــه نــه ده ، بلکي په اصل کې يوډول ستاينه ده. هنرمندان دټــولنې حســاس وګــړي دي اودټولنيزو واقعيتونو داغيزې لپاره تل چمتو دي ، داخبره هم بايد وکړو چــې ليکوال اکثرآ علمي تفکر او مجددو مفاهيمو سره په دې برخه کې مينه نه لري ، اونه په دې برخه کې کوم خاص استعداد لري. » (۱) د پورتنۍ ميتود لوژۍ په رڼاکې کولای شو هغه توکونه په خپلو آثارو کې ومومو چې دپورتنې اصل ســره برابروي ، ددغه اصل د لاځرګندونې په خاطر لازمه ده په دغــه پيرکــې دلــرو ليکوالو په تقريظ باندې چې بيلګې يې له موږ سره شته ، دلته په لنډه توګه رڼا واچوو.

دکره کتنې د خصلت او طبعيت له مخې دغه علم ځانګړي اصول ، اوځــانګړي ژانرونه لري، چې يو هم په کې تقريظ دی . تقريظ په ادبــي کــره کتنــه کــې دهنراو ادبي آثارو دلنډې پيژندګلوۍ په زړه پورې ډول يا ژانردي ، زمــوږ پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبياتو کې دغه کره کونکي ژانر زياتره د ادبي آثارو او ايجادي پديدو د ستاينې لمنې ته لويدلي دی، په تيره بيا له دغه علمي اواهم ډول څخه په دې وروستيو کلونو کې حتې دعلمي ترفيعاتو په ترخ کې (هغه هم په علمي موسسوکې) ډيره ناوړه ګټه اخيستل شوې ، په دې مانا چې له دغه ژانره يوازې دستاينې لپاره کار اخيستل شوي، په دغو تقريظونو کې داثرد جوهراو ارزښت په باره کې څه نه ليدل کيږي ، همداده چې دغو ستاينو دمعاصرې کره کتنې پردغه ژانر باندې منفي اغيزه کړې ده . داسمه ده چې يولړ په زړه پورې کره کتنې په دغه برخه کې هم دپاملرنې وړدي اوهم په دغه برخه کې ترسترګو کيږي ، چې هغه هم په لږو کې راځي . په پښتونخوا کې دغه ژانر ډيره ښه وده کړې ده ، ماناداچې دتقريظ ليکوال په دې پوهيږي چې له دغه ژانرڅخه د يوې ادبي پديدې دپيژندلو په برخه کې په هغه شان چې وړده کارواخلي او يوشميرتقريظونه په علمي اصولو برابر ليکل شوي دي ، موږ دلته دوه تقريظونه چې يو دسائل پرشعرې جونګ (دلمبو په سورې) دسعدالله جان برق اوبل پر(خوشال فرهنګ) باندې د قلندرمومند تقريظونه دي راخيړو .

دلمبو په سورې، هغه شعري جونګ دی چې دپښتونخوا په ادبياتو په تيره بيا دشعرپه ځلاند بهيرکې خوږ ژبي شاعر رحمت شاه سائل ويلي دی . پردغه اثرباندې ليکل شوي تقريظ دکره کونې په لحاظ پر دوو اساسي څيزونو راڅرخي چې يويې شاعر او بل دهغه هنردی . خو له دې سره بايد دا ووايو چې ترليکوال هم زيات دهغه هنر ته وقف شوی دی ، دسائل دژوند په اړه چې هرڅه ويل شوي ، هغه بې لامله او بې دليله نه دي ، په تقريظ کې هم لويه ځانګړنه هم داده چې ليکونکی يې بايد داثرپه اړه په خپله له هغو دلايلو کار واخلي چې په دغه اثرکې ترسترګوکيږي . دسائل ددغه اثردتقريظ ليکوال ليکي : «سائل زما په خيال(اودې خيال کې ډيره دنيا ماسره اتفاق لري) کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شاعردی چې د ژوندي پاتې کیدو دپاره دی ، دورکیـــدو، هیریــدلو اوفنــا کیدلو دپاره نه دی .

زما ذهن دمرګ نه دی نه به مړشي   دومره ده چې داوختونه بــه یــې شـل کړي

په سائل غریب باندې هم وختونو شې لوبې وکړې چې څه یې زده وو هغه یې تمام کړې خوکوم چې یې پرې بائیلواصل کې داوخت لکه دهرظالم وخـت بــې شرمه هم دی اوبې وقوف هم، ښه ورته پته ده چې ددنیا ابتدا یزیــد لګیـا دی حسین وژني خو چې څومره یې وژني نو حسین دومره ژوندی کیږي اویزید مړ

---

(۱) لطیف بهاند ، (ژباړه دمخکښ ادبي نقد په باره کې) زیری ، (۲-۳) ګڼه ۱۳۶۳ کال.

کیږي ... (۱)

بل ځای همدغه لیکوال په دغه اړه خپلو خبرو ته دوام ورکوي :

« دسائل آواز او شعر چې خپلوکې سره دومره لازم او ملزوم دي ، نودهغې هــم وجه ده . دده په شعرکې چــې دوخــت د زړه چــاودون ، دردونــو، ازمــانو نــو اوحسرتونو کوم زبیرګی دی ، دده اواز قطعی داسې ښکاري لکــه چــې دهغــې صوتي شکل و، لکه څه رنګ یې چې دشعرونو نه وینې ځاځي ، دغسې یــې د آواز نه هم وینې ځاځي اودا ځکه چې ددغه دواړو سرچینه یعني دسائل فکــر هم په وینو الواني دي . سائل چې په ترنم خپل کلام وایــي نــوزه اکثرداســې محسوسوم لکه چې دده په زړه کې چا خنجرښځ کړي دی او هرڅه تــرې نــه زخمي زخمي راوزي :

وړې مې د روح جنازه چرته دخندا پراوړو

په وینوسره دې ترې شینکی شینکي خالونه نه شي   (۲)

نومونړی لیکوال په همدغه تقریظ کې د سائل دغزل په اړه لیکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« پښتو غزل ته دشلمې صدۍ ددې اخرې دور صحيح نماينده غزل ويلي شو ، او بيا دشلمې صدۍ ددغه غزل نماينده شاعر زما په خيال کـې رحمـت شـاه سائل دی . دزلف اورخسار خبرې چې کوي نو په لاشعورکې يې دتيرې او رنـړا احساس هم موجود وي ، چې دګل خبره کوي نو دازغي ازغي ماحول په حواله يې کوي ، دسائل غزل دپښتو دناوې نکريزې دی، خودا نکريزې په اسـانه نـه دي راغلې چې دده فکر اواحساس ټکيدلی دی ، اوړه شـوې دی ، پـه اوښـکو لوند شوی دی . اغړلی شوی دی ، نو هله ترې دا دومره ښايسته رنـګ راوتـی دی . ددې ښايسته رنګ يوه نمونه :

په تسنو وسنو سپورو زلفوکې دی سره ګلونه

دچا مزارته د زول په شپه ډيوې بلې کړې (۳)

لکه چې پخوامې هم ويلي وو د برق په تقريظ کې د يوعلمي او انتقادي تقـريظ نښې نښانې په هراړخيزه توګه ترسترګوکيږي ، که چيرې زمـوږ پښـتو کـره کتونکي او يا په بله مانا پرادبی آثارو باندې تقريظ ليکونکي همدغه تګلاره پـه دغه برخه کې له نظره ونه غورځوي زه فکرکوم چې په دغه انتقادي دود سـره به مو دتقريظ ليکنې حق په سمه توګه ور ادا کړي وي. ځکـه زه خـو پـه دې نظريم چې په تقريظ کې ددې پرځای چې پـه عمـومي او تيـوريکي مسـايلو باندې خبرې وکړو ، ښه به داوه چې تقريظ دټاکلي اثـر ماهيـت ، ارزښـت او اهميت ته ونډه کړو . لکه چې ما په پيل کې اشاره وکړه چې زموږ ستونزه پـه دغه برخه کې دانه ده چې څنګه تقريظ وليکو ، بلکې ستونزه پـه دې کـې ده چې زموږ پښتو ادبی مرکزونه لکه کابل ، جلال آباد ، کويته ، پيښور کندهار له يوه بل سره په رابطه کې نه دي او موږ د يوه اوبل له کارونو څخه ناخبره يو. په لرو ادبی ليکنو کې د عصر دادبياتو روح چليږي ، زموږ دابرخه له ټولې نـړۍ او دنړۍ له ادبي جريانونو سره په تماس کې ده ، همداده چې زموږ هم زياته تمـه ترې کيږي. له بله پلوه داهم بايد ومنو چې دا کار دپښتنو ليکوالو په دوامـدارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو پوري زياته اړه لري ، دلته موږ داسې کره کتونکي لکه قلندرمومنــد لــرو چې دکره کتنې په برخه کې دده هڅې اويو لړعصري اونوي کارونه، هغــه څــه دي چې مورډ کره کتنې په برخه کې له نړيوال ادبي بهيرڅخه خبروې . دی په دغه برخه کې دستورې ځای اوحثيت لري ، هغه چې دکره کتنې په برخه کــې همدا اوس ژوندی او روزونکي قلم خو ځوې، پر (خوشال فرهنګ) بانــدې يــې په زړه پورې تقريظ ليکلی چې يوه برخه يې دلته له خپلې موضوع سره په تړاو کې را اخلو: « دافرهنګ صرف په هغوتوريو مشتمل دی چې پــه کليــات کــې راغلي دي، دخوشال بابا ډيرناوياته توري دهغوی په نورو تاليفاتوکې هم شــته خدای پاک د مغموم صاحب او ځلمي کول نورو ملګرو لره

---

(۱) رحمت شاه سائل ، دلمبو په سوري ، پيښور ، ۱۹۸۵ کال (۶) مخ
(۲) همدغه اثر (۸) مخ .
(۳) همدغه اثر (۱۰) مخ .

توفيق ورکړي چې هغوی دخوشال بابــا دمکمــل فرهنــګ دترتيبولوکــار پــه کاميابۍ ترسره ورسوي او داکارترهغه وخته جاري وساتي ترڅــو چــې زمــوږ دټولو کلاسيکو ليکونکو ژبه موږ ته واضحه او صفا شوې نه ده . »(۱)
او راځو بيرته افغانستان ته، هلته چې دتحول د رســالت دنــده ور دغــاړې ده اودهغې پربنسټ خپله دنده پرمخ بيايي . په افغانستان کې د پښــتوادبی کــره کتنې دبهيردوه اړخه دياودلو وړدي ، يو داچې په دغه بهيرکې دتيرو کره کتنو دود ته وده ورکړه شوې او بل داچې دغې ادبي پديدې ته په يوه ټاکلي ســازما ن (ليکوالو اتحاديه) له لارې د يوې مودې لپــاره د ودې لار پرانيســتل شــوه چې زموږ زياتی خبرې هم کيدای شي پردغه دويم ټکــي بانــدې راوڅرخــي . دليکوالو داتحاديي په جوړښت کې يوه څانګه دکره کتنې پــه نامــه پــه ۱۳۶۰ کال کې رامنځ ته شوه . ددغې څانګې مهم اهداف يوازې زمــوږ دپښــتواودري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو دکره کتنې دمختلفو ژانرونو وده وه چې په دغه برخه کې یې یو لړ انتقادي هلې ځلې هم وکړې . په دي مانا چې ددغې ځانګړې څانګې له خوا دکره کتنې د ودې لپاره دملي سیمنارو په سویه پوهان اوکره کتونکي دې ته وګمارل شول چې باید دمعاصرې کره کتنې دسمت ټاکلو روښانه لرلید وټاکي .
یا په بله مانا تصمیم داسې و چې کره کتنه باید دادبي بهیر په برخه کې دیوې اړتیا په توګه خلکو ، لیکوالواو شاعرانو ته ور وپیژندل شي . چې په دغه برخه کې د ژوندون مجلې دوو ځانګړو ادیشنو (پښتواودري)خپل رسالت ترسره کړ. زیات شمیر انتقادی مقالې دهغو له لارې دپښتو کره کتنې په برخه کې خپرې شوې . همداسې کله چې د لیکوالو اتحادیې او په تیره بیا دکره کتنې پربهیرباندې خبرې کوو ، ښه به داوې چې یوځه پرهغو لیکنو باندې رڼا واچوو ، هغه چې زموږ د فني او غیرفني (مسلکي او غیرمسلکي) لیکوالو له خوا لیکل شوې دي.
د ژوندون مجلې دکره کتنوپه لړکې ترټولو دمخه زموږ مخ ته هغه کره کتنه راجوتیږي چې زموږ دنامتو کره کتونکي استاد روهي (*) له خوا د امین افغانپور پر (دبنګوبوټي) نومې کیسه باندې لیکل شوېده . روهي ددغې کیسې په اړه دیوې عملي کره کتنې په ترځ کې لیکي : « ... د بنګو بوټي په داستان کې واقعیت ښه ښکلي اوپه ایستیتکي بڼه تمثیل شوی دی، عواطف ، تخیل ، اندیښنه ، روحیاتي حالات ، حافظه، ټول په هنرمندانه توګه په داستان کې په اورګانیک ډول سره ترکیب شوي دي ، په دغه داستان کې بدیعي یاهنري خصوصیات ډیربارز او ځرګند دی . د داستان عبارت ښکلی ، روان او دتشبهاتو او نازکو خیالونو له پلوه غني دی. لیکوال د صحنو په توصیف کې لوی لاس لري اجازه راکړئ چې دمثال په توګه د (بنګړې) دنځا او ښکلا تابلو یوځل بیا له نظره تیره کړو : چې هروار به هغه نځیدله ، هیڅوک به نه پوهیدل چې ژر یې دځه شي او کومې ښکلا ستاینه او صفت وکړي . دخواږه آواز،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دصافي مرى او جگي غاړي ، دتورو اوږدو زلفو او کړو وروځو اوکه دِغتوبادامي سترگواو سرو له شاتو ډکو شونډو اوکه دمرغلرې په خیرغاښونو اوبالاخره دنرى او لښتي په شان ملا ... او داټول شیان وو چي له مزدور او بزگر سمندر بلکي دِم سمندر چي هرچا یې به مجلس کي دکیناستو هیله درلوده دښار ...

زموږ یو شمیرداستان لیکونکي کله کله د ډیالوگ په برخه کي مصنوعي ژبه کاروي، خو په دى داستان کي د ډیالوگ ژبه طبعي ده اودکرکتر له سويې اوحرفې سره عیاره شوې ده . د داستان ژبه که څه هم په عمده توگه معیاري ده خو دمحلي لهجې تاثیر په کي له ورایه څرگند دى.

---

(۱) یارمحمد مغموم ، دخوشال فرهنگ ، پېښاور ۱۹۸۵ کال (۷) مخ .

(*) زما په نظر استاد روهي دافغانستان په اوسني کره کوکني ډکر دبیل دریځ اونظر خاوند کره کتونکى دى. ځکه موږ په افغانستان داسي کره کتونکي چي دهغو مسلکي او تخصصي برخه د یوازې کره کتنه وي، نه په دري اونه په پښتوژبو کي درلودل، په تیره داسي چي هغوى د په لویدیزو زده کړو اوتجربو سمبال وي. دى په معاصرو پښتو لیکوالو دکره کتني په برخه کي هغه لیکوال دى چي دده د هڅو په برکت مو دنوي کره کتني له میتودونو او په تیربیا دعملي کره کتني له اصولو سره آشنا شو ، ځکه نو زه ده ته د هغه دمیتود له مخي عالم کره کتونکي یا نقاد وایم . دعالم اوهنرمند نقاد ترمنځ لوى توپیر همدا دي چي دعالم کره کتنه په ثابتواصولو اواستدلالونه باندي ولاړه وي .

دداستان جوړونکي عناصر لکه زمان، کرکټرونه ، پیښې اوحوادث خبرې اترې ، توصیف، او روایت په بشپړه توگه مراعات شوى دى. اما سره له دې سرې نه شي کولاى د (بنگړې) له سرنوشت سره بې علاقي پاتي شي . موږ گورو چي دغه ښکلي ډمه یو وخت (دسمندرسپیلنى وه اوخپل ټول ژوند یې دسمندر دپښو خاورې گرځولي و...) بیا بنگړه ورکه شوه او ورپسې دلاتو بچي سندرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه ګډيدلـه ، دداســتان پـه وروســتۍ برخــه کــې ګــورو چــې (بنګـــړه) دسمندرپوښتنې ته روغتون ته راغلې ده خودا ځل هغه بدرنګــه او خيرنــه ده ،آيا په وروستۍ شيبه کې (بنګړه) په رښتيا سمندر استاد تــه لاس پــه نامــه ولاړه ده اوکه داخيال و؟ که خيال نه و نود (بنګړې) لاســونه څنګــه دخيــرو يوې پيرړې پردې اوچاودو پوښلي وو. داکوم احساس يا کومه انګيزه وه چــې (بنګړه) يې د سمندر استاد پوښتنې ته وهڅوله ؟ زماپه فکر دابرخه څــه تتــه ده . که روغتون ته دبنګړې راتګ يو خيال و، نو بيا دا عبارت څه مانــا لــري « چې ښې يې سترګې وغړولې اوبيايې پاکې کړې (بنګړه) يي په تورتيکرې کې مخې ته ولاړه وه ، داديره نه وه ، دا د روغتون کوټه وه » او ورپســې حــوادث (بنګړه) له خيال نه دواقعيت ډګر ته راباسي . داســمه ده چــې د (بنګـــړه) د داستان فرعي کرکتر دی خود هغې په کړو وړو کې ډراماتيک بدلون هرو مــرو په ذهن کې پوښتنې راولاړوي او ليکوال بايد دلوستونکو يا اوريدونکو توقعاتو ته پيشبين وي.

نتيجه : داستان دبديعي يا هنري خصوصــياتو اوتکتيکــي اړخونــو لــه پلــوه معيارونه پوره کړي دي، اما دمفکورې په لحاظ لوستونکي يــا اوريــدونکي لــه پوښتنوسره مخامخ کيږي . که اصلی مفکوره د بنګو بوټي نه وي نو بايــد چــې عنوان ته تغيرورکړ شي ، که هدف د هنرمند دبي قدرۍ او ســپکاوي تشــريح وي نوښايي چې دابرخه انلارج شي او د اوج ټکي همدغه ځای ته رانقل شــي. »(۱)

ددغې کره کتنې دهراړخيزې لوستنې په پايله او دکره کتنې د آرونو پــه پــام کې نيولو سره دی نتيجې ته رسيږو چې روهي هرڅه وايی دهغــو روزنيــراړخ ډيرپياوړي اومهم دی ، ځکه چې هغه دهرهنري اثر دکره کولوپه ترڅ کې لکه زموږددغه يو شميرپه نامه ليکونکی او کره کونکي د ليکوال ســترګو تــه نــه ګوري بلکی دهغه له هنراو د هغه د ايجاد له پروسې سره سروکار لــري. چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دغه دريځ مورږ ته دی يولوی اومهم افغاني کره کتونکي په توګه رموږ مخې ته دروي. استاد روهي دا ډول زيات شمير کره کتنې د کابـل مجلــې ، زيــري جريدې ، او ژوندون مجلې له لارې زموږ په واک کې راکړې . برســيره پــردې استاد روهي په پښتومعاصره کره کتنه کې د (انتقادي مرکې) لــه بنســټوالو څخه هم دی . دغه ژانر دځپل ماهيت له مخې دادبي پديدو دماهيت دپيژندلو په برخه کې يو اغيزناک ژانردی چې يو شمير بيلګي يي په بيلابيلو وختو کې د زيري جريدې له لارې خپرې شــوې دي ، ددې لپــاره چــې د اســتاد روهــي پرانتقادي مقالو برسيره مو دهغه دغه جالب ژانر هم لوستی وي يوه بيلګی يې له زيرې جريدې څخه دلته له ګرانو لوستونکو سره شريکوو .

« زرګ : څو ورځې مخکې مې استاذ په لاره کــې وليــد ، مــا ورتــه وويــل : استاذه ، زه چې ستا خوندورې علمي مقالې لولم نو دليکــوالی شــوق را ســره پيداشي ، کله کله ځپل سر په سوک وهم چې شپه ورځ مطالعه کوم خــو يــوه مقاله هم نه شم ليکلي ، تا سو لطفاً مشوره راکړئ چې ځپله لومړی مقاله دځه شي په باره کې وليکم. استاد بې اختياره له خنــدا شــين شــو او يــوه شــيبه وروسته يې په متې خواری ځپله خندا کنترول کړه . دتوکې په لهجه يې وويل : داستاخبره دي ته پاتې کيږي چې ووايې ډيروږی يم خو لطفاً مشوره راکــړئ چې څه شی خورم ؟

زه نه پوهيږم چې تاته کومه غذا خوند درکوي ، اوکه په دې وپوهيږم نو بيا لــه جيبه نه يم خبر ، که رښتيا

---

(۱) سرمحقق روهي ، (دبنګو بوتي داستان ته يوه کتنــه) ژونــدون ۱۳۶۲ کــال (۵-۶) ګڼــه (۹۲) مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درته ووایم داستاد په ټوکه کې مې صمیمیت او زړه سوی ونه لید لو چپ پاتې شوم او څو دقیقې وروسته مې په مخه ښه ورته وویل :

سنک :کله چې د لیکوالۍ خبره رامنځ ته شي ، نوماتــه د (جــارج برناردشــاو) ټوکه رایاده شي، وایی چې یو

یومبتدی لیکوال خپله مقاله (برناردشاو) ته وښوده ، برنارد شاو دمقالې له لــو ستلو وروسته لیکوال ته مشوره ورکړه ، چې دغه مقالــه دې لــه ځــان ســره وساته اوهغه وخت یې خپره کړه چې دلیکوال په توګه پیژندل شوی ېی اوښــه شهرت دې پیدا کړی وي.

زرک : زه هم له همدې سببه هڅه کوم چې لومړۍ مقاله مــې ډیــره ښــه وي ،یوځلې چې شهرت پیداکړم بیا نو د ورځپاڼو ا و مجلو چلونکي مضمون ته نــه ګوري بلکی لیکونکی ته ګوري . ارزان او مبتذل موضــوعات خوډیرزیــات دي اوهغه دچا خبره (په موضوعاتو یې پتې کرلي دینه !) ځینې لیکوال چې فقــط دحق الزحمې دپاره لیکنې کوي په ډیرو عــامو او ســاده موضــوعګانو بانــدې لیکنې لري اود خیرنې نوم هم وربانــدې ږدي ، لکــه پســرلی ، دشــاعرانو پــه نظرکې ، توره او میړانه په پښتوادب کې ، ادبیات دټــولنې پــه خــدمت کــې ، دښځې مقام ، دمورمقام ، دعلم اهمیت ، ښه کوئ بدمه کوئ ، اوداســې نــور » (۱)

استاد چې کوم څه دخپلو انتقادي افکارو په ترخ کې وړانــدې کــوي ، هغــه د لیکوال او ایجادګر دقریحې هڅونــه ده چــې هغــې تــه پــه ځــانګړې علمــي اومنطقي درک سره وده ورکوي اوتګلوری یې ورته ټــاکي ، روهــی تــه هرچــا درناوي کاوه ،ځکه چې هغه په خپل ادبی اوځاني ژوند کې دچا خبــره بالفعــل اوبالقوه یو ښونکي و، هغه خپل قلم دادبي جهاد لپاره و کاراوه او غــه ټکــی ده هم عملاَ په پښتو ژبه اوادب کې له پامه ونه یوست لکه چې بلنسکي ګوګول ته په خپل یوه لیک کې لیکې وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... زموږ لپاره دشاعر، اديب ، او ليکوال نوم دهرجنرال اومنصبدار دالقابو او درشيونه لوړدی . همدا دليل دی چې که شاعراو اديب د زيات لوړ هنری استعداد خاوند هم وي ، ولی لږ مترقي وي ، ټولنه هغه ته احترام کوي اودشهرت خاوند کيږي ،اما که شاعر، اديب او ليکوال د دربار، حکومت او کليسا ستاينې پيل کړي ، نو ګڼلی شهرت ډير زر له لاسه ورکوي ، دمثال په توګه ډيره ښه نمونه پوشکين کيدای شي . » (۲)

او استاد روهي ديوه رښتينې اديب اوکره کتونکي ټولې علمي څانګړنې درلودې ، دده زياتره ليکنې په (ادبي څيړنې) نومې کتاب کې راغلي دي ، په دغه ترخ کې دده يوه ليکنه چې « په ادبی کره کتنه کې د ولې ؟ څومره او څنګه » پوښتنو ته ځوابو نه دي په څانګړې توګه دیادونې وړ ده .

په افغانستان کې دکره کتنې په برخه کې د نوميالی ليکوال ابراهيم عطايی ليکنې هم ديادونې وړدي ، عطايی صاحب ، دليک او ليکوالی له مخې زما په نظر په تاريخ ليکونکو کې راځي ، ادبی او انتقادي ليکنې يې ددغه مسلک په اندول په دويمه برخه کې دي ، خوداچې يو شمير ليکنې يې په دغه دوره کې له موږ سره شته ، همداده چې دهغو له مخې دی له موږ سره دبحث دموضوع په توګه ديادونې وړدی . لکه ما يادونه وکړه ، دی يو ښه فولکوريست او دټولنيزو ليکنو په برخه کې هم لوی لاس لري ، همداده چې زموږ لپاره دده هراړخيز والی دا اجازه نه راکوي چې ده ته بايد يوه څانګه ، يو تګلوری او يورشته په ګوته کړو ، ده هم له پورتنيو ليکوالو سره په يوه وخت کې پريوشمير پښتو ايجادياتو باندې ليکنې کړي چې دهغو له مخې موږ دی د کره کتنې په معاصر بهيرکې را داخلوو ، ده برسيره پردې چې پښتوادبی آثاريی نقد کړي ، پريو شمير باندنيو آثارويې هم نقدونه اوانتقادي کتنې کړې دي چې په دغه برخه کې يې دا لاندې کره کتنې په څانګړې توګه دیادونې وړدي لکه :

دامانت پرناول کره کتنه ، دمامونی پرناول کره کتنه او دامانت له ناول سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه مقایسه ، دتربور پرډرامه کره کتنه ،رحمان کورونــه ، د ارهــټ منګــوټی چورلي ... اوداسې نور ، په همدې توګه عطایي صــاحب پريــو شــمير بانــدنيو داستانو هم کره کتنې کړې دي. چې جنګ او ســوله ، د رابنســن کــروز ادبــي داستان او نور په دغه ډله کې راځي . ترکومه ځایــه چــې ماتــه ښــکاره شــوه پرخارجی ناولونو باندې کره کتنه يې يوازې ديوې معرفۍ په کچه کولای شــي لوستونکي ته معلومات ورکړي.د رابنسن کروزو د ناول په معرفي کې دغه ټکی مورِ ته څرګندیږي ، دلیکنې پیل یې یوه مقایسوي

---

(۱) زیری (اوونیزه) (۳۲- ۳۳) ګڼه . ۱۳۶۴ کال (۱) مخ

(۲) بلنسکي ، ګوګول ته لیک ، دنورزي ژباړه ، ژوندون. ۱۳۶۳ کال ، (۵-۶) ګڼه (۴۹) مخ .

خیړنه ده ، چي له سرلیک سره خپل ارتباط په کمزوري توګه ســاتي ، کيــدای شي په دغه اړه داخبره وکړو داچي لیکوال له خارجي ژبو او په تیره بیا د ناول له اصلي ژبې څخه لرې و ، څکه نو نه دی توانیدلی هغه څه چي مورِ لــه خپــل یوه لوی لیکوال څخه تمه درلوده ، زمورِ په واک کې راکړي. په هرډول دعطایی صاحب کره کتنې دخپل اهمیت لرونکې دي دی دخپلې دغې کره کتنــې پــه پیل کې لیکي : « له دغسې داستانوڅخه يــوهم د اوولســمې پيــړی دمعــروف انګلیسي لیکوال دانیل دفو رابنســن کــروزو دی چــې نړیــوال شــهرت لــري اودټولنپوهنې ډیرو خیړنکو ددغه داستان په هنــداره کــې دانســان دټــولنيز تکامل مضمون خیړلی دی، او داهغه لومړنی اثردی چې مضمون يې دلرغــوني یونان دمعروف داستان (اوډیسې) سره مقایســه کيــږي . رانســن کــرو زو د اوديسې د داستان قهرمان اوديســوس پــه شــان يــو بيړيــوان دی چــې پــه سمندرکې يې بيړی په ختونوزي اودی ټاپو ته ځي ... » او دليکنې په پای کې بيا ليکي : « دا داستان دنړی په ډيرو ژبو ژباړل شوی دی ، اود ادبياتو خيړونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلي دی چې دحکايتي فورم ادبياتو په چوکاټ کې دا داستان يو مکمل نـاول دی . داپه دي مانا چې په هغه کې عيني واقعيتونه د ذهنی جرياناتو تابع شوي نه دي اودتاريخ دقانونمندئ د اصولو په مراعات ماجراوې په کې ځـای شـوې دي. »(۱)

کله چې د ددغو آثارو په اړه دعطايی صاحب ليکنې لولو، هغه مورږ ته يوه انتباه داسې راکوي چې داډول آثاردنړيوالو شهکارونه په لړکې راځي ، همداده چـې په ډيرو وختوکې لويديز کره کتنونکي هم په دي نه دی توانيدلی چـې دهغـو جزيات بايد دخپلو لوستونکوپه واک کې ورکړي ، له بله پلوه يوه بله داهـم ده چې ژوند روان دی ، دا آثار د هرې ورځي په تيريدو سره په نوي پوهه او نـوې ليد سره لوستل کيږي، شنل کيږی او هغه رازونه چـي پـه کـي دي ورو ورو را سپړل کيږي ، دلويديز زياتره داستانو نه د داستان ليکنې په لوړو مهـارتونواو هنري نوښتونوسره ليکل شوي آو داوډون ډول يې هم کله کله خپله پيچلتيـا لري ، له بلې خوا دا خبره هم ده چې ژور انعکاسات په کې شوي چـې ژورې او دوامدارې کره کتني ته اړتيا لري څـو پـه دغـه اړه خپـل کشـف دمنطـق او استدلال او عينيت پراساس برابرکړای شي.

له دی ټولو سره سره با يدووايو چې عطايي صاحب دپښتو کره کتنې په تـرڅ کې دپاملرنې وړ کار کړي او ليکنې يې په دغه برخـه کـې دځـانګړې يـادونې وړدي. د (ارهټ منګوټی چورلي) پرداستان يې کره کتنه خپل جالبيت لري ، لکه چې ليکي : « دپيښور د داستان ليکونکو پـه آثـارو کـې ددغـو منـاظرو انځورونه ډيرجالب دی ، خود کمبود برخه يې داده چې په داستان کې دپيښـو علتونه چي ټول دعينی قانونمندئ په چوکاټ کې تحليل کيدی شي ، کله کله په بې پروا دتخيلاتو تابع کيږي، اوډيرې ورکې لارې په مخ اخيسـتل کيـږي . دعايشه ملک داستانونه هم ددغو ښکلاوو او کمبودو نو څخه بې برخې نه دي ، ددغې مجموعي په داستانو نوکې د (ارهټ منګوټي چـورلي) داسـتان يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره عمده او مهمه موضوع احتوا کوي ،په دغه کوچني داستان کې ددې واقعيت ډېره ماهرانه عکاسي شوې چې خرنګه دتاريخ دوه غټ پړاوونه يعني دکلي شډله فيودالي اود ښار محيله بورژوازي په ټکرکې راخي . د داستان ليکوالو يعنی عايشه ملک يوازې ما جرا بيانوي اودخپل بيان لپاره ښکلي ادبي او ژبني ترکيبونه ــ استعارات او تشبهات راوړي . او هدف يې دادی چې ددې په اصطلاح دخواړانو پرحال د بډايانو عواطف را اوچت کړی ، خو په آګاهانه توګه ترديې کوچني هدف پورته ديوډېر لوی هدف لپاره کارکوي. ليکواله دطبقاتي تضاد او طبقاتي جنګ دمقولو له مفاهيمو څخه خبره نه ده اوپه رفورمستي طريقه دټولنيزو مسايلو دحل فکر کوي... »(۲)

په پای کې بايد ووايو چې د عطايی صاحب کره کتنې زموږ دکره کتنې په بهيرکې په تيره بيا هغه چې د

---

(۱) ابراهيم عطايی ، (د رابنسن کرو زو ادبي داستان ...) زيری ، ۱۳۶۳ کال (۳۴-۴۴) ګڼه .

(۲) عطايی (دارهټ منګوټي چورلي پرداستان کره کتنه) کابل مجله ، ۱۳۶۳ کال (۱۱-۱۲) ګڼه (۵۶) مخ

باندنيو داستانو دپيژندنې په برخه کې يې ترسره کړي ستراهميت لري. دعطايی صاحب ليکنې لکه د روهی صاحب دهغو په شان ډېرې مسلکي نه دي ، څکه نو دی هم موږ په هغو ليکوالو کې شميرو چې دخيړنې ساحه يې علوم ادبيه کيدای شي څکه چې دی هم لکه زموږ لومړني ليکوال پرادبي بوختياوي.

برسيره نورې هغه هم لري څکه دی هم په بيلابيلو برخو کې ليکنې کوي.

له عطايي صاحبه چې راتيرشو ، زموږ ددغه عصر دکره کتنې په دغه تاوده بهيرکې زموږ ددغه عصر د ځوان ليکوال لطيف بهاند ليکنې راځي چې دلته يو ه لنډه کتنه ورته کوو. لطيف بهاند په ځوانو ليکوالو کې يوازنی ليکوال دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له کره کتنې سره سرکار لري او په دغه برخه کې په عملـي توګـه ديـوه ژوندي او هڅاند ليکوال په توګه دپاملرنې وړدی ، داسې ښکاري چې دی هـم هڅه کوي په دغه برخه کې ديوه مسلکی ليکوال په توګه ځـان را وځرګـوي ، يو شمير ليکنې يې تراوسه دهيواد په مطبوعاتو کې زما پورتني ادعا تـه يـو لامل کيدای شي . جالبه خو داده چې دم ګړی په يو شـمير زړو پـالو کنګـل فکرو ليکوالو او شاعرانو باندې نه دي ښه لګيږي او نه دده ليکنې ځکه چې دي په خپلو ليکنو کې د تقليد او پيښو پرضد په بې صبری سره انتقاد کوي او کله کله خو دشاعراو ايجاد ګر عيبونه په علني انتقادي محافلو کـې ددوی پـرمخ راباسي . دی په ادبي برخه کې د کميتي ودې پلوی نه دی ، ځکه يې په زيـاترو ليکنو کې تينګار پر کيفيت باندې دی. دی کله کله ځينې جالبې خبرې کـوي دبيلګې په توګه يوه يې داده چې : « موږ ته دوه ، دری سـوه تـش پـه نامـه شاعران په کارنه دي ، موږ يوازې دری او څلور (شاعرانو) ته اړتيا لـرو » ددی مانا بيا دکيفيت وده او بسياتوب دی . دبهانـد زيـاتره کتنـې لـه اوښـتيايي (انقلابی) بهيره را په ديخوا دهيواد په مجلواو نورو خپرونو کې خپـرې شـوې دي، دده ادبي اوانتقادی مقالې هم زياتره د راديو افغانستان له ادبي پرګرامو، دکابل پوهنتو ن د خپرونې (احتماعي علوم) (کابل مجلې) (زيرې) جريدې له لارې خپرې او چا پ شوې دي. دده په ليکنو کې دده يوشمير ژبـاړې چـې زياتره يې له فارسي ژبې څخه شوې هم ديادونې وړ دي. دده په ليکنوکې دغه لاندې ليکنې يادونې وړ دي لکه : د سليمان لايق پر کيـږدی کـره کتنـه ، (دمارخي ناول) سريزه ، قتيل پر (انقلابی نغمې) نومي اثر باندې کـره کتنـه ، دامين افغانپور پر (بنګلو بتې) لنډې کيسې ته يوه کتنه او نورې په ځـانګړې توګه ديادونې وړدي . دلطيف بهاند يوه انتقادي مقاله چـې زمـا پاملرنـه يـې وراړولې هغه (پښتو معاصرو ادبياتو ته کتنه) ده ، له دغې مقالې څخـه مـوږ ترهرڅه دمخه په افغانستان د کره کتنې برخه را اخلولکه چې دی ليکې چـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو معاصر ادبي بهيرکې کره کونه له څلويښتمو او پنځوسمو کالونو راپيل کيږي ، او خپل استناد يې هم د استاد حبيبي پرهغو ليکنو کړي ، هغه چې پــه طلوع افغان اونورو خپرونو کې خپرې شوې دي. دده داخبره که څه هم د بــل پرحواله کړې ، خو زما لپاره يوڅه دتامل وړده ، ځکه چې پښتو کره کتنه د يوه پراخ بهير په توګه خپل برخليک له پښتو ادب سره يوځای پيل کــوي ، داهــم داسې يو علم دي چې د نورو علومو لکــه فزيــک ، تــاريخ ، رياضــي غونــدي دپرمختګ بهيروهي ، په دعه اړه هم موږ بايد په دې باور ولرو چې کــره کتنــه يوازې دمعاصريت زيږنده نه ده ، بلکه په معاصريت کې خپله بنه لــري . مــوږ دخوشال انتقادي نظريات اوياد هغه عملي کره کتنه له اوسني معاصرې کتنې سره په توپيرکې نه وينو ، موږ چې کله په پښتوکره کتنه او دهغې په بيلابيلــو پيرونو باندې خبرې کوو ،هغه پرته دخوشال له نظرياتو داسې نيمګړې ده لکــه چې يو څوک د نړيوالې کره کتنې مطالعه او تشريح د ارسطو لــه (پوييتــګ) څخه پرته وکړي.

دبهاند دغه مقاله جالبه ده ، په معاصرو انتقادي مقالو کې په ځانګړو مقالو کې راځي ، زه يې يوازې دلته د وروستي برخه ، هغه چې ليکوالو اوشاعرانو ته يــو لړورانديزونه له ځان سره لري را اخلم :

« خو دکره کتنې دکار دښه دوام لپاره څوسپارښتنې ضروري دي :

۱ــ په نقد کې بايد د تقريظونو او تشو انډيواليزو ستاينو کډې ور بارشي .

۲- دداسې خبرو لمنه دې ورټوله شي چې مثلآ : دا شاعرځوان دی ، دی ته څه مه وايئ ، دابل سپين ږيری دی ، دابــل دلســو نســخو درلــودنکی دی ، دابــل غيرمتعهد دی څه مه ورته وايئ چې زړه کې يې څه ونه ګرځي ، دابل متعهــد دی خوابدی او په قهرنه شي .

۳ــ دنقد بايد ديوه ادبي جريان يا يوه ادبي ښوونځي په رڼا کې نــه وي ، ځکــه زموږ ادبيات لاتراوسه دې پړاو ته نه دی رسيدلي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ نقد باید له مسابقو اوجایزو څخه لکه هغه شیان چي اتحادیه یې هم کـړي ونه ژغورل شي ، دشعرمسابقې شته ، د داستان شته، دماشوم دادبیاتو شـته ، خو نقد هیرشوی دی .

۶ـ ګران ناقدان دې د اشخاصو په خپګان پسې نـه ګرځـي بلکـي زیـار دې وباسې چې دا ولس د عمومي فرهنګ دخپګان سبب نه شي . »(۱)

په پورتنیو پیشنهادونو کې دلومړي هغه په اړه داخبـره دیـادولووړ ده چـې د (تقریظونو) کډې باید بارنه شي ، بلکې دهغو لیکنو کډې باید بار شـي چـې د کره کتنې په نامه وي ، خوتقریظ نه وي. موږ دتقریظ پراړتیـا او داچـې دکـره کتنې یو مهم ژانردی هم باید پوه شو ، تقریظ د یوه اثر ډیـره مهمـه او اړینـه برخه په لنډو زموږ په واک کې راکوي ، تقریظ باید وي خولـه انتقـادي اړخـه باید کمزوری اوستاینلیک نه وي اونه باید له موضوع دباندې مسایلو تـه وقـف شي .همداسې دځلورم وړاندیز په اړه هم خبره یو څه ګونګه ده ، زما پـه فکـر داخبره هم علمي نه ده چې آثار باید دیو ه ټاکلي ادبی جریان پراساس کره نـه کړو، ځکه هرادبي اثر په یوه جریان پورې که څه هلته کوم ادبی مکتب مطـرح وي یا نه اړه لري ، کله چې یو اثر کره کیږي ، باید دیوې میتودلوژۍ پراسـا س خو کره کړ شي ، چې کره کتنه پرخپله دا کار ترسره کوي ، که له جریان څخه دبهاند صاحب مطلب دغربي مکتبونو په پام کې نیول وي ، هلته خبره بیا پـه ادبی تیوري باندې راځرخي .پایله داچې هرادبي اثر لـه یـوه ادبـی تمایـل او جریان سره په تړاو کې رامنځ ته کیږي ، معرفي کیږي او کره کیږي .

په هرډول بهاند زموږ داوسني کره کتنې په برخه کې یو روښانه لیکـوال دی ، چې که همدغه تګلوري په خپل خیړنو کې په پام کې ونیسې ، دده هڅـې بـه نورې هم دپاملرنې وړشي ، بهاند تراوسه دکره کتنې پرلاره په مسـلکي توګـه روان ښکاري ، خو زه دده په اړه په دی اندیم چـې لا هـم پـه علمـی لحـاظ ډیرواټن ورته پاتې دی چې باید هغه لاهم طی کړي ، باید لاهـم پـوخ شـي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه علم اصول باید په دقیفه توګه هضم کړي . کره کتنې ته دعلومو په ډلــه کې یو ممتاز علم ویل کیږي ، هغوی چې په دغه برخه کې کارکوي باید ددغــه علم پردغه مهم امتیازاو دهغه په مانا پوه شي. بهانــد همدغــه راز او همدغــه رمز ته ملا تړلې ده .

دلته دبهاند د انتقادي ژباړې یوه برخه چې دکره کتنې په اړه یــې کــړې ده را اخلو : « ... د شعر دکره کتنې بنسټ د ښه شعر په غوره کولو اودبدشعر په نــه منلو ولاړ دی او دکره کتنې خورا ګران ډول د (نوي) ښه شعر ټاکنې قــدرت او د نوي وضعی په وړاندې د لوستونکي عکس العمل دی ، په ځــوان او هوښــیار وګړي کې (شعري تجربه) دښو اشعارود اغیزومجموعه نه ده ، بلکي «شعري روزنه» ده چې ددغو اغیزو منظم کولو ته اړتیا لري ، له موږ هیڅ یو له ذوقــه ، او دتمیــز لــه نــه تیروتــونکي قــوت ســره نــه دی زیږولــی ، اوهــم ناڅاپــه داځانګړتیاوې دځوانۍ په دوران کې یا له هغه وروسته په لاس نه راوړو . هغــه وګړي چې تجربه یې لرِه ده ، تل دتصنعی او تقلبی مطلــب دوکــه خــوري ، او دوکه کیږي ، اوکولای شو ووایو چې دهرنسل نازمو بــل شــوی ، لوســتونکي د تصنعي اوتقلبی مطلب دوکه خوړلي ده . په حقیقت کې ډیرکســان ددغــه راز ځیزونو غوښتونکي دي ، ځکه په هغوکې ددغه راز مطالبو دمنلو مننــه ډیــره زیاته نه ده ، سره له دې چې زما په عقیده ډیروګړي ذاتآ له ځینواشعارو څخه خوند اخلي ، په دي حال کې مې مقصد له شعرنه خوند اخستلو دکمیت په باره کې څیړنه نه ده .په ډیرکړاو سره به وکولای شو داســې لوســتونکي پیــداکړو چې هغه اغیزې سره درجه بندي کړي ، ویې سنجوي چې دهغو دلوستلونه بــه شوې وي ، په دي توګه په هره اندازه چې دهغوی شعري پوهه زیاتیږي ،کولای شي په شعرونو لاښه پوه شي ، انسان لومړی له شعرنه خوند اخلي او بیا دهغــه دارزښت په ټاکنه پیل کوي اوعقل داحساس ملګرتیا ته راغــواړي ، دشــعرپه درک کولو کې دویمه مرحله شته په هغې کې اشعار نه غوره کیږي اونه یې لــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

منلو ډېره کيږي ،بلکي هغه درجه بندي کوو په دې مرحله کې هغه وګړي چې پخوانه يې له شعرسره آشنايی درلوده ، له هغه شعرنه چې په ادبياتو کې دځان لپاره ځاي پيداکوي خبريږو ... »(٢)

---

(١) لطيف بهاند ، په پښتو معاصرو ادبياتو کې کره کتنه ، ژوندون . ١٣٦٣ کال ، (۶) ګڼه (۴١) مخ.
(٢) لطيف بهاند ، دشعر کره کتنه ، زيری . ١٣۶۵کال (١-٢) ګڼه .

زموږ دبحث له موضوع سره پرا ړيکه ،په دغه برخه کې بل ځيره چې په دې وروستيو کې يې يو لړکره کتنې ترسترګو شوې ، هغه ځوان ليکوال زرين انځور دی ، دده يوشمير ليکنې زموږ د رواني کره کتنې په بهيرکې چې زموږ دهيواد په يوشميرخپرونو کې را څرګندې شوې ترسترګوکيږي . دده دليکنو لپاره زموږ په ځوان کول کې يوه خوشبيني ترسترګو کيږي ، خو اوس يې لاس کره کتنې ته هم وراچولي ، خو زه دی ترټولو دمخه ديوه ځيرک ليکوال په توګه پيژنم ، کره کتنه دده دليکنو په ځنګ کې يوه ځنګځنې برخه ده ، ځکه چې دی په عين وخت کې دمسلک په لحاظ يوژورنالست دی ، نه يو دادبيانو شاګرد لکه زموږ پورتنی ياد شوي کره کتونکي . زما لپاره دده دنقد ساحه هم هغه ساحه ده لکه چې يو ژورنالست يې بايد دکره کتنې او دهغې دميتود لوړی په برخه کې ولري . نن سبا کره کتنه او ژورناليزم هم په هغو علومو کې راځي چې اغيزه يې يو پربل باندې دوه اړخيزه ده . ده دکره کتنې په برخه څه کارونه کړي ، څه انتقادي مقالې يې ليکلې چې هغه يې بيا د (شعرونه او نقدونه) په مجموعه کې چاپ شوې هم دي ، ترټولو لوی جالبيت يې داهم دی چې دم ګړی دده همدغه مقالې خوڅو واري په بيلابيلو خپرونو کې هم چا پ شوې دي. خو اوس دادی کتابي چاپې بڼه هم له ځان سره لرو . داثرلکه چې ومووېل دزرين ديو شميرانتقادي مقالو جونګ دی ،استاد روهي ددغه اثر اود انځور د کره کتنې په اړه ليکي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« ... ددعه کره کتونکي کار دکمیت او کیفیت په لحاظ پــه خپلــه ســاحه کــې دپښتو له نورو ادبي څېړونکو څخه زیات دی ،دده دکار ستراهمیت دادی چــې هغه په عمومي توګه دپښتوادب په بڼه کې مــړاوي بــوټي او هــرزه واښــه نــه پرېږدي . دباغ د سمسوریتا او تازه ګۍ دپاره دیوه خواریکښ ښه مالیار دنــده اومسوولیت پرغاړه لري ، انځور له ابتذال سره مبارزه کوي ، دیکنواخته کلیشه یي او تکراري خبرو پرضد مبارزه کوي ، دشعراو داستان لــه پرســتیژه څخــه دفاع کوي ، ادبي نوښتګرو ته بلنه ورکوي چې دابتکــار مشــال پــه لاس کــې واخلي ... » (۱)

پښتو ادب ، هغه هم په افغانستان کې دنړۍ د نویو پرمختګو له کــاروان څخــه ډیروروسته پاتې دي ، استاد روهي هم په دغه برخه کې بله چاره نه ده لیــدلې نو ځکه له هغو جملو څخه کار اخیستی چې زیاتی هنــري اړخ لــری ، کــه نــه داشونې وه چې دغه مطلب یې په یوځــوعلمي او کــانکریتي جملــو کــې هــم اداکړي وای . لکه چې هغه دانځور په اړه ویلي چې دی له ابتکــاره کــاراخلي ، مانا یې هم داده چې دی خپل مخاطب ته یو څو نــوي خبــرې کــوي ، داچــې څومره نوې دي او یا داچې دلوستونکي په نا خبرتیا به دلالت کوي ، موږ باید د مسلۍ دا دواړه بعده له پامه ونه غورځوو . خو زه بیاهم خپله خبــره تکــراروم چې دی یو ادیب او هنرمند کره کتونکي دی ، کره کتنــه یــې ترډیــرې کچــې دعلمي اړخ په تناسب زیاته هنرې ده ، خو لیکنې یې اغیزناکې اوتریــوه حــده پروړتیا برابرې دي چې بې زړه سویه خپل روزونکی تګلوري وهــي . پــه یــاد شوي اثر کې یې دا لاندې سرلیکونه راغلــي : « ســریزه ، زمــا داکــره کتنــې ، دمعاصر پښتو شعر یولنډه مطالعه ، معاصر پښتو شعر ته دکره کتنې ضــرورت ، معاصر ښښتو شعر کې د هنــري نوښــت مســاله ، دمعاصــر ښښتوشــعرڅونورې نیمګړتیاوې ، معاصر ښښتو غزل تــه یوانتقــادی نظــر ، شــعرکه ادبــي ټــوټې ، دمعاصر پښتو روان شعر ته څو پیشنهادونه ، څو وروستي ټکي ، ماخذ »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددي لپاره چي دانځور ددغه کتاب په محتوياتو باندي پوه شو ، کيداى شي پــه دغه برخه کي يوه لنډه کتنه وکړو په لاندي ډول : د انځور په (دمعاصر پښــتو غزل ته يوانتقادى نظر) کي پرغزل ، دهغه په وده ، په لــره اوبــره پښــتونخوا پرغزلبولو څيرو باندي رڼا اچول شوي ده ، ښکلي او نا ښکلي غزليزي شــعري بيلګي را اخيستى دي. چي داموضوعات واقعآ دمعاصرغزل (هغه چي واقعآ ښه شعروي) دپيژندګلوى او ودي

---

(۱) زرين انځور ، شعرونه او نقدونه ، کابل ١٣٦ سريزه .

په برخه کي په رښتيني توګه دپاملرني اويادوني وړ دي. خو دليکني پــه پــاى کي مورږ له يوي داسي خوشبينى سره مخامخ کيږو چي هلته لوستونکى وار د واره يو اړخيز قضاوت ته متوجه کيږي چي : دغزل په ښه والي ، باندي هم پــه لره اوهم په بره خوا کي تبصره کوي ، دغزل مطالعه هلته او دلتــه کيــږي ، لــه دواړو خوا ووځخه ټاکل شوي بيلګي را اخستل شوى خو کلــه چــي دتبصــرو خبره رامنځ ته کيږي ، ليکوال بيا خپلو تبصرو ته يوازي دبر غزل په بــاره کــي زور ورکړى دى او په پښتونخوا کي په هسي تش په نامه غزلو ته يا داچي لاس رسى نه و اوياداچي په لوى لاس يي غوښتي چي له هغو څخه بايد يوازي ښــي بيلګي را واخلي اوبس . په داسي حال کي چي په افغانستان کي يــي لــه دواړو ډلو څخه شعرونه او غزلونه را ټاکلي دي. دغه ټکى دا ښکاروى چي پرليکــوال باندي خوشبينى غلبه کړي او دکره کتني اصلي موخي ته يي ورشــا کــړي ده. بايد له دواړو غزليزو بهيرونو څخه دواړي ډوله بيلګي را ټاکلي واى .

د (شعرکه ادبي ټوټي) کره کتني کي يي له ماسره داپوښتنه رامنځ ته کــړي چي که په دغه ليکنه کي يي ادبي ټوټه ستايل شوي ، په عين حال کــي ادبــي ټوټه غندلي هم ده . دبيلګي په توګــه کلــه چــي د پښتومعاصــر ادبــي بهيــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

داستادانو پرادبي ټوټو باندې خبره راځي ، نوهلته دا وايي چې « هغو پــه پيــل
کې غوښتل چې دشعري غنا په څنګ کې پښتو معاصرو ادبياتو ته نثــري غنــا
هم ورپه برخه کړي ، داځکه چې ترهغه وخته لا دنثر په برخه کې زيات کار نــه
و شوی ، خواوس په نثرکې نوې ځانګې اونوي ډولونه زمونږ ليکوالو ته ســترګې
په لاره دي. همدارنګه خينو دغو ليکوالو ادبــی نثــر دشــعرترحده رســولی او
ښکلي کړی دی. او حتی الفت ، غونډې پياوړو شاعرانو له شعرونوڅخه په خپل
وخت کې دهغه ادبي نثرونه له هنري پلوه نقادانو لوړ ګڼلي دي » (۱)
په همدغه لړکې بل ځای ليکي : « مونږ يوځل بيا ټينګار کوو چې : په ځــانګړي
ډول په معاصرو پښتوادبياتوکې ادبي ټوټې دمعاصرو ادبياتو دپيل په لومړنيــو
آثاروکې اود استادانو او مخکښانو په آثارو کې ټرډيره ځايه په زړه پورې بڼــه
لري، څرنګه چې هلته دادبي ټوټو په برخه کې ځينې نورمسايل پــه نظــر کــې
ساتل په کاردي نو ځکه خو په هغو برخو کې دلومړنيو نمونو په عنــوان هغــو
آثارو ته پاملرنه په کارده ...» (۲)
اوپه همدې توګه دخپل دغه اثرپه ترڅ کې ځوانو شاعرانو(*) ته بيا ليکــي : «
اوس د ادبي ټوټو وخت تيردی ، اوس ادبي ټوټې ډيرزوړ چوکاټ ګڼلی شــو، او
اوس دادبي ټوټو پرځای ډيرې نو ې ادبي ټوټې او داستانی ځانګې مونږ ته لګيا
دي اشارې کوی ... » (۳)
په دغه برخه کې بايد دايوه خبره له ياده ونه باسو او هغه داچې مــونږ نــه شــو
کولای يو پريو ليکوال ته داقومانده ورکړو چې ادبي ټوټه ليکل بايد بند کــړي ،
برعکس بايد ووايو چې ادبي ټوټه يا منثــور شــعر(زه ډيرتوپيردلتــه نــه شــم
قايليدای) نن په زيا ترو ادبياتو کې ديوه مسلط ژانــر پــه توګــه خپــل ادبــي
اوهنري ځای اومقام لري ، بايد دغه ژانر دضد ونقيض نظرياتو ګرداب ته ور ونه
لويږي ، ليکوال هم ددغه ژانر په وړاندې همد ا ډول چلن کړي ، هغه هــم پــه
تقليدي توګه، زه پردې نظريم چې داډول حکمونه خولــه يــوې خــوا تراوســه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمنلو وړ نه دي او له بلې خوا داخبره تراوسه هم د ذهنيت دروازه ډبوي دا چې په عينت به بدليږي او كه نه ، هغه ته به لاسترګي په لاره شوځكه چې هغه بياهم يوې زياتې مودې ته اړتيالري. بله داچې داخبره هم په دغه برخه كې شته چې په داسې ادبياتو لكه زموږ هغه ، اوس وار دواره د داسې خبره اړتيا څه ده ؟ څه فرق كوي كه زموږ يوشميرشاعران د خپلوپخوانيو دغه لاره تعقيب كړي ، څه خبره ده

---

(۱) زرين انځور ، ياد شوى اثر (۱۰۵)

(۲) انځور ، ياد شوى (۱۱۵) مخ .

(*) په علمي لحاظ داسې پوله ټاكل روا كارنه دى ، دلته پوښتنه دېوهې په باره كې اړينه ده ، نه د ځوان او زاړه په باره كې ، بايد خبره دشاعراو هنرمند په وړاندې هغه چې اثريې ايجاد كړى او ياېې ايجادوي مطرح وي . ځكه نقاد چې نقد كوي ، هغه په هنراو هنري پديده باندې كوي. بايد هغه تشريح او توضيح كړي اوبس .

(۳) يادشوى اثر (۱۱۵) مخ .

چې كه موږ وكولاى شو چې دغه ژانرته په سالمه توګه وده وركړو ؟ كه شاعر، شاعروي او دشعر په رنګينو كې خپله لاره ايستلاى شي ، زه باور لرم چې ادبي ټوټه ليكل به دهغه دشعر اهميت كله هم راټيټ نه شي كړاى ، برعكس زه باورلرم چې كه ښه شاعر ، ادبي ټوټه وليكي ، دابه زموږ دمعاصرادبي بهير له لويو اومهمو برياوو څخه يوه وي . موږ تكل ليكو، او لږ لږ اوس دهغه په اړه معلومات هم لرو ، خو د دغو دواړه ترمنځ كوچني توپيردادى چې د تكل دليكنې ډول تقريبآ كيسه يي ډوله دى ، چې دهغه پربنسټ لنډه كيسه وده وكړي ، همداسې كه د ادبي ټوټې پراوړ و باندې د شعر د آسمان پرلور والوزو څه ستونزه به وي ؟

دهرادبي ژانر په كارخانه هم ښكلي جوړيږي او هم بد رنګي داچې زموږ خريدار ذهن ددغو متاعو لپاره څومره قيمت ټاكي ، دلته بيا دادبي اوايجادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پديدې دماهيت له مخې ددغه اوهغه ژانر دشتون او نه شتون پوښتنه نه شي رامنځ ته کيداى . بله داچې وايي ، ادبي ټوټه نه سپن شعر دى اونه هـم آزاد ، په دغه ترڅ کې خو زموږ نظر لا درنښت پيدا کوي او ګردسره په ډاګه داخبـره کولاى شو چې شعر ، شعر دى او نثر نثر . که موږ ادبي ټوټه دنثر يو ډول وبولـو او په رښتيا هم (لطيف ادب *) نومونه ورته وکاروو، دهغه کميت او کيفيـت په کې په پام کې ونيو ل شي ، په هغې کې نوښت له ياده ونه باسـو او د ژونـد لطافت په کې منعکس شي ، نو بيا خو ړوند له خدايه څه غواړي دوه سترګې .

په عين حال کې زه دغه نظرچې دانځور په دغه اثر کې دتاکيد پرلامـل راوړل شوى دانتقاد وړبولم لکه چې دادبي ټوټې په اړه وايـي : « زه لـه هغـو ټـو لـو کسانوڅخه چې ادبي ټوټي صادروي کرکه لرم » څه بايد ووايو چې دانظر پـه خپل وار يو ادبي نظردي؟ زه خو پرې شکمن يم ، ستاسو يې زړه ، کـه سـړى يوازې دومره ووايي چې ته (هغه څوک چې پورتني خبره کوي) څه کاره يـې چې د کرکې پر ډګر دريدلى يې ؟ له بله پلوه يـو څـوک غـواړي ادبـي ټوټـه وليکي هغه به ځانته دا صلاحيت ورکوي ، استعداد به يې لري، خوموږ داحق نه لري چې پرچا دصادرونکي نوم (چې په ادبياتو او ادبي مطالعاتو دود خبره نـه ده) کيږدو ، ځکه موږ نه پوهيږو چې اوس دلته کرکه کونکي ډيرمقصـر دى او که تش په نامه صادرونکي ؟

تراوسه چې هرچا او هرچيرې د ادبي ټوټې پرضـد څـه ويلـى او ليکلـي دي ، هغوى ټول پريوه ټکي باندې ګوته ړدي چې ګواکي ادبي ټوټـه شـعرته زيـان رسوي ، د شعرارزښت راټيټوي ، دغه ټکى هم په دري او هم پـه پښـتو روان بهيرکې روان دى ، په داسې حال کې چې دخپلې دغې ادعالپـاره تـردې دوو ټکو زيات نه څه وايي او نه يې ليکلي دي . زه فکرکوم چې دا يوه ذهني بهانـه ده چې په علمي لحاظ سړى زيات اهميت نه شي ورکولاى ، ځکه تردغو لړکيو نظرياتو څوځلې زيات نظريات شته چې برعکس ددغې پديدې ملاتړکړي .پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتومعاصر ادب کې ددغه ژانر بنسټوال راحت زاخیلـي یـادیږي ، لـه هغـه تراوسه نژدې یوه پیړی په بشپړیدو ده ادبي ټوټه هم د عمـر پـه لحـاظ اوس ترسلوکالو زیات عمر لري ، خو موږ نه پوهیږو چې ځنګـه دابیـا اوس یـو زوړ چوکات شو ، زوړوالی خو خپل دلایل لري ، خو موږ نه پوهیږو چې د ادبي

---

* دپښتونخوا ادب پوهان تقریباً همدغه نمونه د ادبي ټوټې لپاره کاروي ، خو زه دیو وړاندیز پـه توګـه وایم چې د لطیف ادب او ادبي ټوټې دواړې نمونې ددغه ارتستیک ژانرله قدو قامت سره نه جـوړیږي . ځکه چې دادب مختاړی په دغه برخه پراخه اوعامه انطباع لري ، دابه هم داماڼا ولري چې که مـوږ ووایـو ادبي کیسه ، ادبی ناول اونور ، زه باورلرم چې په راتلونکو نژدې وختو کـې زمـوږ نـوي کولونـه او نـوی انکشافات زموږ دغو ورو ورو تیروتنو ته متوجه کیږي ، موږ پـه رښـتیاهم اوس نـه پـوهیږو او یـاداچې ډیراهمیت نه راته لري ، خو په دی باید پوه شو چې ستونزه شته او له هغې باید په دغه ترخ کې سـترګې پټې نه کړو ، که موږ ووایو (هنري ټوټه) بیاهم خبره ډیره پراخه ده ، خو که ووایو (نازکـه ټوټـه) ددې لپاره اوس دومره وخت لکه چې پر (ادبي ټوټه) تیرشوی دی په کاردی ، ځکه هره ادبي نمونه که څـه هم قراردادي بڼه لري ترهغو چې په عینیت باندې د ذهنیتو ګوزارونه خوري . زما وړاندیز دادی چـې دم ګړی (۱۳۷۰) موږ په ټول افغانستان کې دوه دری ښه شاعران لرو ، ادبي ټوټه خو یوې خواته پریږده ، که موږ زیات لیکوال او شاعران ولرو او ددغې برخې له ودې سره لیواتیا لري ، هغوی یې باید ولیکي اوهغوی یې باید پر نومونه باندې هم فکر وکړي .

ټوټې ما شومتوب او ځواني چیرې او ځنګه تیرشوي دي ؟

پرپورتنیو خبرو برسیره یو څه چې ددغې موضوع په اړه باید له یاده ونه باسو ، هغه دادی چې انځور صاحب باید داخبره کړې وای چـې دغـه خبـره او دغـه نظریه چې د ادبي ټوټې په اړه ده وړاندې کړې لـه سـره دده نـه ده ، داهغـه طرحه ده چې دلومړې ځل لپاره پردې باندې شپون خپل زور وهلی و، لکه چې په دغه کتاب او هم د (ژوند انځور) کتاب کې یادونه په مفصله توګه شوې خو په شعرونو او نقدونه کې دغې موضوع ته یوه ساده اشاره هم نه ده شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل سرلیک په دغــه اثرکــې « د پښــتو معاصــر شــعرد روان بهیرلپــاره څــو پیشنهادونه » هغه جالبه کره کتنه ده چې که مې څوک په ګناه ونه نــه نیســي نودابه ووایم چې دانځور په ټول اثرکې همدغه یوه لیکنه ده چې ټــول اثریــې دلوستلوکړی دی. د اوسني کره کتونکي دنــده یــوازې دانــه ده چــې یــوازې ستونزې او نیمګړتیاوې را وسپړي ، بلکې یو کره کتونکی ترهرڅه دمخه داپازه هم لري چې باید له ستونزو ا و نیمګړتیاوو څخه د وتلو لارې په ګوته کړي . په دغه لیکنه کې هم دغه تیوریکي اصل دا رسالت ترسره کړی چې ادبی بهیریې په رښتیاهم دخپل معراج په لور لارښونه کړي دی .دبیلګې په توګه یې په (۶) وړاندیزکې دنوي شعر د رسالت په باب خپل وړاندیز داسې طرحه کــړي دی : « ... له بده مرغه په پښتومعاصره او اوسني او ځوانه شاعرۍ کې (نوی شعر) تــه په خپل اصلي مفهوم سره دومره زیاته توجه نه ده شوي او شــاید یــو څوتنــه نامتو معاصر شاعران ولرو چي په خپلو ښواولوړو شعري آثارو یې (نوی شــعر) رامنځ ته کړي او روزلی دی ، خونور مجموعي معاصر او اوسنی اوځوان شــعري بهیر دی اړخ ته بې توجه پاتې دی . اوکله کلــه لا حتــی (نــوی شــعر) او (آزاد شعر) چی مفاهیمو ته یې باید غوروشي رټل شوی او توهین شــوی هــم دی او داځکه چې له دغو مفاهیموسره دعصر دنویو شعري پدیدو په عنوان آشــنایی کمه وه او یاده ... له دغوخبروڅخه زموږ موخه داده چی نوی شعرته په پښــتو شاعرۍ کې دخپلو اصلي اساسي مفاهیمو پربنیاد پاملرنه وکړو. زموږ په ځوانه او اوسنۍ پښتو شاعرۍ کې که نوي شعر ته او یاد نویوالي مسالی ته که په زړو قالبونو کې دقت کیږي نوداهم یوه خبره ، خو ددې په څنګ کې بایــد نــوی او آزاد شعرته هم بې غوره نه شو. او باید نوی او آ ِزاد شعر له دې وروسته دعصر دولولو ډېره ښه هنري تصویرګري وکړي اوزموږ په اوسنې شاعرۍ کې نــوی او آزاد شعرونه رامنځ ته شي ... » (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

داډول وړانديز سره له دې چې وضاحتی منطق يې لـږ کمــزوری دی ، دځوانــو ليکوالو او شاعرانو لپاره چې هغوی له شعرو شاعرۍ سره آشنا کوي اوداهغــه جوړونکې چاره ده چې موږ يې دانځورپه دغه ليکنه وينو.
په ټوليزه توګه ، انځور او دهغه داشان کره لارښووني د پښتو معاصر ادبي بهير په اوسني پړاو کې چې نورډيرخه نه لرو دمعاصر شاعرپه تګلاره کې روزونکي مثالونه دي ، انځور دي او انځوروني !
دانقلابی بهيردکره کتنو په برخه کې يو شميرنور ليکونکي هم د يادوني وړ دي ، هغوی چې په دغه پيرکې يې ليکنې کړې دي لکه زيار ، دوست شــينواری ، نورمحمد سهيم ، شاه محمــود حصــين او نــور . د دوی يــو شــمير جــالبې او دپاملرني وړ کره کتنې هم پــه کابــل مجلــې ، زيــري ، ژونــدون اونــورو کــې مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. د دوست شينواري (دټکــور شــعر...) کــره کتنه دده له مهموهغو څخه ده ، دوست شينواری يواکادميک او مترقی پوه دی چې په کره کتنه کې يې د استدلال تګلوري منطقي ، عالمانه

---

(۱) زرين انځور ياد شوی اثر (۱۲۹) مخ .

اومنصفانه دی . ده په ځواني کې ډيره ښه غزليزه شاعري کړې ده، يوه شعری مجموعه يې هم چاپ شوې ، خوله هغه وروسته په اکــاډميکو څيړنــو بوخــت شواو شاعري يې څنګځنې ذوق شو . همداده چې دی زموږ پــه اوســنيو هغــو پوهانوکې راځي چې هم شعرويلای شي اوهم يې کره کولای شي لکه چې مــا ددغه اثرپه لومړيو کې دعالم او اديب کره کتونکي پــه اړه خبــرې کــړې وې ، ځکه نو دوست صاحب زما دلست په اديبوکره کتونکو کې راځي . دځوان شاعر افضل ټکورپرشعريې د کره کتنې يوه برخه دلته دده دکرهکتنې دبيلګې په توګه را اخلو لکه چې ليکي :« ... دخيبر دادبي مکتب زيات غزلونه په داسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډو بحرونو او ياتول او تال ويل شوي چې غالبآ هره مصرع يې (يوولس) څپې اوڅه يې (دوولس) څپې لري ، دټکور له دغو غزلونو څخه څلور يې په (يوولس) څپيز دي ، يوازي پنځم مثال غزل يې (دولس) څپيزه دی ، دده زيات غزلونه چې مالوستي يوولس څپيز دي ، که په لنډ ډول ووايم ترکومه ځايه چې ما دټکور غزلونه لوستي اويا مې اوريدلي دي ، دهغو په رڼاکې ويلای شم چې دده په شاعرۍ باندې داستاد حمزه دادبي مکتب ستره اغيزه پرته ده اوهمدغې اغيزې دټکور شعرته خوند ، نازکخيالي ، او رواني ، سلاست او راښکون ور ښښلي دی. » (۱)

دپوهاند زيار په کره کتنو کې (ځوان ژمن پښتوادب ته يوه کتنه) ددغه پيرپه انتقادي بهيرکې دځوان کول د روزنې په ترڅ کې روزونکي انتقادي مقاله ده ، زيار هم لکه د دوست شينواري په شان يوڅو بعدي ليکوال او پوهاند دی ، آره :ځانګه يې ژبپوهنه ده ، خو په ادب پوهنه او ايجادياتو کې يی ځای دويم دی ، دمعاصر انتقادی بهير په ترڅ کې دده نوم ديوه لارښود او استاد په توګه اوڅار دی ، دی په فکري لحاظ هم يو ژمن او پرمترقي اساساتو باندې باورمن ليکوال اوژبپوهاند دي ، دده په ياده شوې ليکنه کې هم موږ دده په اند او آيده باندې په ښه توګه پوهيدای شو دی ليکې چې : « په خواشينۍ سره بايدوويل شي چې نن سبا په پښتو کې شعري زيږونې په سمه او رښتينې مانا او مفهوم ډيرې لږې ليدل کيږي ، اوښايي په ورځنيو سلو نظمونوکې متې ديونيم (شعر) ځرک ولګي چې هغه دي په رښتيا له تعريف سره سم په هنري او ښکلاييزه ادبياتو دټولنيزو واقعيتونودځلونې او انګازی په ښه يو ډول رښتنی انساني چار اوسي ...» (۲)

دعلوماکاډمۍ دغړي او دکابل مجلې مدير نورمحمد سهيم هغه کره کتنې چې په زيرې اوونيزه اودده په ځانګړي اثر (په پښتو لنډو کيسو کې ريالستي افکار » کې راغلې دي ، دځوانو کره کتنونکو دآثارو په لړکې دمرغلرو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شميردي ، دی شاعرنه دی ،خو ښه کيسه ليکونکې دی ، ديوه کيسه ليکونکي په توګه دده کره کتنه هم دلته زموږ دخيړني په ترخ کې ځانګړی ځای لري ، ده په دغه اثرکې دځوانو ليکوالو يوشميرکيسې کره کړې دي ، د (اوښکې او الماس) په نامه کيسې په اړه ليکي : « ... په همدې توګه د اوښکې او الماس کيسه درواخلئ ، او سره له دې چې دې کيسې ديوه فيشني ښاري ژوند ښه تابلو ايستلې اولوستونکي دداسې ژوند په ټولوکوايفو ښه پوهوي ، خو چې د لالا رمضان د وريرې برخه په کې يوازې وهل اوټكول اودلالا رمضان په کې يوازې مړې اوښکې تويول دي نودسلما يې پې څه ؟ څکه سلما هماغه سلما ده اونه يوازې يې په ژوند کې بدلون نه راځي بلکې يوه زړه وړونکي نشه هم ور زياتيږي بايد په ياد ولرو چې دغه کيسې چې يوازې خوالې او ناخوالې شميرې او ياپه هرڅه يوازې دانتقاد ګوته ږدي ، هغه دګورکي خبره (زموږ لپاره يوازې په دې درد لګيږي چې موږ په خپلو تيرو آثارو اوبقاوو باندې يوه شو ، او دهغو دنااندېوليو له منځه وړلو په لاره کې په مبارزه لاس پورې کړو ، که نه نو ديوه ټولنيز شخصيت دښووني او روزني په درد نه خوري څکه سره له دې چې په هرڅه دانتقاد ګوته ږدي ، دکوم نوي شي بنسټ نه ږدي ، دغه راز کيسې له ژوند سره دخپلو کرکټرونو دپيوندولو او له طبعيي پيښو سره دهغو دآشتي کولو له لارې يوازې کولای شي چې ژوند ته ورڅيرمه شي خود ژوند دشرايطو په ښه کيدو کې کومه لاره نه شي ښودای ...» (۳)

---

(۱) دوست شينواري ، دټکورشعرزما په نظر ، ژوندون ، دريمه ګڼه ، (۱۳۶۵) (۶۵) مخ .

(۲) پوهاند زيار، « ځوان ژمن پښتوادب ته يوه کتنه »لکچرهای آموزشی ۱۳۶۲کال (۲۰۱) مخ .

(۳) نورمحمد سهيم ، په پښتولنډو کيسوکې ريالستي افکار ، ۱۳۶۵ کال ، (۹۹) مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه ادبي پيرکې دنورو خورو ورو مقالو په څنګ کې يوبل ځانګړي اثــر د « کره کتنه » په نامه په ۱۳۶۴ کال کې د هڅاند ليکــوال ګــران هيــواد مــل پــه پاملرنه افضل ټکور راغونډ او خپورکړ، ددغه اثر
محتويات په زياته کچه د کره کتنې په عملي او تيوريکي برخو کې دي. که څه هم ما په پنځوسموکالونوکې پرکره کتنه اودهغې پربهيربانــدې اوږدې خبــرې وکړې ، خوداچې دغه اثر په دغه دوره کې وروستي چــاپ شــوي اثــردی ، او کومې کره کتنې چي په دغه اثرکې راغونډې شوې ، هغه هم په اوســني کــره کتنې کې ديوې ځانګړې هدفمندۍ يادونه کوي. په کتــاب کــې دعلمــي کــره کتنې ډيرې ښې اوانتقادي بيلګې راټولې شوې دي خو له بده مرغه چې ددغــو کره کتنوپه اړه ديوې تفصيلی تبصرې او دهغو دماهيت د څرګندونې کمي لــه ورايه محسوس دی . زما وړانديز داو چې ټولونکي اوياهم مشوق بايد لږ ترلــږه يوازې د مقالې اوجالبو انتقادي ليکنو په راټولولو بانــدې بســنه نــه وای کــړې اويوڅه يې سره سپړلې وای. زه داهم منم چې مدون کيدای شي دځان لپــاره داخبره وکړي چې ګواکي دده چاره يوازې ددغه اثرخپــرول او ترنــورو پــورې رسول وو. په دغه ترخ کې زه فکرکوم دادهغې موسسې مسووليت و چې بايــد هغه يې يوه باصلاحيته کس ته سپارلې اوهغه زموږ دغه وړانديز ته عملي بڼــه ورکړې وای .
په هرډول که خبره سره خلاصه کړو ، کولای شو ووايو چې د اوښتيايي پيرکره کتنه او دهغې دخپريدواو پيژندګلوۍ په برخه کې ښايسته خواري شــوې ده ، هغه کره کتنې چې د ليکوالو داتحاديې له خوا خپرې شوې ، هغو ټولو زموږ په معاصر ادبي بهيربانديې پوره روزنيز اغيزدرلود. دليکوالو داتحاديي دکره کتنې دځانګې په هلوځلوکې دوې خبرې په خانګړې توګه ديادونې وړ وې ، يو دلتــه د افغاني معاصرادب دنامتو ليکوال راټولون واو بل په دغه وخت کــې دعلمــي کره کتنې د بيا راژوندي کولو بهير، چې له يــوې اوږدې مــودې رکــود څخــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دهغه لپاره کارپیل شو، په دغه ترخ کې له یوې خـوا دمعاصـرادبیاتو یوشمیر ښې اویابدې بیلګې د انتقاد تر ژرنده راووتې ،او له بلې خوا کره کتنـه د ادبی آثارو د عملي تنقید اوانتقاد په ډګر کې راځرګنده شوه . پرعلمي آثـارو باندې بحثونه ، تقریظونه او انتقادي مقالې هغه څه وو چې هـم زمـوږ لیکوالـو ولیکلې او هم یې له نورو ژبو څخه راوژباړلې . مطلب داچې انتقاد هم د انتقـاد کولو دجرآت اوهم د انتقاد دزغم روحیه په علمي اومنطقي توګه رامـنځ اوپـه نژدې یوه لسیزه کې دخپلې پیاوړتیا پوړۍ ته ور رسیده. موږ د افغانی لیکوالو پرکارونو او دهغو پرانتقادي هڅو باندې تبصرې وکړې ، خو دهغو ي په باره کې چې له باندنیو سرچینویې زموږ ددغه بهیر دپیاوړتیا لپاره کار وکړ ډیرڅه ونـه ویل ، په دغه برخه کې یوازې دیوه لیکوال او استاد اروابناد ګل محمد نورزي (دافغانستان دعلومو اکاډیمۍ دلومړي مشر اوبنسټوال) د نامتو روسي لیکوال بلنسکي « ګوګول ته لیک » چې دنړیوالې کره کتنې په ترخ کـې ډیراهمیـت لري پښتو ته له روسي سرچینو را وژباړه . دا له هغو ژباړو څخه وه چې زموږ د نوې کره کتنې لپاره هم په تیوریکي لحاظ ډیرمهم او دیادونې وړ اثـرو ، چـې دلته یې یوه برخه دیوې ژوندۍ کره کتنې په توګه را اخلواو خپل مبحـث تـه هم ددغه لیک په یوه برخه باندې دپای ټکي ږدو. د (ګوګول ته لیک)په یـوه برخه کې ویل شوي :

« ... زه ستا سې په آینده تصمیم خبرنه یم . ولې زما په مخ کې ستاسو کتـا ب پروت دی ،ما هغه سل کرتې سرترپا یه ولوست. په هغه کې ما هیڅ پیدا نه کړل بي له هغو شیانو، په کومو باندې چې اوسنۍ خبرې روانې دي. هغه څـه چـې ستاسو په کتاب کې شته زما زړه او احساس یې رټ زخمي او توهین کړل . که چیرې ما خپل توهین شوي احساس ته موقع ورکړې وای نو یقین دی چې دغه لیک به په ستره کتابچه بدل شوی وای. ما په اول کې هیڅکله نه غوښتل چې ددې کتاب په باب تاسو ته څه ولیکم ، ولو چې زړه مې ډیرڅه راته ویل او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې صبرۍ سره د ليک ځواب ته منتظيروم. تاسو په رسمي توګه په مطبوعــاتو کې وليکل چې که څوک زما په باب څه ليکل غواړي کولای شي خپل نظريات خپاره کړي . که چيرې زه په روسيه کې اوسيدای ما دغسې مکتوب تاسو ته نه شو ليکلای ځکه دهغه ځای شي کينان (جاسوس) پردې ليکونه راخلاصــوي اوهغه لولي . د دوی داکار دخپلې خوښې لپاره نه بلکې دجاسوسۍ لپاره هــم دی. د سږ کال دوبې زما لپاره په توبرکلوزپيل شو . زه يې خــارج تــه پــه تلــو مجبورکړم ، ان ستاسو ليک يې ماته رازلځ يرون ښــارته راوليــږه . نــن شــپه پاريس ته دفرانکفورت نامايين له لارې روان يم. داچې په تصادفی ډول ستاسو ليک زما لاس ته راغی، زما په زړه کې راغونډ شوي شيان په همدې ليک کــې راووتل ، زه هغه څوک نه يم چې خبرې په نيمايې کې پريږدي ، چــالاکۍ مــې هم زده نه ده ، داشيان زما په طبعيت کې نه راځي .

پريږدئ چې يا تاسو او پخپله زمانه ما ته راوښيي چې ستاسو پــه بــاب زه پــه خپلو نتيجه ګيريو کې غلط شوی وم. زه به ترټولو اول ، په دی خوشاله شم. زه دخپلوخبرو څخه هيڅکله هم نه منکريږم ، دلته زما اوستا دشخصيت موضوع مطرح نه ده ، بلکې دلته په هغه څه باندې خبره روانه ده چې نــه يــوازې زمــا بلکې ستانه هم لوړه ده. دلته خبره په واقعيت باندې روانــه ده ، او خبــره پــه روسيه باندې روانه ده ، داده زما وروستۍ او اخرنۍ خبره که چيــرې تاســوته داسې بدبختي درخيرمه شوې وي چې دخپلو پخوانيو هنــري آثاروڅخــه پــه آرامه توګه او آسانۍ سره لاس په سرشوي وئ ، نو اوس هم داسې پــه آســانۍ سره دخپل وروستي اثر نه منکرشئ ، هغه ګناه ده چې ددې اثر په چاپولو سره مو په سراخيستي ده ، هغه بايد په خپله جبران کړئ ، دهغه پــه جبــران کــې داسې نوي اثرجوړکړئ چې ستاسو پخوانيو آثارو ته ورته وي. » (١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتیجه :

دپښتوادبي بهیرپه ترخ کې مودکره کتنې په لنډه تاریخچه باندې لږ اوډیره رڼا واچوله ، خو دابايد ووایو چې لومړی خو دغه کار دیـوې پیلامـې بڼـه درلـوده ،دویم داچې دغه کاربشپړنه دی ،کیدای شي ، په راتلونکې کـې دا کـارتردې هم ښه اوپه بشپړه توګه ترسره شي اوبډایی ورکړه شي . په دغه اړه بایدووایو چې دکره کتنې په برخه کې په تیرو لسوپنځلسو کلونو کې یولړعملي کارونـه له هره پلوه د یادونې وړ دي. په دغوکلونوکې د کره کتنــې یوشــمیر ژانرونـه (ډولونه) دپخوا په اندول نه یوازې دود شول بلکی پراختیا هم ورکړه شوه. د « نقد پرنقد » اصل چې تردغه وخته زموږ په ادبي بهیرکې کله پردی او کلـه نـا آشنا ښکاریده رامنځ ته او دپرله پسې عملي ټولنـو او غونـډو لـه لارې یـې پیاوړتیا ومونده. چې ګټورتیا یې دادبي آثارو اوادبي بهیرد کره کیدو پـه تـرخ کې روښانه وه . دادبي خپرونو په لړکې یوشمیرخپرونې لکه ژونـدون مجلـه ، کابل مجله او دزیرې جریده ډیرې مهمې اود یادونې وړدي. ځکه ددغو خپرونو له لارې یوشمیرمعیاری کره کتنې د رواني پیړۍ په دویمـه نمـایی ترسـترګو شوې.

دهرې ټولنې د ژوند او ادبي آثارو دښې پیژنـدنې لپـاره کـره کتنـه یـوازنې موثراوګټور مضمون دی ، چې زموږ په ټولنه کې لاهم په مقـدماتي مرحلـوکې دی ، ترهغو به موږ ښه ادب او ادبی آثار ونه لرو ترڅوچې دیوې سستما تیکـې علمي کره کتنې خاوندان نه وو. ترهغو به دنوښت پررنګ اوترنـګ پـوه نشـو ترڅو هغه ونه پیژنو ، اوترهغو به دیوه ادبی شهکار خاوند ان نه شو ،ترڅو چې د ادبي شهکار دزده کړې اوتمرین په رمز باندې نه وو پوه شــوي . ددغوټولـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رمزو لپاره وړده چې کره کتنې ته مخه کړو، ويې وايو او په عملي توګه يې لـه ادبی ايجاد سره پتليزکړو.

زه باورلرم چې داادب ددغې مهمې برخې په باب به زمونږ ځوانان په زړه پــورې اوکوټلی کار راپيل کړي اوددې اميد شته چې په نژدې کې به مونږ دکر کتنې په برخه کې ډېرښه او فني او کره کتونکي ولرو. ځکه ځومره چې ادبــي او هنــرې ايجاديات دټولنيز ژوند ژورې راسپړلي شي ، دهغوپه څنګ کې به دغه ادبي

----

(۱) بلنسکي « ګوګول ته ليک » دګل محمد نورزي ژباړه ، ژوندون (۶) ګنـه ، ۱۳۶۳کــال (۵۱) مخ .

ډالی هم دخپل انتقادي طبعيت په رڼــاکې پــه علمــي وړتيــا ســره دانســاني ارزښتونو دپيژندنې چاره په ښه توګه ترسره کړي . زمونږ کــره کتنــه د ودې او ځلا اونوې راتلونکي په لورګامونه پورته کوي اوزمونږ د اوسني ادب هســکي او ټيټې به دغه علم مونږ ته راپيژني او ځان به زمونږ د ژونــد لــه عينــي او ذهنــي وړتياسره دسمون په لور غزوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

۱ـ افغان یاد ، دمقالوجونګ ، دکابل پوهنتون خپرونه ۱۳۶۰ کال .
۲ـ زرين انځور ، شعرونه او نقدونه ، دليکوالو اتحاديې خپرونه ، ۱۳۶۵ کال .
۳ـ براهني رضا ، طلا درمس ، تهران ، ۱۳۴۷ کال .
۴ـ بینوا عبدالرووف ، اوسنی لیکــوال (۱) (۲) ټوکونــه ، کابــل ۱۳۴۱ -۱۳۴۵ کالونه
۵ـ بلنسکي ، ګوګول ته ليک ، د نورزي ژباړه ، دليکوالو اتحاديه ، ۱۳۶۳ کال
۶ـ پښتون اتمانزي ، (اخبار) پيښور ، ۱۹۳۸ کال .
۷ـ پښتو مجله ، پيښور ، ۱۹۷۹ اونور کلونه .
۸ـ تربور ، پښتو ډرامه ، پيښور ۱۹۶۱ کال .
۹ـ حبيبي ، عبدالحی ، پښتانه شعرا (۱) ټوک ، ۱۳۳۰ کال .
۱۰ ـ حبيبي عبدالحی ، په اوسني پښتو شعرکې د ژوند خپې ، کابل ۱۳۶۰ کال .
۱۱ـ ختک ، خوشال خان ، دستارنامه ، پښتوټولنه ، ۱۳۴۵ کال .
۱۲ـ ختک ، خوشال خان ، ستواتنامه ، کبل ۱۳۵۸ کال .
۱۳ـ ختک ، خوشال ، کليات ، پيښور ۱۹۵۲ کال .
۱۴ـ خپلواک ، مجله . پيښور ۱۹۵۸ کال .
۱۵ـ دوران مجله ، پيښور ۱۹۵۸ کال .
۱۶ـ روهي محمدصديق ، ادبي څيړنې ، دلوړو زده کړو مطبعه ، ۱۳۶۰ کال .
۱۷ـ راحت زاخیلی ، ناول دماروخی دژبواوادبیاتو پــوهنځی خپرونــه ، ۱۳۶۳ کال .
۱۸ـ رهبر ، مجله (۱۷) ګڼه ، پيښور ۱۹۵۸ کال .
۱۹ـ زيار مجاوراحمد ، (مقاله) کابل مجله ، ۱۳۶۰ کال .
۲۰ ـ زرين کوب عبدالحسين ، نقدادبی (۱) ټوک ، تهران ۱۳۵۴کال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ زيري (اوونيزه) دافغانستان دعلومو اکاډيمی ، ۱۳۶۳ کال .
۲۲ــ ژوندون (مجله) د افغانستان دليکوالو دټــولنې خپرونــه ، کابــل . ۱۳۶۲ کال .
۲۳ــ ژوندون (مجله) - - - - - - - - ۱۳۶۳ کال .
۲۴ــ ژوندون مجله ، - - - - - - - ۱۳۶۴کال .
۲۵ــ ژوندن مجله - - - - - - - ۱۳۶۵ کال
۲۶ ــ سراج الاخبار (جريده) پنځم کال ، (۱۳۳۳ه ق) کال .
۲۷ - سراج الاخبار (جريده) شپږم کال ، (۱۳۳۴ه ق)
۲۸ــ سائل ، رحمت شاه ، دلمبو په سوری ، پيښور ۱۹۸۵ کال .
۲۹ــ سهيم ، نورمحمد ، په پښتوکې کيسوکې ريالستي افکار، علومو اکاډيمی ۱۳۶۵ کال .
۳۰ ــ سورانی مجبور ، دبنوادب پيښور ۱۹۷۱ کال .
۳۱ــ شريفه شريف ، د ژوند انځور ، ۱۳۵۷ کال .
۳۲ ــ شيد ا کاظم ، ديوان ، کابل ۱۳۳۱ کال .
۳۳ــ طلوع افغان (جريده) کندهار ، ۱۳۱۷ کال .
۳۴ــ عرفان (مجله) دمعارف وزارت ، ۱۳۶۲ کال .
۳۵ــ کابل مجله ، (۷) گڼه ، ۱۳۳۹ کال .
۳۶ــ کابل مجله ، (۱۲) گڼه ۱۳۳۹ کال .
۳۷ــ کابل مجله (۱) گڼه ۱۳۴۱ کال .
۳۸ــ کابل مجله ، (۱۱ - ۱۲ گڼه) ۱۳۶۳ کال .
۳۹ــ لکچرهای آموزشی ، کابل پوهنتون خپرونه ، ۱۳۶۲ کال .
۴۰ــ مغموم يارمحمد ، دخوشال فرهنگ ، پيښور ۱۹۸۵ کال .
۴۱ــ هوتک محمد ، پټه خزانه څلورم چاپ ، کابل پوهنتون ۱۳۵۷ کال .
۴۲ــ هيوادمل ، دمحمد هوتک ژوند اومزار ، کابل ۱۳۶۲ کال .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (ګلزار سنګروال) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

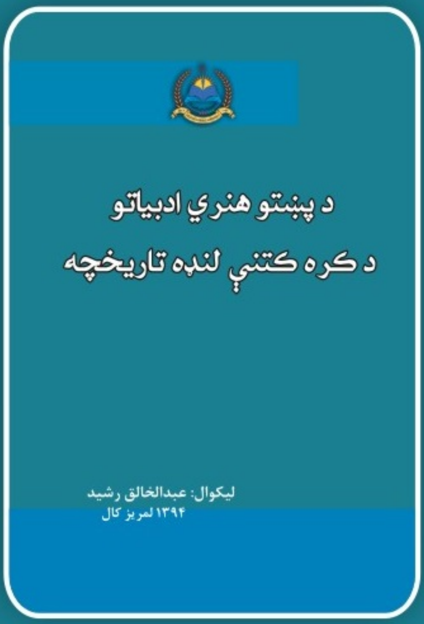

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۲

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library